

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**SONDA DO PROBLEMATIKY OSOB V ČR
POPRVÉ TRESTNĚ STÍHANÝCH A POPRVÉ VĚZNĚNÝCH**

**Autoři: PhDr. Alena Marešová
Mgr. Petr Kotulan
PhDr. Milada Martinková, CSc.**

Technická asistence: Věra Havránková

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2004

ISBN 80-7338-034-X

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah:

	Str.
Úvod	4
1. Prvopachatelé a prvověznění	5
a) obsah užívaných pojmů	5
b) předmět, cíl a metody šetření	5
c) statistické zázemí	7
d) obecně o prvopachatelích a prvovězněných	7
2. Prvopachatelé a prvověznění ve věku mladistvém - výsledky první části sondy	18
1. Cíl	18
2. Požité metody, soubor respondentů, soubor zkoumaných osob	18
3. Výsledky výzkumu	19
4. Souhrn	55
5. Závěr	58
3. Analýza trestních spisů vybraných dospělých prvovězněných - výsledky druhé části sondy	63
Ukládání trestů a ochranných opatření prvotrestaným	78
Odvolání a řízení o něm	87
Pachatelé trestných činů a poškození	90
Délka řízení od spáchání trestného činu do právní moci rozsudku	96
Závěr	98
4. Dospělí a mladiství prvověznění – výsledky třetí části sondy	101
Poznatky získané z šetření provedeného ve věznicích Heřmanice a Kuřim	101
Poznatky z druhého vyšetření (psychologického) provedeného ve věznici Všehrady	111

5. Souhrn a závěr	117
Resumé	119
Summary	120
Použitá literatura	121

Úvod

Podnět k úkolu zaměřenému na problematiku prvotrestaných a prvovězňených pachatelů trestných činů byl Institutu po kriminologii a sociální prevenci zadán Republikovým výborem pro prevenci kriminality.

Žádána byla studie obsahující poznatky o osobách prvotrestaných, jinak řečeno prvně trestně stíhaných a odsouzených za spáchání kriminálního činu, příp. osobách prvně vykonávajících nepodmíněný trest odnětí svobody za kriminální čin, tj. tzv. prvovězňených. Poznatky měly zahrnovat jak základní sociodemografické údaje o nich, tak i kriminologickou charakteristiku těchto skupin.

Výsledkem snahy vyhovět tomuto požadavku je naše studie, jež představuje první sondu do této problematiky. V dalších letech se budou její autoři k tématu stále vracet. Od roku 2005 především k problematice prvotrestaných a prvovězňených žen a později k hlubší analýze nových poznatků souvisejících s dopadem v nedávné době realizovaných i připravovaných změn v trestním kodexu a změn provedených ve výkonu trestu odnětí svobody po roce 2000.

Sonda, která je základní částí studie se skládá ze tří částí, přičemž jednotlivé části sondy tvoří samostatné celky s vlastním členěním a číslováním (či nečíslováním) tabulek. Samostatnost jednotlivých částí sondy nebyla záměrem autorů studie, ale vznikla jako důsledek nepřekonatelných obtíží při snaze dostat se co nejbliže k osobním informacím pachatelů prvně stíhaným pro trestnou činnost.

1. Prvopachatelé a prvověznění

a) obsah užívaných pojmů

Pod pojmem **osoby prvně trestně stíhané či prvopachatelé** se v této studii vždy rozumí policií evidovaní pachatelé kriminálních činů (známí pachatelé), kteří se poprvé dopustili úmyslného trestného činu, jinak řečeno, kteří byli **poprvé trestně stíháni a vyšetřováni policií pro úmyslný trestný čin a kteří neměli záznam v trestním rejstříku**. Z hlediska statistiky Policie ČR to jsou pachatelé, kteří jsou policisty ve formuláři o známém pachateli v položce 10 - Kriminální hledisko označeni variantou 3 - „nevykazuje nic z uvedeného“, přičemž jako varianta 1 je uvedeno, že „pachatel již byl v minulosti vyšetřován“, jako varianta 2 - „byl již v minulosti trestán“, varianta 4 - „je zvlášť nebezpečný recidivista“. Nelze však vyloučit, že se mezi takto označenými pachateli nacházejí osoby, které se dopustily činu hodnoceného jako přešupek, nedbalostního porušení zákona (nehodnoceného jako trestný čin) či latentního trestného činu (orgány činnými v trestním řízení neevidovaného apod.). Od pravomocného rozhodnutí soudu o jejich potrestání se z nich stávají **osoby prvotrestané**, též označované jako **prvotrestaní**.

Pod pojmem **osoby prvovězněné či prvověznění** se rozumí osoby **poprvé vykonávající nepodmíněný trest odnětí svobody v českém vězení** (dále též označeného jako VTOS) za trestný čin (úmyslný nebo nedbalostní), v našem souboru - jen za úmyslný trestný čin. Mezi nimi se nacházejí jak osoby současně poprvé trestně stíhané (tj. prvopachatelé), tak i osoby prvotrestané (poprvé za trestný čin trestané, které však již mohly být opakovaně trestně stíhané avšak bez potrestání - např. zločin jim nebyl dokázán, dostaly milost před udělením trestu apod.). Také osoby sice poprvé odsouzené k nepodmíněnému

trestu odnětí svobody, ale opětovně trestně stíhané, které však byly za předchozí provinění odsouzeny k jinému než nepodmíněnému trestu odnětí svobody (např. podmíněnému trestu odnětí svobody, peněžitému trestu). Pokud jde o kombinaci prvopachatelů současně prvovězňených, jedná se zejména o pachatele závažnějších forem kriminality, protože prvopachatelé bývají za porušení zákona menší závažnosti (především trestné činy majetkového charakteru) poprvé sankcionováni zpravidla tzv. alternativními tresty nikoliv nepodmíněným trestem odnětí svobody, nebo u nich jsou aplikovány alternativní postupy.

b) předmět, cíl a metody šetření

Předmětem naší sondy v původním záměru byli především prvopachatelé - prvně trestně stíhaní pachatelé za svůj první evidovaný kriminální čin, avšak po zmapování dostupnosti terénních šetření a dostupnosti osobních materiálů takových osob, jsme předmět sondy rozšířili především na osoby prvovězňené – z nich pak, kde to bylo možné, tak na osoby které byly současně prvopachateli. Pouze u mladistvých, s využitím spolupráce s terénními sociálními pracovníky, bylo možné zajistit dostupnost materiálů prvně trestně stíhaných delikventů po jejich obvinění z trestné činnosti a ještě před jejich odsouzením, tj. jen takových, kteří byli klienty spolupracujících sociálních pracovníků.

Cílem sondy bylo zmapovat problematiku osob, které se poprvé dopustily kriminálního činu, příp. osob, které byly poprvé uvězněny za kriminální čin. Chtěli jsme poznat osobu a osobnost pachatelů, kteří jsou teprve na počátku své potenciální kriminální kariéry, motivaci jejich kriminálního jednání a další souvislosti, ale současně i možné problémy při zkoumání právě takové kategorie pachatelů a připravit tak dostatek poznatků pro pozdější založení rozsáhlejšího výzkumu těchto pachatelů.

Dosud lze v ČR o důvodech prvního spáchání trestného činu, motivaci jeho pachatele, podmínkách a příčinách jeho provedení, o vlivu vnějších a osobnostních faktorů na jeho vznik atd. usuzovat jen z jednotlivých kazuistik a sdělení věnovaných jiným tématům v odborném tisku (především z publikací vydávaných Policií ČR a Policejní akademií ČR). Monografie k tomuto tématu nebyly zpracovány a tak nelze nikde čerpat jinými kriminology, kriminalisty, trestními právníky získané zobecněné poznatky ani podněty k diskusi o této kategorii pachatelů. Také ve standardních statistických sestavách policie o těchto kategoriích pachatelů není nikde ani zmínka. Proto výběr metod a technik použitých v sondě byl ovlivněn především již uskutečněnými výzkumy jiných kategorií pachatelů - recidivistů, dlouhodobě vězněných osob, mladistvých apod.

Použité metody a techniky:

- 1) Anamnestické šetření** provedené u cca 200 pachatelů trestných činů dospělých mužů, mladistvých chlapců i dívek, trestně stíhaných osob, prvně odsouzených a vězněných odsouzených včetně analýzy osobních anamnéz zkoumaných vězňů s důrazem na jejich chování v průběhu věznění. Bližší členění je uvedeno v jednotlivých částech sondy.
- 2) Dotazníkové šetření provedené mezi sociálními pracovníky a pracovníky věznic zaměřené na mladistvé pachatele**, zvláště *poprvé trestně stíhané a poprvé odsouzené nikoli k nepodmíněnému odnětí svobody a poprvé odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody* (tj. prvovězňené) - blíže viz první část sondy.
- 3) Analýza pravomocných soudních rozhodnutí o osobách** – z větší části respondentů našeho šetření z řad vězněných *prvotrestaných a současně prvovězňených osob a osob*

prvovězněných, avšak již dříve vyšetřovaných či trestaných jinými tresty než nepodmíněným trestem odnětí svobody. Osob, které v průběhu sondy byly vězněny převážně v moravských věznicích Heřmanice a Kuřim,

- 4) **Analýza znaleckých posudků na jednotlivé vězněné odsouzené a vyšetření** respondentů z řad vězňů standardními **psychologickými metodami**, včetně **zjištění představ odsouzených o své vlastní budoucnosti s využitím speciálního dotazníku.** Psychologické vyšetření bylo provedeno ve věznicích: Heřmanice, Kuřim a Všehrdy.
- 5) **zmapování vědomostí personálu věznic** o specifikách VTOS a zacházení s prvovězněnými odsouzenými pomocí speciálně k tomuto účelu zkonstruovaného **dotazníku a polostandardizovaného rozhovoru.** Šetření bylo provedeno v průběhu semináře organizovaného Vězeňskou službou ČR k jinému tématu ve Šlovicích.
- 6) syntéza zjištěných poznatků.

V průběhu psychologického vyšetření byly použity tyto techniky:

- anamnestický dotazník
- dotazník na zjištění představ odsouzených o vlastní budoucnosti a o životě po propuštění z VTOS (upravený dotazník bývalého Výzkumného ústavu penologického užívaný v 80-tých letech)
- psychologické testy SPARO a SUPSO. (Autorem obou standardizovaných psychologických testů je O. Mikšík a jsou součástí běžné vyšetřovací baterie vězeňských psychologů.)
- baterie psychologických testů pro popis osoby a osobnosti vězně sestávající z následujících tradičních testů:
TIP (na zjištění inteligence), DOPEN (psychoticismus, extroverze, neuroticismus), Baum-test (projektivní technika), doplňování vět, výjimečně BDI a MMPI (pro hledání psychických odchylek mimo normu).
Testy byly doplněny o pozorování a rozhovor vedený s vyšetřovanými odsouzenými vězeňským psychologem z věznice Všehrdy Mgr. M. Tamchynou.

c) statistické zázemí

Sběr dat k řešenému úkolu byl proveden:

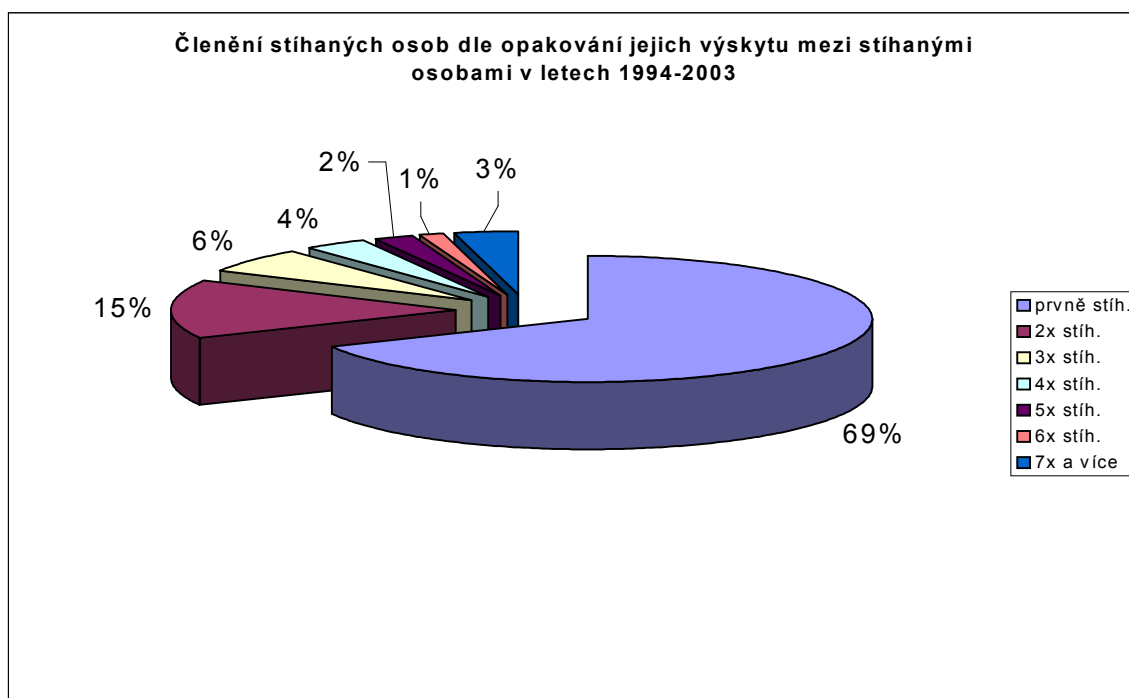
- a) Zpracováním nestandardních sestav vyžádaných na OSŘI (Odboru systémového řízení a informatiky Policejního prezidia ČR) v letech 1991 –2003. Každoročně (Marešovou od roku 1992) vyžadované statistické údaje se týkaly vyšetřovaných osob – prvně stíhaných v členění podle paragrafů jimi spáchaných trestných činů a věkových skupin pachatelů.
- b) Zpracováním údajů z ročenek Vězeňské služby ČR v letech 1995-2003 týkajících se složení odsouzených podle počtu předchozích odsouzení.
- c) Zpracováním sestavy dr. Kuliška (OSŘI) o členění stíhaných a vyšetřovaných osob dle opakování výskytu mezi policií stíhanými osobami v letech 1994-2003, poskytující údaje jak o prvopachatelích, tak i o tzv. nové recidivě.

d) obecně o prvopachatelích a prvovězněných

Jak již bylo uvedeno, problematice pachatelů, kteří se poprvé dopustili kriminálního skutku, jako speciální skupině není kriminologií věnována náležitá pozornost. Ani české, ani

zahraniční základní kriminologické publikace pojem prvopachatelé neuvádějí. Pokud osobám pachatelů, kteří se poprvé dopustili trestného činu věnují pozornost, tak jen v souvislosti s hledáním obecných příčin kriminality, kriminogenních faktorů, které ovlivňují vznik kriminálního jednání nebo při určování motivace pachatele zločinu apod., případně při hledání účinných preventivních aktivit proti kriminalitě jako negativnímu společenskému jevu. Přitom při pohledu na následující graf, který znázorňuje členění stíhaných osob dle opakování jejich výskytu mezi stíhanými osobami v rozmezí let 1994 až 2003, je zřejmé že prvopachatelé tvoří výraznou převahu nad ostatními, opakovaně evidovanými pachatelé trestné činnosti.

Graf 1

Pozn.: Graf byl zpracován z dat JUDr. Kulíška. Osoby zde označené jako prvně stíhané jsou osobami (občany ČR), které dle evidence policie nebyly ztotožněny s již evidovanými známými pachatelé v ukazateli jméno, rodné číslo, místo trvalého bydliště, příj. místo narození.

Malý zájem o tuto kategorii pachatelů je způsoben snad tím, že se dospělí prvopachatelé u nás i v cizině nezdají být takovým společenským problémem jako recidivisté (opětovní pachatelé kriminálních činů), dětští a mladiství delikventi, toxikomani, extrémisté, „bílé límečky,, apod. Ten nezájem o prvopachatele je zjevný i u kriminologického výzkumu. Zde jednou z příčin může být fakt, že vyhledávání a sběr dat a informací o poprvé trestně stíhaných osobách je velmi obtížné, protože nejvíce informací o zločinu a zločincích lze získat z vyšetřovacích a soudních spisů a spisů vězněných odsouzených a to takových, kterým byla orgány činnými v trestním řízení věnována dlouhodobá a intenzivní pozornost při vyšetřování jejich opakované závažné kriminality, a také těch, kteří byli delší dobu vězněni. Až fakt, že po roce 1990 se podíl prvopachatelů (konkrétně osob bez záznamu v trestním rejstříku) mezi policií stíhanými a vyšetřovanými pachateli začal mírně zvyšovat a podíl recidivistů naopak snižovat, přičemž mezi prvopachateli se významně častěji než v minulosti objevovaly osoby středního věku vzbudil zájem o tuto kategorii pachatelů, alespoň v našem institutu. Před rokem 1990 se mezi prvopachateli vyskytovaly nejvíce osoby mladé - do 25 let, na které bylo pohlíženo jako na relativně „přirozený kriminální dorost“ a jejichž trestná činnost byla intenzivně zkoumána jako trestná činnost dětí, mladistvých a tzv. mladých dospělých. Dospělí prvopachatelé byli v tu dobu často pachateli jednorázovými – tj. trestnou činnost po vykonání trestu již neopakovali a proto nebudili zájem orgánů činných v trestním řízení ani kriminologů.

Od roku 1991 (rok 1990 byl tak atypický ve vykazování statistických údajů o kriminalitě, že jej nelze užít pro srovnání ve vývojové řadě) podíl pachatelů bez záznamu v trestním rejstříku činil více než 50 % ze všech policií stíhaných a vyšetřovaných osob, přičemž jejich počet se stejně jako počet všech evidovaných pachatelů začal každoročně výrazně zvyšovat.

Rozdíl ve skladbě převažující trestné činnosti mezi prvopachateli a recidivisty v roce 1991 nebyl podstatný (u obou skupin výrazně převažovaly krádeže) a týkal se převážně jen násilné trestné činnosti: u úmyslného ublížení na zdraví byl počet stíhaných prvopachatelů ve srovnání s recidivisty v tomtéž roce dvojnásobný.¹

V následujících tabulkách je zachycen vývoj trestné činnosti pachatelů označovaných policií jako prvně stíhaní pachatelé. Dle zadání Marešové byly v letech 1991-2003 pracovníky odboru systémového řízení a informatiky Policejního prezidia ČR s výpadkem dvou let, způsobeným personálními změnami v oddělení, kde byly nestandardní sestavy zpracovávány, zhotovovány roční nestandardní statistické sestavy o policií prvně stíhaných pachatelích, v členění podle věkových skupin a paragrafů trestných činů. Z údajů v nich obsažených byly zpracovány následující tabulky.

Údaje v tabulkách ukazují počty policií prvně stíhaných pachatelů v určitém roce v členění podle věkových skupin a jimi nejčastěji páchané trestné činnosti (omezeno na prvních deset trestných činů, které se vyskytují nejčastěji u celé skupiny prvopachatelů).

Tab. 1 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1991. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

¹ Srov. Marešová, A.: Kriminální statistika ČSFR s komentáři, IKSP, 1993, s. 41

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	4 599	5 849	10 284	5 185	25 917
2	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	210	654	2 770	2 945	6 579
3	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	135	368	2 429	2 637	5 569
4	213	Zanedbání povinné výživy	0	4	1 132	2 314	3 450
5	250	Podvod	33	152	1 076	1 286	2 547
6	249	Neoprávněné užívání cizí věci	165	818	1 167	165	2 315
7	202	Výtržnictví	21	275	1 095	491	1 882
8	257	Poškození cizí věci	675	162	435	267	1 539
9	238	Porušování dom. svobody	82	136	580	485	1 283
10	234	Loupež	147	383	575	103	1 208
		Celkem	6 067	8 801	21 543	15 878	52 289
	Procento	z celkem 52 289 známých pachatelů	11,60	16,83	41,20	30,37	

Tab. 2 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1992. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	9 462	9 881	12 971	5 579	37 893
2	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	286	728	2 699	3 255	6 968
3	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	104	442	2 838	2 958	6 342
4	250	Podvod	40	212	2 044	1 975	4 271
5	249	Neoprávněné užívání cizí věci	532	1 622	1 851	233	4 238
6	213	Zanedbání povinné výživy	0	7	1 338	2 870	4 215
7	257	Poškození cizí věci	977	263	655	381	2 276
8	202	Výtržnictví	46	253	1 081	530	1 910
9	234	Loupež	322	556	705	161	1 744
10	248	Zpronevěra	7	78	877	762	1 724
		Celkem	11 776	14 042	27 059	18 704	71 581
	Procento	z celkem 71 581 známých pachatelů	16,45	19,62	37,80	26,13	

Tab. 3 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1993. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	10 802	11 341	16 599	7 041	45 783
2	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	116	407	3 264	3 499	7 286
3	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	297	726	3 037	3 191	7 251
4	250	Podvod	34	227	3 099	2 517	5 877
5	213	Zanedbání povinné výživy	0	1	1 812	3 758	5 571
6	249	Neoprávněné užívání cizí věci	523	1 614	2 021	303	4 461
7	257	Poškození cizí věci	1 045	307	909	553	2 814
8	248	Zpronevěra	10	131	1 348	1 013	2 502
9	202	Výtržnictví	73	305	1 248	604	2 230
7	234	Loupež	436	676	902	186	2 200
		Celkem	13 336	15 735	34 239	22 665	85 975
	Procento	z celkem 85 975 známých pachatelů	15,51	18,31	39,82	26,36	

Tab. 4 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1994 Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	4 393	7 251	10 850	3 878	26 372
2	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	67	184	2 586	2 887	5 724
3	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	213	418	1 860	1 953	4 444
4	250	Podvod	13	95	1 764	1 766	3 638
5	213	Zanedbání povinné výživy	0	0	879	2 492	3 371
6	249	Neoprávněné užívání cizí věci	225	1 118	1 549	227	3 119
7	248	Zpronevěra	10	68	1 076	911	2 065
8	257	Poškození cizí věci	696	255	482	295	1 728
9	202	Výtržnictví	51	242	849	412	1 554
10	234	Loupež	238	407	712	176	1 533
		Celkem	5 906	10 038	22 607	14 997	53 548
	Procento	z celkem 53 548 známých pachatelů	11,03	18,75	42,22	28,00	

Statistické údaje o prvopachatelích za rok 1995 a 1996 nebyly IKSP Policejním prezidiem poskytnuty, proto tabulky z těchto let chybí. Vzhledem k pořadí trestných činů v letech předchozích a následujících lze však odhadovat, že údaje z těchto let nijak radikálně nevybočovaly z řady. Potvrzuje to i tabulka 12 z řady obsahující souhrnné údaje z let 1994-2003.

Tab. 5 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1997. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	5 562	5 708	10 933	4 519	26 722
2	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	61	141	2 574	3 161	5 937
3	250	Podvod	11	69	2 458	3 040	5 578
4	213	Zanedbání povinné výživy	0	0	1 255	3 728	4 983
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	286	353	1 947	2 272	4 858
6	248	Zpronevěra	5	67	1 572	1 805	3 449
7	249	Neoprávněné užívání cizí věci	350	1 040	1 389	303	3 082
8	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	166	261	1 394	1 031	2 852
9	202	Výtržnictví	177	320	1 351	699	2 547
10	257	Poškození cizí věci	898	302	787	505	2 492
		Celkem	7 516	8 261	25 660	21 063	62 500
	Procento	z celkem 62 500 známých pachatelů	12,02	13,22	41,06	33,70	

Tab. 6 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1998. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	5 280	5 448	11 663	4 953	27 344
2	250	Podvod	9	70	3 162	4 163	7 404
3	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	54	132	2 584	2 979	5 749
4	213	Zanedbání povinné výživy	0	1	1 342	4 191	5 534
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	264	349	1 975	2 596	5 184
6	248	Zpronevěra	19	48	1 816	2 032	3 915
7	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	8	75	1 990	1 515	3 588
8	257	Poškození cizí věci	1 050	511	916	652	3 129
9	249	Neoprávněné užívání cizí věci	373	927	1 300	308	2 908
10	202	Výtržnictví	216	319	1 480	782	2 797
		Celkem	7 273	7 880	28 228	24 171	67 552
	Procento	z celkem 67 552 známých pachatelů	10,76	11,66	41,78	35,78	

Tab. 7 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 1999. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	5 082	4 682	10 379	4 652	24 795
2	250	Podvod	4	63	3 493	5 275	8 835
3	213	Zanedbání povinné výživy	0	1	1 403	4 833	6 237
4	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	68	81	2 318	2 754	5 221
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	317	298	1 786	2 362	4 763
6	248	Zpronevěra	9	35	1 941	2 318	4 303
7	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	5	68	1 897	1 583	3 553
8	257	Poškození cizí věci	946	369	962	530	2 807
9	202	Výtržnictví	242	284	1 422	779	2 727
10	249	Neoprávněné užívání cizí věci	304	872	1 092	295	2 563
		Celkem	6 977	6 753	26 693	25 381	65 804
	Procento	z celkem 65 804 známých pachatelů	10,60	10,26	40,56	38,57	

Tab. 8 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 2000. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	5 080	4 509	9 847	4 682	24 118
2	250	Podvod	18	68	3 960	5 646	9 692
3	213	Zanedbání povinné výživy	0	1	1 211	4 749	5 961
4	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	55	85	2 145	2 658	4 943
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	272	313	1 772	2 294	4 651
6	248	Zpronevěra	9	50	1 838	2 533	4 430
7	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	15	67	1 794	1 454	3 330
8	257	Poškození cizí věci	917	461	923	548	2 849
9	202	Výtržnictví	268	282	1 434	830	2 814
10	249	Neoprávněné užívání cizí věci	372	752	1 038	281	2 443
		Celkem	7 006	6 588	25 962	25 675	65 231

	Procento	z celkem 65 231 známých pachatelů	10,74	10,10	39,80	39,36	
--	-----------------	--	-------	-------	-------	-------	--

Tab.9 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 2001. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	4 708	4 648	9 712	4 380	23 448
2	250	Podvod	37	107	3 359	4 817	8 320
3	213	Zanedbání povinné výživy	0	1	993	4 298	5 292
4	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	41	67	2 091	2 718	4 917
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	273	315	1 656	2 179	4 423
6	248	Zpronevěra	19	71	1 812	2 391	4 293
7	257	Poškozování cizí věci	1 098	439	960	553	3 050
8	202	Výtržnictví	358	268	1 324	748	2 698
9	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	6	69	1 352	1 171	2 598
10	249	Neoprávněné užívání cizí věci	447	820	968	247	2 482
		Celkem	6 987	6 805	24 227	23 502	61 521
	Procento	z celkem 61 521 známých pachatelů	11,36	11,06	39,38	38,20	

Tab.10 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 2002. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	2 432	3 229	6 727	3 022	15 410
2	250	Podvod	2	44	2 800	4 245	7 091
3	213	Zanedbání povinné výživy	0	0	949	4 302	5 251
4	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	41	63	2 117	2 798	5 019
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	247	284	1 611	1 948	4 090
6	248	Zpronevěra	1	11	1 186	2 211	3 409
7	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	3	57	1 692	1 522	3 274
8	250B	Úvěrový podvod	0	2	1 322	1 583	2 907
9	202	Výtržnictví	204	214	1 234	678	2 330
10	249	Neoprávněné užívání cizí věci	226	672	918	231	2 047

		Celkem	3 156	4 576	20 556	22 540	50 828
	Procento	z celkem 50 828 známých pachatelů	6,21	9,00	40,44	44,35	

Tab.11 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v roce 2003. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	2 452	2 951	6 224	2 623	14 250
2	250	Podvod	7	39	1 973	3 465	5 484
3	213	Zanedbání povinné výživy	0	0	843	4 093	4 936
4	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	36	52	2 064	2 769	4 921
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	238	316	1 580	1 828	3 962
6	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	9	70	1 763	1 714	3 556
7	248	Zpronevěra	3	10	921	1 772	2 706
8	250 B	Úvěrový podvod	0	3	1 112	1 522	2 637
9	202	Výtržnictví	164	198	1 214	674	2 250
10	234	Loupež	365	466	804	252	1 887
		Celkem	3 274	4 105	18 498	20 712	46 589
	Procento	z celkem 46 589 známých pachatelů	7,03	8,81	39,70	44,46	

Poslední tabulka zahrnuje data za období posledních deseti let, tj. od roku 1994 do roku 2003:

Tab.12 Nejčastější trestná činnost prvopachatelů v období let 1994 - 2003. Počet osob stíhaných a vyšetřovaných Policií ČR v členění podle věkových skupin.

	§	Název	do 15 let	do 18 let	do 30 let	30 a více let	Celkem
1	247	Krádež	46 737	53 074	99 158	41 518	240 487
2	250	Podvod	130	736	27 444	37 448	65 758
3	223, 224	Ublížení na zdraví z nedbalosti	524	1 116	23 666	28 850	54 156
4	213	Zanedbání povinné výživy	0	5	11 204	39 317	50 526
5	221, 222	Úmyslné ublížení na zdraví	2 595	3 581	18 212	21 856	46 244
6	248	Zpronevěra	88	482	14 998	18 602	34 170
7	171	Maření výkonu úředního rozhodnutí	540	1 398	14 378	11 774	28 090

		rozhodnutí					
8	249	Neoprávněné užívání cizí věci	3 083	8 953	12 153	2 586	26 775
9	202	Výtržnictví	1 902	2 803	12 638	6 769	24 112
10	257	Poškození cizí věci	8 123	3 277	7 147	4 418	22 965
		Celkem	63 722	75 425	240 998	213 138	593 283
	Procento	z celkem 593 283 známých pachatelů	10,74	12,71	40,62	35,93	

Od údajů statistik Policie ČR zahrnující trestnou činnost **všech známých pachatelů** v se předkládané tabulky (1-12) zásadně neliší: výrazně převažují krádeže a pokud sloučíme úmyslné ublížení na zdraví s ublížením na zdraví z nedbalosti, tak druhé místo patří násilné kriminalitě, které silně konkuruje součet trestných činů podvodu a zpronevěry (majetková-hospodářská kriminalita), následuje ojedinělý v trestním zákoně trestný čin (je diskutabilní, zda to je kriminální skutek) zanedbání povinné výživy a tato skladba i pořadí se v posledních letech příliš nemění. Poslední místa patří výtržnictví, maření výkonu úředního rozhodnutí a neoprávněnému užívání cizí věci, což je trestný čin častý v souběhu s krádeží.

Zajímavější je porovnání absolutních čísel - počtu všech prvně trestně stíhaných či policií vyšetřovaných pachatelů, procentní zastoupení jednotlivých věkových skupin apod. Např. skutečnost, že nezletilí pachatelé (do 18 let) tvořili pětinu ze všech známých prvopachatelů posledního decenia, což představuje celkem cca 140 tis. osob, naznačuje jak bude kriminalita pro společnost v nejbližších letech důležitou záležitostí.

Z podrobnější analýzy všech prvopachatelů spáchaných závažných trestných činů vyplývají ještě následující poznatky:

Tab. 13

Počty závažných násilných trestných činů spáchaných prvně trestně stíhanými pachateli v letech 1994-2003
(z nestandardních sestav PP ČR)

Rok	§ 219 Vražda	§ 234 Loupež	§ 241 Znásilnění
1994	175	1 539	317
1995	159	1 634	332
1996	167	1 692	322
1997	164	1 726	268
1998	195	1 567	288
1999	190	1 581	276
2000	174	1 519	233
2001	150	1 420	251
2002	139	1 820	239
2003	114	1 887	232

Vzhledem k tomu, že skutková podstata těchto trestných činů nedoznala v posledních letech podstatných změn a procento objasněných trestných činů u těchto skutků též příliš nekolísá, lze tak konstatovat, že počty vražd a znásilnění spáchaných prvně trestně stíhanými pachateli v poslední dekádě spíše klesají a počty spáchaných loupeží spíše stoupají. V případě další analýzy statistických údajů bychom očekávali zjištění, že se zvyšuje zastoupení pachatelů mladších 25 let mezi prvopachateli - určitě k tomu dochází u loupeží. Zdá se, že i výše zjištěné tak potvrzuje názor, že se situace v oblasti kriminality v Česku stabilizuje - opět se mezi prvopachateli stále více a častěji objevují osoby mladší 25 let a počet a podíl osob středního věku mezi nimi klesá.

Zajímavá je i analýza vězeňské statistiky mapující počty a procentní zastoupení prvovězňených mezi všemi vězňenými odsouzenými. Niže uvedené tabulky zachycují situaci v letech 1998 až 2003, a to počet vězňených ve všech věznicích v ČR k 31.12. v členění muži, ženy a počtu pobytů ve věznicích, tj. dříve vykonaných nepodmíněných trestů odnětí svobody. Procento ukazuje podíl jednotlivých skupin členěných podle počtu uvěznění na celkovém stavu v tom roce (k 31.12.) vězňených osob.

Tab. 14 Počty osob odsouzených k trestu odnětí svobody vězňených v letech 1998 – 2003 v ČR v členění podle počtu uvěznění

	Stav k	31.12.	1998		Stav k.	31.12	1999	
	Muži	ženy	celkem	%	muži	ženy	celkem	%
nebyl vězněn	5671	337	6008	40,21	5926	401	6327	39,23
byl ve VTOS 1x	2815	74	2889	19,33	3140	88	3228	20,02
byl ve VTOS 2x	1725	35	1760	11,78	1990	36	2026	12,56
byl ve VTOS 3x a více	4212	73	4285	28,68	4454	91	4545	28,19
Celkem	14423	519	14942	100	15510	616	16126	100

	Stav k	31.12.	2000		Stav k	31.12.	2001	
	Muži	ženy	celkem	%	Muži	ženy	celkem	%
nebyl vězněn	5872	364	6236	40,05	5462	358	5820	39,49
byl ve VTOS 1x	2917	106	3023	19,41	2731	83	2814	19,09
byl ve VTOS 2x	1858	35	1893	12,16	1763	33	1796	12,19
byl ve VTOS 3x a více	4319	100	4419	28,38	4234	73	4307	29,23
Celkem	14966	605	15571	100	14190	547	14737	100

	Stav k	31.12.	2002		Stav k	31.12.	2003	

	Muži	ženy	celkem	%	Muži	ženy	celkem	%
nebyl vězněn	4657	332	4989	38,88	4972	357	5329	38,43
byl ve VTOS 1x	2184	78	2262	17,63	2442	85	2527	18,22
byl ve VTOS 2x	1627	29	1656	12,91	1734	47	1781	12,84
byl ve VTOS 3x a více	3853	69	3922	30,57	4150	81	4231	30,51
Celkem	12321	508	12829	100	13298	570	13868	100

Z tabulky je zřejmé, že procentní zastoupení poprvé vězněných zůstává v posledních šesti letech zhruba stejné, spíše mírně klesá, při výraznějším poklesu absolutních počtů prvovězněných a vězněných celkem.

Ze statistických dat, uvedených v tabulkách, tak lze odvodit, že počet a podíl prvopachatelů ve srovnání s pachateli v trestné činnosti recidivujícími se již prokazatelně celkově nezvyšuje, spíše mírně klesá a stává se závislejší na zastoupení mladé generace mezi všemi pachateli trestné činnosti, zejména násilné a majetkové.

2. Prvopachatelé a prvověznění ve věku mladistvém - výsledky první části sondy

1. Cíl výzkumné sondy

Cílem výzkumné sondy bylo přispět k poznání specifických skupin mladých jedinců, kteří v současné České republice *ve věku mladistvém spáchali trestnou činnost* a byli za ni pravomocně odsouzeni či z ní byli poprvé oficiálně obviněni. Sonda se konkrétně zaměřila na zkoumání jedinců, kterým a/ *za trestnou činnost, kterou spáchali jako mladiství*, byl poprvé soudem uložen trest nepodmíněného odnětí svobody - tedy byli poprvé uvěznění (jednalo se tudíž o prvovězně) a b/ *na ty, kteří za delikty, jichž se dopustili ve věku mladistvém*, byli poprvé pravomocně odsouzeni, ale nikoli k nepodmíněnému trestu odnětí svobody - tj. nebyli za své provinění uvěznění a jejich případ byl na základě rozhodnutí soudu vyřízen jiným způsobem (jednalo se o prvopachatele). Na druhé straně si sonda rovněž kladla za cíl popsat jedince, kteří c/ *byli poprvé oficiálně obviněni ze spáchání trestné činnosti ve věku mladistvém* a bylo proti nim poprvé vedeno trestní stíhání.

Předmětem zájmu výzkumné sondy bylo přinést na jedné straně informaci o rozsahu trestné činnosti spáchané ve věku mladistvém těmito skupinami mladých jedinců, případně o té trestné činnosti, ze které byli jednotlivci důvodně podezřelí. Sonda měla přinést u pravomocně odsouzených osob i rozbor způsobu vyřízení jejich trestních věcí, pokud jde o potrestání. Na druhé straně měla sonda zjistit i vybrané dostupné informace z osobní anamnézy zkoumaných provinilců. U odsouzených k prvnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody se výzkum soustředil i na získání některých informací týkajících se přímo průběhu výkonu trestu. Zajímal se v těchto souvislostech dále i o některé skutečnosti, které by mohly případně ovlivnit život prvovězně po jeho propuštění na svobodu (např. o kvalitu kontaktu odsouzeného s rodinou, do které by se mohl vrátit po propuštění z výkonu trestu, o zvyšování si odborné pracovní kvalifikace při výkonu trestu apod.)

2. Použité metody, soubor respondentů, soubor zkoumaných osob

a) Výzkum *poprvé pravomocně odsouzených osob* za delikty spáchané ve věku mladistvém, *jejichž případ byl vyřízen jinak než nepodmíněným odnětím svobody*, a osob, které byly z takovéto trestné činnosti *poprvé oficiálně obviněny*, a bylo proti nim vedeno trestní řízení, proběhl v rámci dotazníkového šetření. Dotazník byl speciálně sestrojen pro účely výzkumné sondy. Údaje v něm o jednotlivých pachatelích, kteří zůstali v anonymitě, vyplnilo 34 sociálních pracovníků působících na různých úrovních péče o sociálně problémové jedince (hlavně v rámci kurátorské péče, v rámci pobytů ve střediscích výchovné péče apod.) a to na čtyřech různých místech České republiky - v Praze, Hradci Králové, Liberci a Ostravě. Výběr poprvé odsouzených a poprvé trestně stíhaných pachatelů trestné činnosti za delikty spáchané ve věku mladistvém i místa sběru dat o pachatelích byly dány možnostmi v terénu. Výzkum probíhal v období zhruba léto 2002 až jaro 2003.

Celkem jsme od výše uvedených sociálních pracovníků získali údaje o 34 poprvé odsouzených osobách - nikoli k nepodmíněnému odnětí svobody, za delikty ve věku mladistvém (o 28 mužích a 6 ženách).

Dále jsme získali údaje o 24 poprvé trestně stíhaných osobách za delikty spáchané ve věku mladistvém (o 17 mužích a 7 ženách).

b) Sběr údajů o *prvovězněných osobách* proběhl formou dotazníkového šetření ve věznicí Všehrdy. Pro účely výzkumu byl sestrojen speciální dotazník, do něhož údaje o prvověznicích, kteří zůstali v anonymitě, vyplňoval vězeňský psycholog. Výzkum proběhl v období května až července 2003. Výběr prvovězněných osob do sledovaného souboru byl nahodilý a podmínkou zařazení osob do výzkumu bylo, že jde o jedince, kteří se dopustili trestné činnosti ve věku mladistvém a byli za ni poprvé pravomocně odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a v době našeho výzkumu byli ve výkonu tohoto trestu. Výzkum byl vzhledem k malému počtu uvězněných žen za delikty ve věku mladistvém zaměřen jen na mužskou vězeňskou populaci.

Celkem jsme při dotazníkovém šetření ve věznicí získali údaje o 32 mladých poprvé uvězněných mužích, kteří byli za svou trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém ve výkonu trestu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Více jak čtvrtina z nich byla prvovězni-prvopachatelé (28,1%, 9 osob).

Vzhledem k tomu, že z hlediska cílů výzkumu jde v případě výše uvedených 90 osob o tři různé skupiny jedinců, kteří se dopustili trestné činnosti ve věku mladistvém (tedy mezi 15.-18. rokem svého života), budeme údaje o nich prezentovat zvlášť. Údaje o pravomocně odsouzených osobách budou většinou uvedeny v rámci těch samých tabulek, aby bylo možné, tam kde to souvislosti dovolí, data porovnávat. Údaje o poprvé oficiálně obviněných osobách z trestné činnosti budeme, vzhledem k tomu, že nejde o pravomocně odsouzené pachatele, uvádět ve zvláštní kapitole.

3. Výsledky výzkumu

3.1. Poprvé odsouzené osoby (muži) k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém

3.1.1. Věk prvovězňených

Údaje o věku, ve kterém se námi sledovaní mladí pachatelé dopustili trestné činnosti, za kterou byli poprvé ve výkonu trestu nepodmíněného trestu odnětí svobody (dále též NEPO), jsou uvedeny v tabulce č. 1. Z ní je zřejmé, že více jak polovina námi sledovaných poprvé uvězněných osob se dopustila trestné činnosti za níž byla odsouzena k NEPO v 17 letech (56,3%, 18 osob). O několik osob méně se této trestné činnosti dopustilo ve věku ještě mladším, a to v 16 letech (40,6%, 13 osob). Jeden jedinec (pachatel vraždy) trestný čin, za který byl odsouzen k trestu ve vězení, spáchal dokonce ve věku 15 let (3,1%). Věk prvovězňených prvopachatelů, kterých bylo mezi námi zkoumanými poprvé uvězněnými 9 osob (28,1%), viz též tabulka č. 1.

Tabulka č. 1

Věk, ve kterém sledovaní pachatelé spáchali trestnou činnost, za kterou byli odsouzeni poprvé k NEPO či byli poprvé odsouzeni a jejich případy byly vyřízeny jinak než nepodmíněným odnětím svobody.

<i>Věk, ve kt. byl delikt spáchán:</i>	<i>Počet pravomocně odsouzených pachatelů</i>					
	<i>prvovězňení</i>			<i>neuvězňení</i>		<i>celkem odsouzených</i>
	<i>abs.</i>	<i>rel.</i>	<i>abs.</i>	<i>rel.</i>	<i>abs.</i>	<i>rel.</i>
<i>15 let</i>	1 (1*)	3.1	6	17.6	7	10.6
<i>16 let</i>	13 (4*)	40.6	11 (z nich 3 ženy)	32.4	24	36.4
<i>17 let</i>	18 (4*)	56.3	17 (z nich 3 ženy)	50.0	35	53.0
CELKEM osob	32 (9*)	100.0	34 (z nich 6 žen)	100.0	66	100.0

*/Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězňených osob

Je však třeba poznamenat, že v době, kdy probíhal výzkum, patřili sledovaní prvovězňení z téměř 90% mezi mladé dospělé (87,5%, 28 osob). Ve věku mladistvém byla asi jen desetina z nich (12,5%, 4 osoby) a těm všem bylo 17 let. Polovina prvovězňených, kterým jsme při výzkumu věnovali pozornost, byla 18 a 19 letá (50,0%, 16 osob). Zhruba třetina z nich byla ve věku 20-23 let (12 osob, 37,5%).

3.1.2. Trestná činnost spáchaná prvovězňenými osobami, pro kterou byly ve výkonu trestu

Přehled jednotlivých trestných činů, které v mladistvém věku spáchalo 32 námi sledovaných mladých prvovězňených mužů, za které byli odsouzeni poprvé k NEPO, obsahuje tabulka č. 2. Z ní je zřejmé, že těchto 32 mužů spáchalo 68 trestných činů. Každý z pachatelů se tedy dopustil v průměru nejméně dvou trestných činů v souběhu. Ve skutečnosti byli sice nejčastěji mezi sledovanými prvovězňenými pachatelé, kteří spáchali v souběhu 2 trestné činy (14 osob), ale vyskytli se mezi nimi i tací, kteří spáchali v souběhu 5 nebo 6 trestných činů, za které byli v době výzkumu ve výkonu trestu ve věznici. Deset osob bylo ve vězení za jeden trestný čin (v polovině těchto případů se jednalo o trestný čin vraždy /včetně pokusu o ni/). Pět osob spáchalo v souběhu 3 trestné činy.

Tabulka č. 2

Přehled trestných činů, kterých se dopustili ve věku mladistvém námi sledovaní za tyto delikty poprvé uvěznění pachatelé (32 mužů) a poprvé odsouzení jedinci, jejichž případy byly vyřízeny jinak než nepodmíněným odnětím svobody (34 osob - 28 mužů a 6 žen).

§ TZ	trestné činy a jejich počty:	Počty spáchaných tr.činů/vč.pokusu/:		
		prvo- věznění (N=32)	prvoodsou- zení, ne vězni (N=34)	celkem (N=66)
219	vražda /včetně pokusu/	9 (6*)	0	9
247	krádež	17 (2*)	17 (2xžena)	34
234	loupež	13 (2*)	3	16
238	porušování domovní svobody	9	1 (1xžena)	10
222	ublížení na zdraví	3 (1*)	0	3
187	nedovol.výroba a drž.omam.a psychotrop.lát.a jedů	2	6 (3xžena)	8
188	šíření toxikománie	1	1	2
221	ublížení na zdraví	1	1	2
257	poškozování cizí věci	3	1	4
202	výtržnictví	1	4 (1xžena)	5

196	násilí proti skup.obyvateľů a proti jednotlivci	0	1	1
242	pohlavní zneužívání	1 (1*)	1	2
199	šíření poplašné zprávy	0	1	1
174	křivé obvinění	0	1 (1xžena)	1
171	maření výkonu úředního činitele	1	2	3
235	vydírání	1	0	1
250	podvod	1	0	1
182	poškoz. a ohrož.provozu obecně prospěš.zařízení	1	0	1
261	podpora a propag.hn.směř.k potlač.práv a svob.občanů	1	0	1
260	podpora a propag.hn.směř.k potlač.práv a svob.občanů	1	0	1
249	neoprávněné užívání cizí věci	1	0	1
251	podílnictví	1	0	1
Celkem trestných činů:		68 (12*)	40	108

*/Počty trestných činů z uvedeného množství, které spáchali prvovězňení prvopachatelé

Z údajů v tabulce č. 2 také vyplývá, že více jak polovina (53,1%, 17 osob) z námi sledovaných 32 poprvé uvězněných mužů spáchala krádež (tedy více než každý druhý), 40,6% z nich spáchalo loupež, tedy téměř každý druhý (13 osob). Více jak čtvrtina těchto prvovězňených osob (28,1%, 9 osob) spáchala trestný čin vraždy (případně pokus o ni) a totéž množství jedinců spáchalo trestný čin porušování domovní svobody (28,1%, 9 osob). Zhruba desetina z těchto 32 osob spáchala trestný čin poškozování cizí věci (9,4%, 3 osoby) a přibližně totéž množství trestný čin ublížení na zdraví (12,5%, 4 osoby: jedna osoba dle § 221 TZ, tři podle § 222 TZ /tedy v těchto 3 případech trestný čin s vážnými následky pro oběť/). Dvě osoby spáchaly trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (6,3%). Ostatní trestné činy se vyskytly méně často, každý z nich byl spáchán jen jednou osobou, ale zato jejich výčet je pestrý: od nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů, pohlavního zneužívání, výtržnictví, podvodu, podílnictví, vydírání, neoprávněného užívání cizí věci, poškozování a ohrožení obecně prospěšného zařízení až k maření výkonu úředního rozhodnutí.

Je možné konstatovat, že mezi všemi trestnými činy spáchanými 32 sledovanými prvovězňi, za které byli poprvé odsouzeni k NEPO, násilné trestné činy tvořily 41,2% z nich (28 skutků). Krádeže byly zastoupeny ve čtvrtině případů (25%, 17 skutků), drogové delikty ve 4,4% (3 skutky).

Spolupachatelství (§ 9 /2 TZ), které může být někdy soudem považováno za projev větší závažnosti spáchané trestné činnosti, se vyskytlo u více jak čtvrtiny ze všech 32 sledovaných prvovězňených osob (9 osob, 28,1%). Spolupachatelství se tedy dopustil téměř každý čtvrtý chlapec ze souboru námi sledovaných prvovězňených pachatelů za trestnou činnost ve věku mladistvém.

Z údajů v tabulce č. 2 též plyne, že prvopachatelé (9 osob) spáchali 17,6% trestných činů (12 skutků) ze všech trestných činů, kterých se dopustilo 32 zkoumaných prvovězňených mužů a chlapců a že plnou polovinu skutků, které spáchali tito prvopachatelé, tvořily vraždy (6 trestných činů dle § 219 TZ, z toho 3 pokusy o vraždu). V těchto souvislostech je třeba rovněž konstatovat, že plně dvě třetiny pachatelů vražd v námi sledovaném souboru prvovězňených osob byli prvopachatelé (6 osob z 9) - viz též tabulka č. 3.

Protože u mnoha prvovězňených pachatelů za delikty spáchané ve věku mladistvém

byl výčet trestné činnosti, za kterou byli ve výkonu trestu, značně rozmanitý, pro potřeby přehlednější interpretace získaných dat jsme sledované prvovězněné jedince rozdělili rámcově do skupin podle typu deliktů, které spáchali. Znamenalo to ovšem, že pokud pachatel spáchal více deliktů, zařadili jsme ho do skupiny podle toho trestného činu, podle kterého dostal nejpřísnější trestní sazbu. Toto dělení pachatelů v souboru sledovaných 32 prvovězňů je uvedeno v tab.č. 3.

Zařazení pachatele do určité skupiny provinilců tedy neznamenal automaticky, že jedinec nespáchal současně v souběhu také jiné trestné činy. Např. pokud konkrétní jedinec spáchal v souběhu trestný čin porušování domovní svobody (§ 238 TZ), krádež (§247 TZ), loupež (§ 234 TZ), byl podle nejzávažnějšího spáchaného deliktu z pohledu práva v naší výzkumné sondě zařazen do skupiny pachatelů loupeží, protože za loupež byla uložena nejvyšší trestní sazbu.

Z tabulky č. 3 je potom evidentní, že nejpočetnější podle našeho rámcového třídění sledovaných osob byla v našem souboru poprvé vězněných skupina pachatelů loupeží (12 osob) a skupina pachatelů vražd /vč. pokusu/ (9 osob). O nich podáme vybrané bližší informace dále ve zvláštní kapitole.

Tabulka č. 3

Rámcové dělení prvovězněných mužů do skupin podle spáchaných skutků. (Jedná se o poprvé uvězněné pachatele za delikty spáchané ve věku mladistvém. Při spáchání v souběhu více trestných činů byl pachatel zařazen podle „nejzávažnějšího“ skutku, za který byl odsouzen).

Skupiny prvovězněných - podle spáchaných tr. činů (§§ TZ):	Počet prvovězněných	
	abs.	rel.
„jen“ loupež či loupež plus další tr.činy (§ 234 TZ)	12 (2*)	37,5
„jen“ vražda/vč.pokusu/ či vražda plus další tr.činy (§ 219 TZ)	9 (6*)	28,1
„jen“ krádež či krádež plus další tr. činy (§ 247 TZ)	2	6,3
„jen“ ublížení na zdraví či ublížení na zdraví plus další tr.č. (§§ 221,222 TZ)	3 (1*)	9,4
„jen“ porušování domovní svobody či porušování domovní svobody plus další tr. činy (§ 238 TZ)	3	9,4
nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů, dtto plus další tr. činy (§ 187 TZ)	1	3,1
podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (§ 261 TZ)	1	3,1
poškození a ohrožování provozu obecně prospěšných zařízení plus další tr. činnost (§ 182 TZ)	1	3,1
CELKEM prvovězněných	32 (9*)	100,0

*/Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných osob

3.1.3. Tresty uložené prvovězněným a uložená ochranná opatření

Téměř 60% poprvé uvězněným pachatelům za delikty spáchané ve věku mladistvém byl uložen trest v délce trvání do 2 let (včetně délky trestu dvou let, tj. 3 osobám - 59,4%). Delší trest než dva roky, včetně trestu v délce 5, 6, 8 let si odpykávalo 40,6% námi sledovaných pachatelů trestné činnosti (13 osob), což je patrné z tabulky č. 4. Z této tabulky je pak též zřejmé, že „jen“ zhruba třetina ze 32 sledovaných osob měla trest vyšší než 2 roky 10 měsíců /34 měsíců/ (31,2%, 10 osob).

Pokud jde o tresty nepodmíněného odnětí svobody delší než dva roky, ve sledovaném souboru osob /z hlediska našeho rámcového dělení pachatelů na skupiny/, měl jeden pachatel za trestný čin ublížení na zdraví a jeden pachatel za trestný čin loupeže uložen trest na 2 roky a 6 měsíců, dále trest 2 roky a 10 měsíců a 3 roky a 6 měsíců dostali rovněž po jednom pachatelé loupeží. Ostatní, kterým byly uloženy tresty nejvyšší (v rozmezí 3 roky 8 měsíců /1 osoba/ až 8 let /3 osoby/) byly osoby, které v naší sondě byly zařazeny do skupiny pachatelů vražd (ti spáchali vraždu či pokus o ni, někdy v souběhu i s dalšími delikty). Pachatelé vražd (9 osob), kteří byli součástí našeho souboru prvovězněných, dostali konkrétně následující tresty NEPO; jedna osoba 3 roky 8 měsíců, dvě osoby 4 roky, dvě osoby 5 let, jedna osoba 6 let a tři osoby 8 let-viz též tab. č. 13.

Jednomu ze sledovaných 32 pachatelů, a to jednomu pachateli vraždy (navíc prvopachateli), bylo uloženo ochranné sexuologické léčení ústavní (§ 72 TZ). Jinak žádnému z výše uvedených pachatelů nebyla, jak vyplynulo z našich podkladových materiálů, uložena mimo trestu nepodmíněného odnětí svobody žádná další ochranná opatření.

Souhrn: Zhruba 60% ze 32 sledovaných pachatelů trestné činnosti ve věku mladistvém odsouzených poprvé k NEPO byl udělen trest nepodmíněného odnětí svobody nikoli delší než 2 roky (59,4%, 19 osob). Zhruba desetina osob měla trest v délce 2 roky 6 měsíců až 3 roky 6 měsíců (4 osoby, 12,5%). Nejvyšší tresty měla zhruba čtvrtina odsouzených - pachatelů vražd (včetně pokusu vražd). Ti měli tresty v rozmezí od 3 let 8 měsíců až 8 let (9 osob, 28,1%). Jednomu pachateli vraždy, bylo uloženo ochranné sexuologické léčení - ústavní (§ 72 TZ).

Tabulka č. 4

Délka prvního nepodmíněného trestu odnětí svobody pachatelů, kteří spáchali trestnou činnost ve věku mladistvém (N=32).

Délka trestu nepodmíněného odnětí	Počet prvovězněných	
	abs.	rel.
od 2-8 měsíců	2	6,2
od 10-12 měsíců	6 (2*)	18,8
od 1 roku 2 měs.do 1. roku 8 měsíců	8 (1*)	25,0
2 roky	3	9,4
2 roky 6 měs. - 2 roky 10 měsíců	3	9,4
3 roky 6 měs. - 4 roky	4 (3*)	12,5
5 let	2 (1*)	6,2
6 let	1	3,1
8 let	3 (2*)	9,4
CELKEM osob	32 (9*)	100,0

*/ Počty prvopachatelů z uvedeného počtu prvovězněných jedinců

Některé charakteristiky prvovězňených osob (mužů)

3.1.4. Vzdělání prvovězňených

Pokud jde o *základní vzdělání (včetně zvláštní školy)* prvovězňených, zhruba dvě třetiny z 32 poprvé uvězněných námi sledovaných mužů absolvovaly základní školu a měly ji ukončenou (65,6%, 21 osob). Přibližně pětina z prvovězňených ukončila své základní vzdělání ve zvláštní škole (18,8%, 6 osob). Pět osob (15,6%) nemělo ukončenou buď základní nebo zvláštní školu (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5

Základní vzdělání pachatelů, kteří za delikty spáchané ve věku mladistvém byli buď poprvé odsouzeni k NEPO nebo byli poprvé odsouzeni a jejich případy byly řešeny jinak než trestem nepodmíněného odnětí svobody.

Stav základního vzdělání (včetně ZvlŠ):	prvovězňení		prvoodsouzení,nevěznění		celkem odsouzených	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
ukončená ZŠ	21 (4*)	65,6	23	67,7	44	66,7
dokončená ZvlŠ	6 (1*)	18,8	3	8,8	9	13,6
nedokončená ZŠ	3 (2*)	9,4	1	2,9	4	6,1
nedokončená ZvlŠ	2 (2*)	6,2	0	0,0	2	3,0
neuvedeno	0	0,0	7	20,6	7	10,6
CELKEM osob	32 (9*)	100,0	34	100,0	66	100,0

**/ Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězňených osob*

Další vzdělání mimo vzdělání základního. Jak plyne z tabulky č. 6, téměř dvě třetiny ze sledovaných mladých prvovězňů (62,5%, 20 osob) buď měly ukončenou pracovní kvalifikaci (tj. vyučení) před výkonem trestu odnětí svobody (3 osoby) nebo si v době našeho výzkumu při výkonu trestu dále zvyšovalo kvalifikaci či již ukončilo své vzdělání v rámci učňovských oborů (17 osob - 9 zaučení, 8 vyučení).

Více jak třetina z námi sledovaných prvovězňů (12 osob, 37,5%) buď před výkonem trestu neměla pracovní kvalifikaci ukončenou (9 osob) a v rámci výkonu trestu v době našeho výzkumu v daném směru nevyvíjela právě žádnou aktivitu nebo pracovní kvalifikaci neměla vůbec žádnou, tedy ani zahájenou (3 osoby). U 9 osob s nedokončenou pracovní kvalifikací jsme nezkoumali důvody nedokončení, tedy zda k neukončení došlo kvůli nástupu do výkonu trestu či z důvodů jiných.

U 12 osob, které neměly pracovní kvalifikaci ukončenou nebo vůbec žádnou, se jednalo ze tří čtvrtin o osoby, které neměly za sebou výkon trestu odnětí svobody /dále též VTOS/ delší než čtvrtinu (9 osob, 75%) a téměř 60% z uvedených 12 osob s neukončeným vyučením či zaučením (7 osob, 58,3%) bylo ve výkonu trestu na období v délce do 2 let. Pravděpodobně i proto u těchto jedinců vzhledem k délce trestu nemuselo zatím dojít k zájmu o zahájení zvyšování si či dokončení pracovní kvalifikace. Přesnější důvody jsme však nezjišťovali.

Souhrn: Více jak třetina prvovězňů (37,5%) v době našeho výzkumu již měla ukončenou nějakou pracovní kvalifikaci, většinou v rámci výkonu trestu (12 osob - 6 vyučení, 5 zaučení, a 1 zaučený na svobodě byl při VTOS právě rovněž ve vyučení). U čtvrtiny prvovězňených osob pracovní kvalifikace v rámci výkonu trestu právě probíhala (8 osob - 4 zaučení, 4 vyučení). Jinak však více jak třetina prvovězňů (12 osob, 37,5%) nejen že neměla ukončenou či někdy ani zahájenou pracovní kvalifikaci před výkonem trestu odnětí svobody, ale při

výkonu trestu (v době konání výzkumu) pro zvýšení své pracovní kvalifikace nic nepodnikala. Nevytvářela si tudíž ani základní předpoklad pro získání zaměstnání po propuštění na svobodu. Jednalo se však o osoby, které buď většinou byly někde na počátku výkonu trestu a většinou trest neměly delší než 2 roky.

Tabulka č. 6

Nejvyšší dosažené a dosahované vzdělání prvovězněných, kteří spáchali ve věku mladistvém trestnou činnost, za kterou byli poprvé ve výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody (N=32).

Nejvyšší dosažené vzdělání:	Počet prvovězněných	
	abs.	rel.
vyučení ukončené na svobodě	3	9,4
vyučení neukončené na svobodě	8 (3*)	25,0
vyučení probíhá při VTOS**	4	12,5
vyučení ukončené při VTOS**	2	6,3
zaučení probíhá při VTOS**	3	9,4
zaučení neukončené na svobodě	1 (1*)	3,1
zaučení proběhlo při VTOS**	2 (2*)	6,2
probíhá vyučení při VTOS** + ukončené zaučení na svobodě	1	3,1
ukončené zaučení při VTOS** + neukončené vyučení na svobodě	3 (1*)	9,4
probíhá zauč. při VTOS** + neukončené vyučení na svobodě	1 (1*)	3,1
ukončené vyučení při VTOS + nedokončená SŠ na svobodě	1	3,1
nemá žádné vyučení ani zaučení (jen ukonč. či neukonč. ZŠ či ZvlŠ)	3 (1*)	9,4
CELKEM osob	32 (9*)	100,0

*/ Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných jedinců

**/ V době, kdy probíhal výzkum

3.1.5 Zapojení prvovězněných do pracovního procesu před nástupem výkonu trestu

Zhruba třetina z 32 prvovězněných mladých osob před nástupem výkonu trestu do věznice byla zapojena do pracovního procesu (včetně výkonu zaměstnání v kategorii odpovědi „alespoň někdy“) (34,4%, 11 osob). Asi třetina prvovězněných před nástupem výkonu trestu byla žáky učilišť, případně škol, a tudíž nechodila do zaměstnání (10 osob, 31,3%). Další zhruba třetina prvovězněných též nepracovala, ale z jiných důvodů než že by chodila do učiliště či do školy (11 osob 34,4%).

Téměř polovina z těchto 11 nepracujících byla v době spáchání trestné činnosti evidována na úřadu práce jako nezaměstnaná (45,5%, 5 osob). Zhruba čtvrtina z nich evidovaná na úřadu práce vůbec nebyla (27,3%, 3 osoby). Další asi čtvrtina (3 osoby, 27,3%) nepracovala ještě z jiných než výše uvedených důvodů: 2 chlapci byli v podstatě stále na útěku, 1 byl vyřazen z evidence úřadu práce pro odmítnutí nastoupit do zprostředkovaného zaměstnání.

Zhruba polovina z 11 pachatelů, kteří alespoň někdy před výkonem trestu odnětí svobody pracovali, pracovala jen příležitostně, obvykle brigádnicky (54,5%, 6 osob). Zbývající jedinci pravděpodobně, i vzhledem k svému věku, měli odpracováno v pracovním procesu půl až jeden a půl roku (45,5%, 5 osob). Zhruba tři čtvrtiny z uvedených 11 osob, které se alespoň někdy před výkonem trestu odnětí svobody zapojily do pracovního procesu, byly zaměstnány jako nekvalifikovaní dělníci (72,7%, 8 osob). Většina z nich byla zaměstnána u soukromníka (90,9%, 10 osob).

Souhrn: Téměř polovina prvovězňených mladých osob (46,9%, 15 osob), kterým jsme při výzkumu věnovali pozornost, byla před nástupem do výkonu trestu NEPO žáky učilišť či případně škol (10 osob) anebo byla řádně zaměstnána (5 osob). Druhá zhruba polovina (53,1%, 17 osob) nepracovala, případně nebyla v pracovním poměru s dlouhodobější perspektivou zaměstnání. Asi třetina z těchto 17 jedinců pracovala jen příležitostně brigádnicky (6 osob, 35,3%), druhá zhruba třetina (29,4%, 5 osob) nepracovala vůbec, ale byla evidovaná na úřadu práce. Další asi třetina jedinců (6 osob, 35,3%) nepracovala a nebyla ani vedena na úřadu práce. Z uvedeného je zřejmé, že námi sledovaní prvoodsouzení muži se rekrutovali zhruba z poloviny z jedinců, kteří v době spáchání trestné činnosti byli buď nezaměstnaní nebo měli zaměstnání příležitostného charakteru /jen brigády/. Je však evidentní, že nezaměstnaní v našem souboru poprvé uvězněných pachatelů za delikty spáchané ve věku mladistvém výrazněji nepřevažovali. Na druhou stranu je třeba brát v úvahu, že nezanedbatelné množství osob se vyhýbalo účasti na oficiálních vzdělávacích aktivitách (záškoláctví) - viz dále.

Tabulka č. 7

Zapojení do pracovního procesu před VTOS u jedinců, kteří spáchali ve věku mladistvém trestnou činnost, za kterou byli poprvé odsouzeni k NEPO, a jedinců, kteří za delikty spáchané ve věku mladistvém byli poprvé odsouzeni, a jejichž případ byl vyřízen jinak než NEPO.

Účast na pracovním procesu:	Prvovězňení		neuvěznění		celkem	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
nepracoval, protože navštěvoval učiliště, školu apod.	10 (5*)	31,3	30	88,3	40	60,6
pracoval (včetně „alespoň někdy“)	11 (3*)	34,4	1	2,9	12	18,2
nepracoval (evid. na úřadu práce)	5 (1*)	15,6	2	5,9	7	10,6
nepracoval (nevid. na úřadu práce)	4	12,5	0	0,0	4	6,1
nepracovala (mateřská dovolená)	0	0,0	1	2,9	1	1,5
nepracoval - stále na útěku	2	6,2	0	0,0	2	3,0
CELKEM osob	32 (9*)	100,0	34	100,0	66	100,0

*/ Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězňených jedinců

3.1.6. Rodinné zázemí prvovězňených

Všichni sledovaní mladí prvovězňení byli v době, kdy probíhal výzkum, svobodní. Ačkoli žádný ze sledovaných prvovězňených mladých mužů a chlapců nebyl ženatý, dva z nich již měli potomky (vždy po jednom dítěti).

O rodinném zázemí, ve kterém převážně vyrůstaly prvovězňené osoby, byly zjištěny

následující skutečnosti. Více jak třetina z nich vyrůstala po většinu svého života v úplné rodině s oběma vlastními rodiči (37,5%, 12 osob). Asi pětina vězněných vyrůstala s vlastní matkou a nevlastním otcem (21,9%, 7 osob) a přibližně též asi pětina jen s vlastní matkou (18,8%, 6 osob). Desetina prvovězněných mužů vyrůstala převážně jen se svým vlastním otcem (9,4%, 3 osoby). Dva chlapce vychovávali většinu jejich života příbuzní a jeden vyrůstal hlavně po dětských domovech. Jeden chlapec do 13 let žil s oběma vlastními rodiči, pak byl 3 roky na útěku a žil u kamarádů (viz tabulka č. 8).

Pokud jde o *kvalitu rodinného zázemí*, ve kterém prvověznění vyrůstali, podle sdělení vězeňských psychologů téměř 60% námi sledovaných prvovězňů vyrůstalo v konfliktním rodinném prostředí (59,3%, tj. 19 osob, přitom rodiče 13 z nich se nakonec rozvedli). Asi pětina prvovězněných žila v rodinném prostředí někdy konfliktním, jindy klidným (18,8%, 6 osob). Druhá zhruba pětina prvovězněných vyrůstala v rodinném zázemí, které bylo možné označit za celkem pohodové bez zjevných konfliktů (18,8%, 6 osob). V jednom případě, jak bylo uvedeno, chlapec vyrůstal podstatnou část svého života v ústavním zařízení (pachatel loupeže) - viz tabulka č. 15.

Tabulka č. 8

Rodinné zázemí, ve kterém převážně vyrůstaly osoby poprvé odsouzené za delikty spáchané ve věku mladistvém buď k NEPO nebo osoby, které byly poprvé odsouzené, ale jejichž případy byly vyřízeny jinak než nepodmíněným odnětím svobody.

Žili převážně v rodinném zázemí:	prvověznění		neuvěznění		celkem odsouzení	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
s oběma vlast.rodiči- úplná rodina	12 (3*)	37,5	21	61,9	33	50,0
s vlastní matkou a nevlast.otcem	7 (2*)	21,9	1	2,9	8	12,1
s jedním rodičem - matkou	6 (2*)	18,8	8	23,5	14	21,2
s jedním rodičem - otcem	3 (1*)	9,4	2	5,9	5	7,6
vychovávali ho/ji příbuzní	2 (1*)	6,2	1	2,9	3	4,6
žil/a v dětském domově	1	3,1	0	0,0	1	1,5
v rod.osvojitelské či pěstounské	0	0,0	1	2,9	1	1,5
jinak	1	3,1	0	0,0	1	1,5
CELKEM osob	32 (9*)	100,0	34	100,0	66	100,0

*/ počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných jedinců

Souhrn: Jen asi třetina prvovězněných jedinců (12 osob, 37,5%) žila většinu svého života s oběma vlastními rodiči, ostatní měli pokud jde o personální složení nějak nestandardní rodinné zázemí. Ti pak žili převážně jen s jedním z rodičů (9 osob, 28,1%) nebo měli vlastní matku a nevlastního otce (7 osob, 21,9%) či žili u příbuzných či v dětském domově (3 osoby, 9,3%). Jeden chlapec žil sice většinu svého života s oběma vlastními rodiči, ale posléze žil několik let na útěku u různých kamarádů. Na 60% sledovaných prvovězňů vyrůstalo

v rodinném zázemí, které by bylo možné označit za konfliktní (59,3%, 19 osob). Zhruba pětina z těchto vězňů však měla zázemí v rodině celkem pohodové bez evidentních konfliktů (18,8%, 6 osob) a právě tolik osob (18,8%, 6 osob) mělo zázemí nikoli stále vyhraněně konfliktní.

3.1.7. Trestná činnost a jiné sociálně nežádoucí aktivity členů původních rodin prvovězněných

Minimálně v pětině rodin, ze kterých pocházeli prvovězňové (18,8%, 6 osob), se vyskytla *trestná činnost u dalších členů rodiny* (nejen tedy u námi sledovaného prvovězně). Dále bylo zjištěno, že asi ve třetině rodin, ve kterých vyrůstali převážnou část svého života tito prvovězňové, se trestná činnost nevyskytla (34,4%, 11 osob). U téměř poloviny prvovězněných se nám informace o trestné činnosti dalších členů rodiny nepodařilo zjistit (43,8%, 14 osob). Jeden sledovaný odsouzený nežil v rodině (3,1%).

V polovině z 6 rodin, ze kterých pocházeli prvovězňové a ve kterých byla zjištěna trestná činnost, byl pachatelem trestné činnosti otec a v druhé polovině rodin otec a bratr vězně. Pokud jde o druh páchané trestné činnosti, ve dvou případech se jednalo o násilnou trestnou činnost, ve zbývajících dvou třetinách se nám druh trestné činnosti produkovaný členy rodiny nepodařilo zjistit.

Podrobnější informace *o přestupkovém chování dalších členů rodin*, ze kterých prvoodsouzení pocházeli, se nám informace zjistit nepodařilo, právě tak jako o jejich dalších *jiných sociálně nežádoucích aktivitách*.

Pokud jde o pravomocné *odsouzení rodičů za závažné prohřešky ve výchově* jejich nyní poprvé vězněného syna (§ 217 TZ /ohrožování mravní výchovy mládeže/), pak v naprosté většině případů se odsouzení rodiče/ů za tento delikt nevyskytlo (31 osob, 96,9%). V jednom případě se nám tuto skutečnost nepodařilo zjistit (3,1%).

Pokud jde o *odsouzení rodičů za špatné zacházení* se svým nyní poprvé vězeným synem, či za další velmi hrubé chování vůči němu (např. týrání, pohlavní zneužívání, ublížení na zdraví apod.), pak v 93,8% (u 30 respondentů) takovéto chování nebylo oficiálně známo. Ve dvou případech se nám uvedené skutečnosti nepodařilo zjistit (6,2%).

Souhrn: Minimálně pětina prvovězněných (6 osob, 18,8%) žila v rodině, kde se trestné činnosti dopouštěli další její členové (ve třech případech otec a ve třech případech otec a bratr vězně) a ti přinejmenším byli zdroji negativních vzorů chování pro další mladé členy rodiny - pokud se je ovšem sami přímo nesnažili do trestné činnosti aktivně zapojit.

3.1.8. Některé další sociálně nežádoucí aktivity prvovězněných

Jak již bylo výše uvedeno, více jak čtvrtina sledovaného souboru 32 poprvé uvězněných mužů za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém bylo zároveň prvopachateli (28,2%, 9 osob). Zbýající zkoumaní jedinci se již dříve dopustili trestné činnosti, která ale nebyla řešena tresty nepodmíněného odnětí svobody (71,9%, 23 osob - z nich 13 bylo odsouzeno za trestnou činnost před prvním uvězněním jednou a 10 osob dvakrát). Zajímali jsme se však i o výskyt některých dřívějších chování výše uvedených 32 jedinců, která byla sice do různé míry sociálně nežádoucí a závadová, ale pozdější prvovězňové muži za ně nebyli trestně stíháni a ani odsouzeni.

a) Činnost, která by byla jinak trestná

Minimálně 4 pachatelé deliktů spáchaných ve věku mladistvém, kteří za ně byli poprvé odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (12,5%), byli také pachateli činů, které by byly jinak trestnými činy (tj. dopustili se dříve trestného činu, pro který nebyli trestně stíháni, protože jim nebylo 15 let). O téměř třetině sledovaných prvovězňených se nám tuto skutečnost nepodařilo zjistit (31,2%, 10 osob). Více jak polovinou námi sledovaných jedinců tato činnost spáchána nebyla (56,3%, 18 osob) - viz tabulka č. 9.

Pokud jde o konkrétní jednání chlapců, které by bylo jinak trestným činem, třikrát se jednalo o krádeže, v jednom případě o vandalský čin. Ve všech čtyřech výše uvedených případech činnosti jinak trestné byla uložena provinilcům ochranná výchova.

b) Přestupkové chování

Jak je patrné z tabulky č. 9, přestupku se dopustil minimálně jeden prvovězňený (3,1%). Jednalo se o fyzickou agresi vůči spoluobčanům a dopustil se ji pachatel vraždy. Více jak polovina námi sledovaných prvovězňených osob se přestupkového chování nedopustila (56,3%, 18 osob) a o 40,6% jedinců se nám tuto informaci nepodařilo zjistit (13 osob).

Tabulka č. 9

Přestupková činnost a činnost, jež by byla jinak trestná, kterou spáchali jedinci, kteří se ve věku mladistvém dopustili deliktů, za které byli buď poprvé odsouzeni k NEPO nebo byli poprvé odsouzeni, ale jejich případy byly vyřízeny jinak než NEPO (minimální počty).

Spáchal čin, kt. by byl jinak tr. činem, spáchal přestupek:	Počet osob					
	prvovězňení		nevězňení		celkem	
	JTČ ^{1/}	Přestupek	JTČ ^{1/}	Přestupek	JTČ ^{1/}	Přestupek
ano	4	1	4	3	8	4
ne	18 (7*)	18 (7*)	28	30	46	48
neví	10 (2*)	13 (2*)	2	1	12	14
CELKEM	32 (9*)	32 (9*)	34	34	66	66

^{1/} trestná činnost, která by byla jinak trestná (pachateli nebylo 15 let, takže nebyl trestně stíhán)

*/ počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězňených jedinců

c) zneužívání drog a alkoholu

Dříve než sledovaní jedinci nastoupili do výkonu trestu odnětí svobody více jak polovina z nich (18 osob, 56,3%) měla zkušenosti s užíváním drog jiných než alkohol (např. pervitin, toluen atd.). Z těchto 18 osob jich více jak třetina byla na drogách závislá (38,9%, 7 osob). Zbývající téměř dvě třetiny z uvedených 18 prvovězňených (61,1%, 11 osob) s drogami jinými než alkohol tzv. „experimentovalo“ - viz tabulka č. 10.

Pokud jde o zneužívání alkoholu, 43,8% sledovaných prvovězňených jedinců mělo problémy před nástupem výkonu trestu odnětí svobody s nadměrným užíváním alkoholu (14 osob). Je to zřejmé z údajů též v tabulce č. 10. Současně téměř dvě třetiny osob závislých na

jiných drogách než alkoholu (71,4%, 5 ze 7) byly i abusory alkoholu a téměř dvě třetiny experimentátorů s drogou také byly abusory alkoholu (63,6%, 7 z 11).

Jak je dále patrné z tabulky č. 10, prostituci dvě třetiny ze sledovaných prvovězněných mužů před nástupem do výkonu trestu neprovozovaly (65,6%, 21 osob) a o třetině prvovězňů se nám tuto skutečnost nepodařilo zjistit (34,4%, 11 osob).

Souhrn: Téměř dvě třetiny z námi sledovaných 32 osob (20 jedinců, 62,5%), které byly odsouzeny poprvé k trestu nepodmíněného odnětí svobody za trestné činy ve věku mladistvém, měly před výkonem trestu ve věznicí zkušenost s drogami - ať s alkoholem /abusus/ či drogami jinými než alkoholovými /závislost či experimentování/. Z těchto 20 pachatelů více jak polovina měla zkušenost s kombinací těchto dvou drog (12 osob, 60% - z nich 7 osob abusus alkoholu plus experimentování s drogou, 5 osob abusus alkoholu i drog). Ze zbývajících 8 jedinců jich 6 mělo zkušenost „jen“ s drogami nealkoholovými (2 osoby byly na nich závislé, 4 osoby experimentovaly), 2 jednotlivci „jen“ nadměrně užívali alkohol. Ostatní prvověznění (37,5%, 12 osob) alkohol a drogy neužívali.

Tabulka č. 10

Některé sociálně nežádoucí charakteristiky chování, kterými se vyznačovali před výkonem trestu odnětí svobody jedinci, kteří ve věku mladistvém spáchali delikty, za které byli buď poprvé odsouzeni k NEPO nebo byli poprvé odsouzeni a jejich případ byl vyřízen jinak než NEPO.

Výs- kyt:	Závadové projevy v chování - počty osob												
	závisl.na drogách /jiných než alkohol/			experiment.s drogou /jinou než alkohol/			abusus alkoholu			prostituce			sebe- vraždy
	věz ¹	ods ²	celk.	věz ¹	ods ²	celk.	věz ¹	ods ²	celk.	věz ¹	ods ²	celk.	věznění ¹
ano	7 (2*)	1	8	11(3)	7	18	14(2)	2	16	0	0	0	2 (1)
ne	25(7)	30	55	21(6)	18	39	18(7)	23	41	21(9)	30	51	30(8)
neví	0	3	3	0	9	9	0	9	9	11	4	15	0
celk.	32 (9)	34	66	32(9)	34	66	32(9)	34	66	32(9)	34	66	32(9)

^{1/} odsouzení poprvé k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

^{2/} poprvé odsouzení, ale nikoli k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

*/ v závorkách jsou uvedeny počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných

d) Některé další „drobnější“ sociálně nežádoucí aktivity prvovězněných

Téměř tři čtvrtiny poprvé vězněných mladých mužů, které před tím než spáchaly ve věku 15-18 let trestnou činnost, za kterou byly poprvé odsouzeny k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (71,8%, 23 osob), se vyznačovaly i dalšími různě závažnými sociálně nežádoucími aktivitami mimo těch, kterými jsme se výše zabývali (tj. mimo případné činnosti, která by byla jinak trestná, přestupků a mimo případné další trestné činnosti, která předcházela tu, za kterou byli tito jedinci poprvé ve vězení).

Jak je patrné z tabulky č. 16, 23 již výše zmíněných prvovězněných, u kterých byly v jejich životní historii zaznamenány různé další „ne až tak závažné“ sociálně závadové aktivity, se vyznačovalo následujícím chováním. Především velká jejich část se vyhýbala účasti na vzdělávacím procesu a byla tedy *záškoláky* (87,0%, 20 osob). Téměř polovina z uvedených 23 osob se vyznačovala *násilnickým chováním* (43,5%, 10 osob). Přibližně totéž množství jedinců se vyznačovalo *útěkářstvím a touláním se* (52,2%, 12 osob). Zhruba čtvrtina z těchto 23 osob měla za sebou i různé *drobné krádeže* (26,1%, 6 osob). Mezi uvedenými prvovězněnými byly v menším počtu zastoupeny i osoby vyznačující se též *vydíráním a šikanou, výtržnictvím*, ale i výrazným *nerespektováním autority dospělých* a případy *sebepoškozování* (jedna osoba „drobnější“ sebepoškozování, dvě osoby pokusy o sebevraždu).

Na druhou stranu u více jak čtvrtiny ze sledovaných 32 poprvé vězněných jedinců se podle informací vězeňského personálu v jejich anamnéze „drobnější“, sociálně nežádoucí aktivity nevyskytly (9 osob, 28,1%). Téměř polovina z těchto 9 jedinců (44,4%, 4 osoby) byla prvopachatelé (3 pachatelé vraždy, 1 pachatel loupeže).

Téměř všichni z 23 zde sledovaných prvovězněných (95,7%, 22 osob) se dopouštěli výše uvedených méně závažných *sociálně závadových aktivit* (zde tedy nikoli trestné činnosti či činnosti přestupkové nebo té, která by byla jinak trestná) před dovršením svých 15.narozenin i později. Jedna osoba (pachatel vraždy v 15 letech) se logicky vyznačoval těmito aktivitami jen před 15.rokem věku (4,3%). Znamená to, že všech 23 výše uvedených osob se takto projevovalo v průběhu celého svého života - viz tabulka č. 17.

Souhrn: Téměř tři čtvrtiny z námi sledovaných 32 prvovězněných jedinců za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvím se vyznačovaly „drobnějšími“ sociálně nežádoucími aktivitami různého stupně závažnosti v průběhu celého svého nijak dlouhého života, tj. před i po 15.roce (71,9%, 23 osob - jedna osoba /pachatel vraždy v 15 letech/ se vzhledem k svému věku vyznačoval těmito aktivitami jen před 15.rokem svého věku). Zbývající zhruba čtvrtina prvoodsouzených (9 osob, 28,1%) se těmito aktivitami nevyznačovala (nejsou o těchto aktivitách oficiální záznamy).

Je tak zřejmé, že ačkoli část z 32 prvovězněných, a to téměř tři čtvrtiny z nich (71,9%, 23 osob), na sebe pravděpodobně upozorňovala svými různými méně závažnými sociálně nežádoucími aktivitami již dříve průběžně, menší část prvovězněných, více jak čtvrtina (28,1%, 9 osob - a to včetně některých pachatelů loupeží a vražd), nebyla před spácháním trestné činnosti, za kterou byli tito jedinci uvězněni, s největší pravděpodobností takto výrazněji aktivní. Podle našich pramenů informací se těmito aktivitami vůbec nevyznačovala. Je však možné na druhou stranu uvažovat, že především mnozí rodiče (případně učitelé) urovnávají a nezveřejňují z nejrůznějších důvodů některá provinění svých potomků (žáků), takže o jejich výskytu nemusí být nutně všeobecné povědomí. To se mohlo promítnout do námi získaných údajů o takovéto předcházející „bezúhonnosti“ některých námi sledovaných prvovězněných osob. Nicméně je možné, že někteří prvovězněni, a především pak někteří prvopachatelé, trestný čin mohli spáchat i „nešťastnou shodou okolností“, a nemusely mu předcházet jiné výraznější či méně výrazné sociálně nežádoucí projevy v jejich chování.

3.1.9. Pobytu prvovězněných ve výchovných (a příp. jiných obdobných) zařízeních před nástupem výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody

Pokud jde o pobytu námi sledovaných prvovězněných osob v různých výchovných

zařízeních ještě před nástupem výkonu trestu ve věznici, z tabulky č. 11 je zřejmé, že minimálně 3 prvovězňeni pobývali jen v diagnostickém ústavu /9,4%. Jednalo se o jednoho pachatele loupeže, jednoho pachatele vraždy, jednoho pachatele drogového deliktu. Minimálně 3 z prvovězňených pobýli jak v diagnostickém ústavu (všichni jednou), tak ve střediscích výchovné péče (dva z nich opakovaně - dvakrát, jeden třikrát). Jednalo se o dva pachatele loupeží a jednoho pachatele vraždy. O třech pachatelích jsme nezískali informaci, zda v diagnostickém ústavu pobývali či nikoli (9,4%). Zbývajících 23 prvovězňených osob, tj. téměř tři čtvrtiny (71,8%), v diagnostickém ústavu nepobývaly.

„Jen“ ve střediscích výchovné péče pobýly také minimálně tři prvovězňené osoby /9,4%. Všechny zde pobývaly jednou. Jednalo se o dva pachatele loupeže a jednoho pachatele trestného činu omezování osobní svobody spáchaného v souběhu s další trestnou činností. U dvou prvovězňů se zde sledovanou skutečností nepodařilo zjistit (6,2%), ostatní poprvé uvěznění před nástupem trestu nikdy ve středisku výchovné péče nepobývali (84,4%, 27 osob).

Jeden pachatel pobýl dlouhodoběji v důsledku svého neúnosného chování v psychiatrické léčebně (pachatel trestného činu ublížení na zdraví).

Tabulka č. 11

Minimální počty prvovězňených osob za delikty spáchané ve věku mladistvém, které byly umístěny během svého života do diagnostického ústavu či do jiného druhu výchov. či zdrav. zařízení (N=32).

Pobyt v:	počet pachatelů	pachatelé tr. č. dle §§ TZ*:	kolikrát pobyt
jen diagnostický ústav (DÚ)	3	219, 234, 187	všichni 3 jednou
jen středisko výchovné péče (SVP)	3	234, 234, 138	všichni 3 jednou
jak DÚ tak SVP	3	219, 234, 234,	v DÚ všichni jednou, v SVP 3x, 2x, 1x
psychiatrická léčebna	1	222	1x
CELKEM osob	10		

*/označení prvovězňených - rámcové dělení na skupiny dle spáchané tr.č. (viz výše tab. č.3)

Souhrn: Minimálně zhruba třetina z 32 námi sledovaných prvovězňených mužů (31,3%, 10 osob) pobývala před svým prvním uvězněním v nějakém zařízení, které se pokoušelo diagnostikovat a korigovat jejich sociálně neúnosné chování (3 osoby jen v diagnostickém ústavu, 3 osoby jak v diagnostickém ústavu, tak ve středisku výchovné péče, 3 osoby jen ve středisku výchovné péče, 1 osoba dlouhodoběji na psychiatrii). V diagnostických ústavech a střediscích výchovné péče se zhruba třetina osob ocitla na žádost rodičů (3 osoby, 30%) a asi dvě třetiny na základě oficiálních rozhodnutí úřadů (6 osob, 60%).

3.1.10. Některé údaje o výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody prvovězňenými

Protože některé údaje o aktivitách prvorozněných během výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody přímo ve věznicí mohou napovídat o možnostech dalšího zapojení uvězněných osob do běžného života po výkonu trestu a o jejich schopnosti a ochotě podřizovat se určitým pravidlům, zaměřili jsme se na zjištění některých takovýchto skutečností.

Na jedné straně nás zajímal především kontakt prvorozněného s rodinou a širším světem, protože jde o informaci o možném budoucím „zázemí“ odsouzeného po jeho propuštění do civilního života a na druhé straně nás zajímala účast odsouzeného na programu zacházení a některé další projevy jeho chování při výkonu trestu, ukazující alespoň rámcově na to, zda prvorozněný je schopen akceptovat pravidla, která jsou při výkonu trestu nastavena oficiálně věznicí pro výkon trestu (např. dodržovat různá pravidla stanovená vězeňským řádem, schopnost vyjít se spoluvězni, vycházet s vězeňským personálem apod.).

V rámci takto zaměřeného šetření jsme zjistili, že pravidelné **kontakty s rodinou formou návštěv** vykazovala při výkonu trestu jen asi třetina námi sledovaných prvorozněných mužů (10 osob, 31,2%). U více jak poloviny z 32 prvorozněných, na které jsme se zaměřili, byl tento kontakt nepravidelný (56,3%, 18 osob) a zhruba desetina vězněných žádné návštěvy členů rodiny ve věznicí neměla (12,5%, 4 osoby - 3 osoby s délkou trestu do 2 let a 1 osoba s délkou trestu 8 let).

Pravidelné návštěvy někoho z rodiny, měla zhruba třetina prvorozněných s trestem nepodmíněného odnětí svobody v délce do 2 let (31,6%, 6 osob), dále zhruba čtvrtina osob s trestem od dvou do 4 let (28,6%, 2 osoby) a jen třetina osob /pachatelů vraždy/ s trestem delším jak čtyři roky (33,3%, 2 osoby).

Časté kontakty formou návštěv s prvorozněnými vykazovaly hlavně rodiny odsouzených, v nichž vězeň vyrůstal převážnou část života s oběma vlastními rodiči (návštěvy realizovalo 7 těchto rodin často, 5 rodin zřídka). Ostatní členové rodin prvorozněných osob, které žily převážně jinak než s oběma vlastními rodiči, vykazovali spíše řídkou návštěvnost ve věznicí až žádnou, což možná ukazovalo i na ne příliš standardní rodinné zázemí těchto odsouzených.

Protože však četnost či pravidelnost návštěv ve věznicí může být ovlivněna nejen zájmem o uvězněného člena rodiny ale i jinými okolnostmi (např. vzdáleností věznice od bydliště rodiny, ekonomickou situací rodiny atd.) a naopak četnost návštěv nemusí vždy nutně zase odrážet kvalitu vztahů, zajímali jsme se i o charakter celkového kontaktu mezi rodinou a vězněnými osobami pokud jde o „*formálnost či neformálnost*“ těchto vztahů.

U minimálně poloviny prvorozněných (celkem 16 případů) se v těchto vztazích projevila formálnost buď z obou zúčastněných stran /tj. jak členů rodiny, tak prvorozněného/ nebo z jedné z zúčastněných stran. O kvalitě vztahů mezi rodinou a odsouzenými u 43,7% sledovaných prvorozněných se nám informace nepodařilo získat (14 osob). Minimálně u dvou osob sledované vztahy byly zjevně neformální a vřelé (6,3%).

U poloviny z 16 prvorozněných mladých osob, u nichž byly vztahy s rodinou označeny za více méně formální, se tato formálnost projevila spíše jen ze strany členů rodiny (8 osob, 50%). Po čtvrtině případů bylo možné označit vztahy mezi prvorozněnými a rodinou za buď formální ze strany odsouzeného (4 osoby, 25%) nebo z obou stran, tj. vězně i rodiny (4 osoby, 25%).

Mezi těmi prvovězňenými, u nichž jsme zjistili formálnosti ve vztazích mezi rodinou a odsouzenými, se tato kvalita kontaktů také asi projevila negativně na frekvenci návštěv členů rodiny ve věznicích, které pak byly nepravidelné či vůbec žádné (z 16 vězňů se vztahy, v nichž se projevila se členy rodiny formálnost, jich 15 osob mělo nepravidelné návštěvy rodiny, 1 osoba vůbec žádné).

Rovněž jsme zjistili, že minimálně u téměř poloviny sledovaných prvovězňených (46,9%, 15 osob) se členové rodiny vyhýbali kontaktu s těmito vězni. V 6 případech se takto vyhýbavě choval vězeň vůči členům své rodiny (18,8%). O 8 prvovězňích jsme informaci v daném směru nezískali (25%) a v 1 případě vězeň neměl rodinné zázemí žádné, jelikož vyrůstal mimo okruh rodiny (3,1%). Minimálně u dvou prvovězňů byl potom patrný kladný zájem o vzájemný kontakt z obou stran, tj. jak ze strany pachatele, tak členů rodiny (6,2%).

Protože *kontakt se světem mimo věznic písemnou formou*, je též ukazatelem kvality kontaktů osob vykonávajících trest nepodmíněného odnětí svobody s dalšími lidmi a naznačuje míru udržení si spojení se světem, kam se uvěznění budou jednou vracet, věnovali jsme mu při výzkumu též pozornost. Zjistili jsme, že z námi sledovaných osob téměř žádný písemný styk nevykazovala jen asi desetina prvovězňů (9,4%, 3 osoby). Polovina provinilců (16 osob, 50%) vykazovala občasný písemný styk a 40,6% (13 osob) mělo docela čilý písemný kontakt s vnějším světem mimo vězeňské prostory. Znamená to, že 90,6% všech prvovězňených (29 osob) udržovalo alespoň nějaký písemný styk s lidmi mimo věznic, z nich téměř polovina velmi častý (13 osob, 44,8%). Více jak tři čtvrtiny ze všech prvoodsouzených psaly na více adres (78,1%, 25 osob), asi pětina na adresu jednu (21,9%, 7 osob).

Souhrn: Osobní zájem o prvovězňené mladé osoby, vyjádřený jednak pravidelnou fyzickou přítomností členů rodiny formou návštěv ve věznicích a jednak neformálností těchto kontaktů naznačují, že jen část prvovězňených se těšila vřelejšímu zájmu členů rodiny o jejich osud. Více jak polovina prvovězňených měla nepravidelný kontakt s rodinou formou návštěv (56,3%, 18 osob), zhruba desetina žádný (12,5%, 4 osoby). Formálnost ve vztazích mezi vězňem a jeho rodinou byla patrná minimálně u poloviny prvovězňených (50%, 16 osob). Je však třeba vidět, že mezi těmito vězni, u kterých se tyto formalities projevíly, byli i takoví (4 osoby), kteří o vřelejší kontakty se svojí rodinou nejevili zájem (důvody jsme nezkoumali), zatímco ona ano. Oboustrannou formálnost ve vztazích rodiny pachatele byla zřejmá rovněž ve 4 případech z výše uvedených 16 (25%). V 8 případech (50%) se však formálně chovali členové rodiny. Tyto skutečnosti tak naznačují, že v rodinných vztazích, které by měly být pro každého zázemím, nebylo u minimálně poloviny těchto prvovězňů něco v pořádku.

Adaptace prvovězňených na výkon trestu (*adaptací je míněno podřízení se pravidlům výkonu trestu odnětí svobody daných řádem věznice a příslušnými zákony /adaptací je mimo jiné míněno i např. bezkonfliktní kontakt se spoluvězni a personálem věznice apod./*).

Podle vyjádření vězeňského personálu se polovina prvovězňených bez problémů adaptovala na výkon trestu odnětí svobody (50%, 16 osob). Celkem se adaptovala zhruba třetina z prvovězňených 37,5% (12 osob). Adaptace probíhala obtížně u zhruba desetin z nich (12,5%, 4 osoby).

Mezi těmito čtyřmi na trest nepodmíněného odnětí svobody neadaptovanými prvovězni v době výzkumu byli dva jedinci, kteří spáchali trestný čin vraždy (s tresty 8 a 4 roky) a dva pachatelé trestného činu loupeže, kteří ji spáchali v souběhu s dalšími delikty (s

tresty 1 rok 6 měsíců a 2 roky a 6 měsíců). Jednalo se tudíž ve všech čtyřech případech o pachatele závažných deliktů.

Kázeňské tresty a odměny. *Tresty za kázeňské přestupky a odměny za dobré chování mohou též být určitým aspektem hodnocení adaptace na výkon trestu. Jejich udělování má totiž svoje pravidla daná zákonem o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb.). (Mimo jiné se údaje o kázeňských trestech a odměnách zaznamenávají do oficiální dokumentace vedené o každém vězni ve věznici a může k nim být přihlíženo při různých žádostech vězňů, např. o zkrácení trestu apod.)*

Mezi 32 prvovězněnými, kterým jsme věnovali pozornost, byli jedinci, a to po 15,6% (po 5 osobách), kteří buď měli kázeňské tresty a neměli odměny anebo naopak měli odměny a neměli kázeňské tresty. Čtvrtina prvovězněných měla uděleny jak odměny, tak tresty (25%, 8 osob). Téměř polovina provinilců (43,8%, 14 osob) neměla ani tresty, ani odměny. Celkem tedy s kázeňskými tresty absolvovalo svůj výkon trestu ve věznici v době našeho výzkumu 40,6% (13 osob) ze všech námi sledovaných 32 prvovězněných osob a z nich více jak třetina (5 osob, 38,5%) nemělo žádné odměny, mělo jen tresty. Téměř 60% prvovězněných (19 osob) nemělo ani tresty ani odměny či mělo jen odměny a z tohoto pohledu tudíž absolvovalo trest odnětí svobody bez větších problémů (59,4%).

Účast na programech zacházení. *K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví téměř pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu působení na odsouzeného, které by mělo být cílevědomé a komplexní. Přitom naplní programu zacházení s mladistvým se sleduje zabezpečení jeho pracovní kvalifikace a samostatný způsob života.*

V době našeho výzkumu byla účast na příslušném věznici vytýčeném programu zacházení zaznamenána u 43,8% z námi sledovaných prvovězněných (14 osob), neúčastnilo se ho 56,2% (18 osob). Znamená to, že více jak polovina námi sledovaných osob neměla v době našeho výzkumu o zapojení se do nabízených aktivit zájem a zvolili jiný než nabízený strukturovaný způsob života ve věznici (56,2%).

Mezi prvovězněnými pachateli s tresty odnětí svobody v délce do dvou let (19 osob) se programu zacházení účastnila zhruba polovina z nich (52,6%, 10 osob) a zhruba polovina nikoli (47,4%, 9 osob). Mezi 13 pachateli s trestem v délce trvání nad 2 roky (rozpětí zde uložených trestů 2 roky 6 měsíců až 8 let) se jich zhruba třetina programu v době výzkumu neúčastnila (30,8%, 4 osoby) a dvě třetiny ano (69,2%, 9 osob).

Programů zacházení se účastnila v době výzkumu více jak polovina pachatelů loupeží (58,3%, 7 osob) a účastnila se jich jen asi pětina z pachatelů vražd (22,2%, 2 osoby).

Do programu zacházení také patří i **zvyšování si či dosažení pracovní kvalifikace**. Uvádíme zde proto o těchto vzdělávacích aktivitách základní informace (podrobněji viz výše tabulka č. 6 a text k ní). V době výzkumu zhruba polovina sledovaných prvovězněných mladých mužů si v rámci výkonu trestu odnětí svobody zvyšovala či již dosáhla ukončení pracovní kvalifikace (53,1%, 17 osob). Znamená to, že buď tyto prvověznění v rámci VTOS ukončili zaučení nebo vyučení nebo u nich právě zaučení nebo vyučení probíhalo.

Souhrn. Z výše uvedeného je pak zřejmé, že v době našeho výzkumu z 32 námi sledovaných prvoodsouzených osob za delikty spáchané ve věku mladistvém k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, se jich zhruba desetina (12,5%) jevila výrazněji jako problémová při adaptaci na výkon trestu odnětí svobody (4 osoby; 2 pachatelé vraždy a 2 pachatelé loupeže). Tyto 4

osoby se jevily jako výrazně nepřizpůsobivé k některým pravidlům chování, které vyžadoval řád věznic (dva z nich byli prvopachatelé - pachatelé vraždy). Ostatní mladí provinilci, kteří právě tak jako výše uvedení čtyři, byli poprvé ve výkonu trestu ve věznici za delikty spáchané ve věku mladistvím, se nárokům na ně kladeným ze strany vězeňského řádu přizpůsobili buď bez nějakých větších problémů (50%, 16 osob) či s problémy, které nebyly až tak závažného rázu (37,5%, 12 osob).

Nicméně neúčast nadpolovičního počtu sledovaných osob (56,2%) na programu zacházení /v době, kdy se konal náš výzkum/ naznačila, že část prvovězněných, kterými jsme se podrobněji zabývali, se o aktivity, které jim byly oficiálně nabízeny ve věznici, příliš nezajímala a tudíž výchovné působení na ni nemohlo mít vždy žádoucí intenzitu.

Některé výše uvedené skutečnosti potom také naznačují, že minimálně v polovině rodin prvovězněných mladých jedinců v době našeho výzkumu existovaly vyhýbavé vztahy mezi prvovězněným a rodinou, nikoli výjimečně byly dokonce oboustranně vyhýbavé. Mohlo to být dáno nejen ne právě nejlepší kvalitou vztahů v rodině prvovězněného, ale i např. společenskými problémy způsobenými dosud třeba bezúhonné rodině tím, že z jejího středu vzešel pachatel závažné trestné činnosti. Tento vyhýbavý postoj rodiny (či prvoodsouzeného či obou zúčastněných stran) předznamenává, že zázemí, do kterého by se mnozí poprvé uvěznění mladí provinilci po propuštění z věznic měli vracet, pravděpodobně nebude vůči nim příliš vstřícné. Zvažujeme-li že některé původní rodiny prvovězněných se vyznačují i trestnou činností svých členů, zázemí některých provinilců nebude ani v tomto směru vyhovující. Navíc značné množství prvovězněných mělo již dříve zkušenosti s drogami a alkoholem (často ve vzájemné kombinaci), což naznačuje, že i tento neduh může mimo jiné v budoucnosti komplikovat opět život mnoha z nich.

3.1. 11. Vybrané informace o prvovězněných pachatelích trestného činu vraždy a loupeže

Protože v našem souboru 32 poprvé uvězněných mužů za delikty spáchané v mladistvím věku, byly dvě početnější skupiny osob, které se vyznačovaly obzvláště závažnými násilnými delikty, a to skupina pachatelů vražd (9 osob) a skupina pachatelů loupeží (12 osob), přinášíme o nich vybrané údaje zvláště. (Členění na pachatele loupeží a vražd je, jak je z výše uvedeného patrné, „rámcové“. Znamená to, že tito pachatelé mohli spáchat vedle jmenovaných trestných činů v souběhu i delikty jiné - viz tabulka č. 3 a text vázící se k této tabulce.)

Věk pachatelů v době spáchání trestného činu. Vraždu spáchali námi sledovaní mladí prvověznění muži nejčastěji, a to ze dvou třetin, ve věku 17 let (6 osob, 66,7%), asi v pětině případů v 16 letech (2 osoby, 22,2%). Jeden pachatel se dopustil trestného činu vraždy dokonce jen ve svých 15 letech (11,1%). Pachatelé loupeží spáchali své delikty na rozdíl od pachatelů vražd poněkud častěji v 16 letech (7 osob, 58,3%) a ze 41,7% v 17 letech (5 osob).

V době našeho výzkumného šetření bylo 44,5% pachatelů vražd 22 let (4 osoby), ostatním bylo /po jedné osobě/ 17, 18, 20, 21, 23 let (celkem 5 osob, po 11,1%). Mezi pachateli loupeží bylo v době výzkumu nejvíce jedinců 18 letých (7 osob, 58,4%). Čtvrtině bylo 19 let (3 osoby, 25 %) a po jedné osobě byl zastoupen věk 17 let a 21 let (po 8,3%).

Tabulka č. 12

Věk pachatelů, ve kterém se dopustili jako mladiství vraždy (vč. pokusu) nebo loupeže (mimo případné v souběhu spáchané další trestné činnosti), za které byli poprvé ve výkonu trestu NEPO.

Věk, ve kt. byly spáchány tr. činy, pro kt. VTOS	Skupina prvovězňených**/:			
	vražda (vč.pokusu)		loupež	
	abs.	rel.	abs.	rel.
15 let	1 (1*)	11,1	0	0,0
16 let	2 (1*)	22,2	7 (2*)	58,3
17 let	6 (4*)	66,7	5	41,7
CELKEM osob	9 (6*)	100,0	12 (2*)	100,0

**/ Jedná se o rámcové dělení prvovězňených na skupiny podle spáchaných skutků (viz výše tab. č. 3 a text k ní)

*/ Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězňených (zbývající 1 prvopachatel, který není v tabulce uveden, byl pachatelem trestného činu ublížení na zdraví)

Trestná činnost, pro kterou byli mladiství poprvé odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody: Z devíti sledovaných pachatelů vražd se jich 5 dopustilo pokusu vraždy /§ 8/1 TZ/ (55,6%). Téměř polovina z těchto 9 pachatelů vraždy (4 osoby /z nich 2 pokusy/, 44,4%) byla odsouzena za spáchání tohoto deliktu v souběhu s dalšími trestnými činy. Po jednom případě byly vraždy (vč.pokusu) spáchány v souběhu s trestnými činy: pohlavního zneužívání (§ 242 TZ), loupeže (§ 234 TZ), podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občanů (§ 260 TZ). V jednom případě byl dokonán trestný čin vraždy spáchán v souběhu s krádeží a současně s drogovým deliktem (§§ 247, 187 TZ). Bez souběhu s dalšími tr. činy se dopustilo vraždy 5 osob (včetně 3 pokusů). Dvě osoby (22,2%), které spáchaly pokus o vraždu (přitom jedna i v souběhu s dalšími trestnými činy), byly odsouzeny též jako spolupachatelé (§ 9/2 TZ).

Ze 12 pachatelů loupeží byl „jen“ za trestný čin kvalifikovaný jako loupež (tj. bez souběhu s dalšími trestnými činy) odsouzen jeden pachatel (8,3%). (Jednalo se o opakované přepadávání žen s následným odcizením kabelky.) Polovina pachatelů loupeží (6 osob) byla odsouzena za spáchání v souběhu dvou trestných činů (společně s loupeží ve třech případech za krádeže /§ 247 TZ/, v jednom případě za podvod /§ 250 TZ/, v jednom za podílnictví /§ 251 TZ/ a v jednom za porušování domovní svobody /§ 238 TZ/). Pět pachatelů loupeží (41,7%) bylo odsouzeno za více trestných činů než 2 spáchané v souběhu (zde figurovaly vedle loupeže trestné činy krádeže /§ 247 TZ/ v 5 případech, porušování domovní svobody ve 4 případech /§ 238 TZ/, poškozování cizí věci /§ 257 TZ/ jedenkrát, právě tak jako po jednom i případy trestného činu výtržnictví /§ 202 TZ/, ublížení na zdraví /§ 221 TZ/, neoprávněné užívání cizí věci /§ 249 TZ/, maření výkonu úředního rozhodnutí /§ 171 TZ/).

Naprostá většina pachatelů trestných činů loupeže tento trestný čin spáchala v souběhu s dalšími trestnými činy (11 osob, 91,7%) a téměř polovina z nich spáchala své delikty ve spolupachatelství (§ 9/2 TZ) (5 osob, 41,7%).

Celkem pachatelé trestných činů loupeže a vraždy, kteří se dopustili svých deliktů ve spolupachatelství (§ 9/2 TZ), tvořili více jak tři čtvrtiny z 9 případů spolupachatelství zjištěných mezi všemi námi sledovanými 32 prvovězňenými osobami (77,8%, 7 osob).

Délka trestů nepodmíněného odnětí svobody: U pachatelů trestného činu vraždy byl nejnižší trest nepodmíněného odnětí svobody udělen na 3 roky 8 měsíců jednomu pachateli za pokus o vraždu (11,1%), 2 osoby dostaly trest v délce 4 roky (22,2%), 2 osoby v délce 5 let (22,2%), jedna osoba 6 let (11,1%) a tři osoby 8 let (33,3%). Nejkratší trest tedy činil u pachatelů vražd (pokus o vraždu) 44 měsíců a nejdelší 96 měsíců. Jednomu pachateli vraždy

/prvopachatelů/ navíc bylo uloženo ochranné ústavní sexuologické léčení (§ 72 TZ).

U všech pachatelů trestného činu loupeže byly uloženy tresty nižší než u pachatelů vražd. Nejvyšší trest nepodmíněného odnětí svobody u pachatelů loupeží činil 3,5 roku (42 měsíců), nejkratší 1 rok (12 měsíců). Jak je zřejmé z tabulky č. 13, čtvrtině vězněných z této skupiny pachatelů byl uložena trest v délce dva roky (3 osoby, 25%). Vyšší tresty než 2 roky dostala čtvrtina pachatelů loupeží (3 osoby - konkrétně trest 3 roky a 6 měsíců, 2 roky a 6 měsíců, 2 roky a 10 měsíců). Polovina pachatelů loupeží (6 osob) dostala trest nižší než 2 roky (rozmezí 12 měsíců až 20 měsíců) - viz tabulka č. 13.

Tabulka č. 13

Délka nepodmíněného odnětí svobody u pachatelů, kteří byli poprvé uvězněni za delikty spáchané ve věku mladistvém - skupina pachatelů vražd (9 osob) a skupina pachatelů loupeží (12 osob).

Délka trestu - nepod. odnětí svobody:	Skupiny pachatelů:**/	
	vražd (vč.pokusu)	loupeží
od 10-12 měsíců	0	1 (1*)
od 1 roku 2 měsíce do 1 roku 8 měsíců	0	5 (1*)
2 roky	0	3
2 roky 6 měsíců - 2 roky 10 měsíců	0	2
3 roky 6 měsíců - 4 roky	3 (3*)	1
5 let	2 (1*)	0
6 let	1	0
8 let	3 (2*)	0
CELKEM prvovězněných	9 (6*)	12 (2*)

**/ Jde o rámcové dělení prvovězněných na skupiny dle spách. skutků (viz výše tab. č. 3 a text k ní)

*/ Počty prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných osob

Rodinné zázemí, ve kterém prvověznění převážně vyrůstali: Zhruba polovina pachatelů trestného činu vraždy vyrůstala většinu svého života v rodině s oběma vlastními rodiči (5 osob, 55,6%), přitom jeden chlapec z těchto 5 jedinců do 14 let vyrůstal v úplné rodině a poté co mu zemřela matka, vyrůstal jen s otcem (pachatelem trestné činnosti). Třetina sledovaných pachatelů vražd (3 osoby, 33,3%) žila převážnou část svého života s jedním rodičem - matkou. Jeden pachatel (11,1%) byl většinu svého života ve výchově příbuzných.

Jen dva pachatelé loupeží žili většinu svého života v rodině s oběma vlastními rodiči (16,7%). Ostatní měli rodinné zázemí, pokud ho měli, nějak nestandardní. Pět z nich (41,7%) žilo jen s jedním z rodičů (3 osoby jen s matkou, 2 osoby jen s otcem), 3 osoby žily s vlastní matkou a nevlastním otcem (25,0%), jedna osoba u příbuzných (8,3%). Jeden pachatel

loupeže strávil převážnou část svého života v dětském domově (8,3%).

Kvalita rodinného zázemí prvorozněných: Větší část pachatelů vražd i loupeží vyrůstala v konfliktním rodinném prostředí. Zjevně konfliktní a neurované rodinné zázemí měla zhruba polovina pachatelů vražd (55,6%, 5 osob) a dvě třetiny pachatelů loupeží (66,7%, 8 osob). Třetina pachatelů vraždy měla naopak dle vyjádření pracovníků věznice rodinné zázemí co do kvality celkem pohodové (33,3%, 3 osoby). Jeden pachatel vraždy měl své zázemí někdy tzv. pohodové, jindy konfliktní (11,1%), což se dalo uvést i o asi pětině pachatelů loupeží (16,7%, 2 osoby). U jednoho pachatele loupeže jsme kvalitu rodinného zázemí nezjistili (8,3%) a jeden pachatel této trestné činnosti, jak bylo uvedeno výše, převážně vyrůstal mimo okruh rodinného působení (8,3%).

Trestná činnost a i jiné sociálně nežádoucí aktivity v rodinách, ve kterých vyrůstali prvoroznění: Trestná činnost členů rodiny byla zjištěna v původní rodině minimálně třetiny pachatelů loupeže (33,3%, 4 osoby) a v rodině jednoho pachatele vraždy (11,1%). V rodinách 41,7% pachatelů loupeží (5 osob) a v rodinách 55,6% pachatelů vražd (5 osob) trestnou činnost členů rodiny nebylo možné z námi dostupných informací doložit. Ve třetině rodin pachatelů vražd (33,3%, 3 osoby) a ve čtvrtině rodin pachatelů loupeže (3 osoby, 25,0%) se trestná činnost dalších členů rodiny nevyskytovala. Minimálně u jednoho pachatele vraždy a jednoho pachatele loupeže lze doložit další sociálně závadové aktivity členů jejich rodiny (abusus drog a alkoholu). Ve zbývajících rodinách pachatelů loupeží a vražd z podkladů, které jsme měli k dispozici, se nám nepodařilo zjistit informace o dalších sociálně nežádoucích aktivitách blízkých příbuzných sledovaných prvorozněných osob.

Některé další sociálně nežádoucí aktivity samotných prvorozněných: Jak již bylo uvedeno výše, mezi pachateli vražd byla třetina osob, které se již dříve dopustily trestné činnosti (33,3%, 3 osoby) a mezi pachateli loupeží se takto provinily zhruba čtyři pětiny jedinců (83,3%, 10 osob). Ostatní sledovaní prvoroznění muži byli prvopachatelé (6 pachatelů vražd /66,7%/, 2 pachatelé loupeží /16,7%/). Činností, která by byla jinak trestná se vyznačovala minimálně čtvrtina pachatelů loupeží (25%, 3 osoby) a o právě tolika, tedy o čtvrtině z nich, se nám tuto skutečnost nepodařilo zjistit. Polovina prvorozněných pachatelů loupeží jinak trestnou činnost nespáchala (6 osob). Z pachatelů vražd trestnou činnost, která by byla jinak trestná, více jak tři čtvrtiny nespáchaly (77,8%, 7 osob) a o zhruba pětině z nich se nám tuto skutečnost nepodařilo zjistit (22,2%, 2 osoby).

Zhruba čtyři pětiny pachatelů loupeží (10 osob, 83,3%) a dvě třetiny pachatelů vražd (6 osob, 66,7%) se vyznačovaly v dětství i v období dospívání nějakými dalšími sociálně nežádoucími aktivitami různé závažnosti (nešlo zde ani o trestnou činnost či činnost, která by byla jinak trestná, ani o přestupky). Na druhou stranu asi pětinu pachatelů loupeží (16,7%, 2 osoby) a třetinu pachatelů vražd (3 osoby, 33,3%) se takovýmito „drobnějšími“ sociálně závadovými aktivitami podle oficiálních záznamů nevyznačovaly.

Obě skupiny pachatelů se vyznačovaly hlavně záškoláctvím, útěkárstvím a fyzickou agresí. Jen u pachatelů loupeží byly zjištěny oproti pachatelům vražd častější drobné krádeže. Těmito sociálně závadovými aktivitami různé závažnosti se výše uvedených 10 pachatelů loupeží (83,3%) a 5 pachatelů vražd (55,6%) vyznačovalo před i po 15. roce svého věku. Jeden pachatel, který spáchal vraždu v 15 letech, se jimi (tudíž) vyznačoval jen před 15. rokem (11,1%).

Pobyt v různých výchovných zařízeních pro mládež: Minimálně pětina pachatelů vražd (tj. 2 osoby, 22,2%) byla před tím než nastoupila do výkonu trestu odnětí svobody umístěna do nějakého výchovného zařízení pro mládež a téměř polovina pachatelů loupeží také (41,7%, 5 osob). Někteří z těchto pachatelů, kteří byli umístěni do výchovných zařízení, tam pobývali i opakovaně či pobývali v takovýchto zařízeních různého druhu.

Jeden pachatel vraždy pobýval v diagnostickém ústavu (jednou), jeden jak v diagnostickém ústavu, tak ve středisku výchovné péče (vždy jednou). Pokud se jedná o pachatele loupeží, jeden pachatel pobýval jen v diagnostickém ústavu, dva jen ve středisku výchovné péče (pobyt jednou u těchto 3 osob) a dva jak v diagnostickém ústavu (zde dva jednou), tak ve střediscích výchovné péče (ve středisku jeden dvakrát, druhý třikrát). - viz též tabulka č. 11.

Je tedy zřejmé, že minimálně pětina pachatelů vražd (2 osoby, 22,2%) a téměř polovina pachatelů loupeží (5 osob, 41,7%) již dříve měla natolik z normy nějak vybočující chování, že si vyžádalo i opakované či různorodé pobyty ve výchovných zařízeních.

Zneužívání drog a alkoholu: Čtvrtina pachatelů loupeží (3 osoby, 25,0%) a zhruba pětina pachatelů vražd (22,2%, 2 osoby) byla před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody závislá na drogách jiných než alkohol. Minimálně 58,3% pachatelů loupeží (7 osob) a minimálně jeden pachatel vraždy (11,1%) experimentovali s drogami jinými než alkohol. Třetina pachatelů vražd (3 osoby) a polovina pachatelů loupeží (6 osob) pila nadměrně alkohol.

Znamená to, že většina z 12 námi sledovaných pachatelů loupeží přišla před VTOS do styku s drogou jinou než alkohol (10 osob, 83,3%). Z podrobnější analýzy dat pak dále vyplynulo, že z těchto 10 osob 6 jedinců /60%/, tedy více jak polovina, byla závislá na alkoholu v kombinaci s drogou (1 byl drogově závislý a 5 experimentovalo). Třetina z 9 sledovaných pachatelů vražd, která byla abusory alkoholu (3 osoby, 33,3%), přišla rovněž do styku s drogou jinou než alkohol (2 byli závislí a 1 experimentoval).

Navíc, pachatelé vražd a loupeží tvořili téměř tři čtvrtiny námi zjištěných osob závislých před VTOS na drogách jiných než alkohol mezi všemi 32 námi sledovanými prvovězni (71,4%, 5 ze 7 osob). Pachatelé vražd a loupeží tvořili více jak 60% ze 14 osob, které mezi 32 vězňenými byly abusory alkoholu (9 osob - 3 pachatelé vraždy, 6 pachatelů loupeží, 64,3%).

U části pachatelů loupeží a vražd to ukazuje na možné ovlivnění jejich osobnosti, případně i motivace chování v jejich životě alkoholem a případně i drogami (často v kombinaci obou). Jak plyne z výše uvedeného, polovina pachatelů loupeží a třetina pachatelů vražd měla dokonce zkušenosti s užíváním jak alkoholu a drog v kombinaci. Je tak naznačeno, že styk s drogou (včetně s abusem alkoholu) může být, i třeba nepřímo, u mnohých těchto mladistvých pachatelů ve spojení se spácháním nejtěžších zločinů.

Sebepoškozování. Minimálně dva pachatelé vražd během svého života (nikoli v rámci výkonu trestu odnětí svobody) páchali opakovaně sebevraždy (jeden z nich i více než třikrát). Drobnější sebepoškozování bylo zaznamenáno, jak již bylo uvedeno výše, a to již před výkonem trestu ve vězení, u jednoho pachatele loupeže (polil si paži hořlavinou a zapálil ji).

Základní vzdělání pachatelů /včetně zvláštní školy/: Ukončenou základní školu měly dvě

třetiny pachatelů *loupeží* (8 osob, 66,7%) a zhruba polovina pachatelů *vražd* (5 osob, 55,6%). Čtvrtina pachatelů loupeže (3 osoby, 25,0%) a zhruba pětina pachatelů vraždy (2 osoby, 22,2%) měla ukončenou zvláštní školu. Jeden pachatel vraždy (11,1%) neměl ukončenou ani základní školu a jeden pachatel vraždy neměl ukončenou zvláštní školu (11,1%), právě tak jako jeden pachatel loupeže (8,3%).

Z uvedeného pak plyne, že většinu mezi 32 námi zkoumanými osobami prvovězňů, kteří chodili do zvláštní školy (a tu buď ukončili nebo neukončili /jednalo se o 8 osob/), tvořili pachatelé loupeží a vražd (7 osob, tj. 87,5%). Dokládají to údaje výše uvedené (zvláštní školu nedokončil 1 vrah a 1 pachatel loupeží, zvláštní školu dokončili 2 vrazi a 3 pachatelé loupeží). Ukazuje to na možnou sníženou inteligenci těchto pachatelů loupeží a vražd, včetně té sociální, která je tolik důležitá pro elementární bezproblémovou existenci ve společnosti a pro úspěšné řešení běžných životních situací. Míru inteligence sledovaných osob jsme však nezjišťovali. Proto na druhé straně zjištěná skutečnost může ukazovat i na to, že ačkoli třeba inteligence pro absolvování základní školy nemusí být u těchto provinilců snižena, některé tyto jedince je obtížné pro určité charakteristiky osobnosti či problematické chování udržet v běžném vzdělávacím procesu (např. pro naprostý nezájem o výuku, pro nezvladatelné chování apod.).

Další vzdělání (mimo základního): V době výzkumu u tří čtvrtin z 12 pachatelů *loupeží* (75,0%, 9 osob) probíhalo či již proběhlo v rámci výkonu trestu odnětí svobody zaučení či vyučení v nějakém pracovním oboru. Čtvrtina pachatelů loupeží (3 osoby) měla s nástupem VTOS nedokončené vyučení (2 osoby) nebo neměla ani ukončenou zvláštní školu (1 osoba) a všichni tři tito jedinci v době výzkumu nevyvíjeli ve výkonu trestu odnětí svobody žádné vzdělávací aktivity (25,0%).

Dvě třetiny pachatelů *vražd* (6 osob, 66,6%) v době výzkumu v rámci výkonu trestu odnětí svobody byly právě frekventanty zaučení či vyučení v pracovním oboru, či již u nich tyto pracovní kvalifikace dříve proběhly. Tři prvovězňeni vrazi měli neukončenou pracovní kvalifikaci s nástupem výkonu trestu (1 osoba zaučení, 2 osoby vyučení) a tyto 3 osoby v době našeho výzkumu nepodnikaly ve vězení právě žádné pracovní kvalifikační aktivity.

Adaptace na výkon trestu (tj. pachatel nemá konflikty ani s personálem, ani s odsouzenými apod.): Adaptace na výkon trestu odnětí svobody bez větších potíží byla konstatována u třetiny pachatelů *loupeží* (33,3%, 4 osoby) a u téměř poloviny pachatelů *vražd* (4 osoby, 44,4%). Polovina pachatelů loupeží /6 osob/ a třetina pachatelů vražd (/3 osoby/ byla hodnocena tak, že se celkem adaptují na výkon trestu odnětí svobody, tj. že s nimi nějaké problémy bývají. Zhruba pětina pachatelů loupeží (2 osoby, 16,7%) i vražd (2 osoby, 22,2%) se podle vyjádření vězeňského personálu obtížně adaptovala na podmínky výkonu trestu odnětí svobody, a to i po mnoha měsících pobytu ve věznicích, u jednoho pachatele vraždy dokonce po několika letech pobytu zde.

Stojí za povšimnutí, že právě pachatelé loupeže a vraždy tvořili celou skupinu čtyř jedinců ze všech 32 námi sledovaných prvovězňených, kteří byli označeni za ty, kteří se obtížně adaptovali na výkon trestu odnětí svobody. Současně také pachatelé vražd (3 osob) a loupeží (6 osob) tvořili tři čtvrtiny osob ze skupiny těch prvoodsouzených, se kterými přece jen nějaké problémy při výkonu trestu odnětí svobody bývaly /“celkem se adaptovali“/ (75%, 9 osob). Naznačuje to, že jde v případě pachatelů vražd a loupeží o jednotlivce, kteří asi

mívají problémy v chování v mnoha prostředích, ve kterých se pohybují.

Kontakty s rodinou při výkonu trestu odnětí svobody: U pachatelů *loupeží* se členové rodiny vyhýbali kontaktům s odsouzeným minimálně v téměř polovině případů (41,7%, 5 rodin) a ve čtvrtině případů se kontaktu s rodinou vyhýbal odsouzený (3 osoby, 25%). Lze mít proto za to, že nejméně asi u tří čtvrtin odsouzených poprvé do vězení za loupeže nebyly vztahy mezi rodinou a odsouzeným takové, aby mohly být označeny za oboustranně vstřícné. U zbývajících pachatelů loupeží jsme buď informaci nezískali (2 osoby) nebo kontakt probíhal jinak (jeden psal přítelkyni, jeden vyrůstal většinou mimo rodinu).

Pokud jde o charakter kontaktu odsouzeného s rodinou u pachatelů *vražd*, minimálně dvě třetiny jejich rodin se kontaktu s pachatelem vyhýbaly (66,7%, 6 rodin). U 2 osob jsme nezjistili, jak se rodina chová k prvovězni-vrahovi, takže minimálně u dvou třetin pachatelů vražd jejich vztahy s rodinou nebyly v době našeho výzkumu ideální (22,2%). Jen jeden pachatel vraždy měl kontakty s členy rodiny označeny za velmi dobré a rodina se mu nevyhýbala (11,1%).

Souhrn: Uvedené skutečnosti naznačují, že zatím vztahy rodiny k výše zmíněným provinilcům nejsou nejvstřícnější a návrat do jejich středu, pokud se časem nevylepší, pravděpodobně nebude pro tyto poprvé odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za vraždy a loupeže bez obtíží. Na druhou stranu většina z těchto prvovězňených získala či získávala při výkonu trestu odnětí svobody přinejmenším nějakou pracovní kvalifikaci, což alespoň v teoretické rovině dávalo šanci sehnat po propuštění na svobodu kvalifikovanou práci, pokud by se dotyční snažili a měli příznivé podmínky. Protože je ale zřejmé, že někteří prvovězňeni z řad pachatelů loupeží a vražd měli i po mnoha měsících pobytu ve věznicí problémy s chováním (minimálně 4 z nich výraznější), dá se minimálně u nich předpokládat, že se mohou obdobně problémově projevit i po propuštění na svobodu. Někteří prvovězňeni rovněž měli dříve zkušenosti s drogami a alkoholem (ve vzájemné kombinaci dokonce celkem 9 osob z 21 námi sledovaných pachatelů vražd a loupeží). Naznačuje to, že i tento druh problémů může v budoucnosti ovlivnit životní způsob mnoha z těchto prvovězňených. A to tím spíše, vezmeme-li do úvahy, že u mnohých pachatelů tak závažné trestné činnosti jako jsou vražda nebo loupež, jak je naznačeno výše, jejich životní situace po návratu z výkonu trestu nebude jistě v mnoha ohledech ani mezi jimi nejbližšími nijak jednoduchá.

3.2. Poprvé odsouzené osoby za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém, jejichž případy byly vyřízeny jinak než trestem nepodmíněného odnětí svobody

3.2.1. Věk a pohlaví prvopachatelů trestné činnosti

Soubor námi sledovaných mladých osob poprvé odsouzených za delikty spáchané ve věku mladistvém, jejichž tresty byly jiného druhu než nepodmíněné odnětí svobody (34 osob), tvořili, jak je patrné z tabulky č. 1, z poloviny jedinci, kteří spáchali delikt ve věku 17 let (50%, 17 osob), zhruba ze třetiny jedinci ve věku 16 let (32,4%, 11 osob) a asi z pětiny ve věku 15 let (17,6%, 6 osob).

V době výzkumu byl soubor těchto odsouzených zhruba ze čtyř pětín tvořen již mladými dospělými (79,4%, 27 osob - z nich zhruba dvě třetiny byly ve věku 18 let /63,0%, 17 osob/). Zbýající pětinu souboru tvořily osoby ve věku mladistvém (20,6%, 7 osob).

Mezi sledovanými prvoodsouzenými osobami byli zhruba ze čtyř pětín muži (82,4%, 28 osob) a zhruba z pětiny ženy (17,6%, 6 osob). Dívky trestné činy, za které byly poprvé odsouzeny, spáchaly „až“ ve věku 16 a 17 let, tedy oproti chlapcům z tohoto souboru žádná jako patnáctiletá.

3.2.2. Trestná činnost poprvé odsouzených

Jak je zřejmé z výše uvedené tabulky č. 2, námi sledovaných 34 poprvé odsouzených pachatelů, kteří ve věku mladistvém spáchali delikty, jež nebyly soudem řešeny nepodmíněným odnětím svobody, spáchalo dohromady celkem 40 trestných činů. Jen zhruba desetina pachatelů (4 osoby, 11,8%) spáchala v souběhu dva trestné činy. Zbývající provinilci spáchali „jen“ jeden trestný čin (30 osob, 88,2%). Tři z poprvé odsouzených (8,8%) se dopustili deliktu ve spolupachatelství (§ 9 odst. 2 TZ). Jednalo se o 2 pachatele krádeže a 1 pachatele loupeže.

Výše uvedení 34 jedinci, kteří nebyli odsouzeni k nepodmíněnému odnětí svobody (dále též NEPO), spáchali hlavně krádeže (17 deliktů, tedy každý druhý z nich), dále delikty spojené s držení a distribucí drog (6 případů, tedy téměř každý šestý), výtržnictví (4 tr. činy), loupeže (3 tr. činy) a maření výkonu úředního rozhodnutí (2 trestné činy). Ostatní trestné činy byly jimi spáchány jednou: porušování domovní svobody, ublížení na zdraví, násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci, pohlavní zneužívání, poškozování cizí věci, šíření poplašné zprávy a křivé obvinění - viz v přehledu tabulka č. 2.

Mezi všemi trestnými činy, které tyto jedinci spáchali, byla čtvrtina deliktů násilných (10 trestných činů, 25%), 15% takových, které se týkaly drog (6 tr. činů). Krádeže tvořily 42,5% všech spáchaných trestných činů (17 tr. činů).

Čtyři poprvé odsouzení pachatelé z námi sledovaného souboru osob byli v době výzkumu navíc ještě trestně stíháni za další delikty. (Jednalo se o dva pachatele maření výkonu úředního rozhodnutí, jednoho pachatele výtržnictví a jednoho pachatele krádeže).

Jak bylo uvedeno výše, mezi odsouzenými 34 pachateli nikoli k nepodmíněnému trestu odnětí svobody bylo 6 žen. Ty se dopustily v rámci výše prezentovaných 40 trestných činů 8 deliktů, tedy pětiny z nich (20%). Jedna dívka spáchala dva trestné činy v souběhu, a to trestný čin krádeže a výtržnictví. Celkem těchto 6 žen spáchalo dva trestné činy krádeže, jeden trestný čin výtržnictví, jeden trestný čin křivého obvinění, jeden trestný čin porušování domovní svobody a tři trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek.

3.2.3. Způsob řešení případů trestné činnosti v rámci soudních rozhodnutí (tresty)

A/ Z tabulky č. 14 je zřejmé, že pokud jde o tresty za spáchané delikty či případně pokud jde o další oficiální řešení spáchaných trestných činů ve věku mladistvém^{x/}, nejčastěji, a to zhruba u poloviny z námi sledovaných mladých 34 provinilců (52,9%, 18 osob), bylo soudně rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání (dle § 307 TR). Délku

^{x/} Jedná se o tresty udělované soudy před 1.1.2004, kdy začal platit zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.), protože náš výzkum byl proveden před tímto datem.

zkušební doby /doba odkladu/ u těchto případů zastavení trestního stíhání se nám však nepodařilo od sociálních pracovníků, kterých jsme se dotazovali, zjistit.

Více jak čtvrtině výše uvedených osob, kterým bylo podmíněně zastaveno trestní stíhání dle § 307 TR (5 osob, 27,7%), bylo toto vyřízení případu doplněno ještě dalšími podmínkami. Všechny těchto 5 osob mělo nahradit způsobenou škodu a 3 z nich navíc dostaly nařízení účastnit se vhodného programu sociálního výcviku a převýchovy.

Podmíněné zastavení trestního stíhání bylo realizováno nejčastěji, a to ze dvou třetin, za trestný čin krádeže (12 osob, 66,5%), ve dvou případech za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí (11,1%), po jednom případě trestného činu: šíření poplašné zprávy, poškozování cizí věci, držení a výroby drog /§ 187 TZ/ a u jednoho pachatele za trestný čin krádež v souběhu s trestným činem výtržnictví (po 5,6%).

B/ Zhruba třetina ze 34 námi sledovaných poprvé odsouzených osob za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém (35,3%, tj. 12 jedinců) dostala podmíněný trest odnětí svobody a z nich polovina (6 osob) měla tento trest doplněn ještě dalšími podmínkami. Pět z nich bylo nařízeno účastnit se vhodného programu sociálního výcviku a převýchovy a jeden pachatel ještě navíc měl udělen dohled a jeden léčení závislosti (§ 26 odst. 4 písm. c TZ). Jeden pachatel měl k podmíněnému trestu nařízeno uhradit způsobenou škodu.

Pokud jde o délku trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem u výše uvedených 12 osob, ve 41,7% případů (u 5 osob) jsme tuto uloženou délku trestu od dotázaných sociálních pracovníků nezjistili. Ve zbývajících 7 případech podmíněných odsouzení nejvyšší trest podmíněného odnětí svobody byl udělen na 2 roky (za nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů a šíření toxikomanie v souběhu /§§ 187,188 TZ/), dále na 18 měsíců (za loupež /§ 234 TZ/) a 10 měsíců (za krádež /§ 247 TZ/). Délku odkladu trestu v těchto třech případech se nám nepodařilo zjistit. Zbývajících 4 tresty podmíněného odnětí svobody byly ve dvou případech provinilcům uloženy na 4 měsíce a ve dvou případech na 2 měsíce s maximální délkou odkladu na 1,5 roku.

Tabulka č. 14

Způsoby soudního řešení deliktů, které spáchaly osoby ve věku mladistvém a byly za ně poprvé odsouzeny, ale k jinému trestu než nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

<i>Způsoby soudního řešení spáchané trestné činnosti (tresty):</i>	Počty prvoodsouzených	
	abs.	rel.
podmíněný trest odnětí svobody	6	17,7
podmíněný trest odnětí svob. + uhrazení škody	1	2,9
podm.trest odnětí svobody+ dohled+účast na programu soc. výcviku a převýchovy	3	8,8
podm.trest odnětí svob. + účast na programu soc.výcviku a převýchovy +léčení závislosti (§ 26/4c TZ)	1	2,9
podm.trest odnětí svob.+ účast na programu sociálního výcviku a převýchovy	1	2,9
podmíněné zastavení tr. stíhání (§ 307 TZ)	13	38,2
podmíněné zastavení tr. stíhání (§ 307 TZ)+náhrada škody+ účast na programu sociálního výcviku a převýchovy	3	8,8
podmíněné zastavení tr. stíhání (§ 307 TZ)+náhrada škody	2	6,0

podm. upušt' od potrestání s probačním dohledem (§ 26/2 TZ)	1	2,9
obecně prospěšné práce	1	2,9
zánik nebezpečnosti (§ 65 TZ)	2	6,0
CELKEM	34	100,0

C/ U zbývající asi desetiny ze sledovaných 34 poprvé za trestnou činnost ve věku mladistvém odsouzených osob, a to nikoli k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (4 osoby, 11, 8%), bylo soudem využito ještě jiných způsobů řešení jejich provinění než jak tomu bylo u výše uvedených případů. Jedné osobě soud uložil trest *obecně prospěšné práce*, u jedné rozhodl o *podmíněném upuštění od potrestání s probačním dohledem* (§ 26/2 TZ), u dvou provinilců soud rozhodl o zastavení trestního stíhání z důvodu *zániku nebezpečnosti* jimi spáchaného deliktu (u pohlavního zneužívání /§ 242 TZ/ a u jednoho případu ublížení na zdraví /§ 221 TZ/).

Některé vybrané charakteristiky prvoodsouzených pachatelů (mužů a žen)

3.2.4. Vzdelání prvoodsouzených, příp. jejich zapojení do pracovního procesu

Největší část, zhruba dvě třetiny, poprvé odsouzených pachatelů nikoli k NEPO za delikty ve věku mladistvém, tvořili učni, kteří byli frekventanty nejrozličnějších učebních oborů (70,6%, 24 osob). Asi z pětiny byli mezi těmito prvoodsouzenými pachateli trestné činnosti středoškoláci (17,6%, 6 osob), kteří v době našeho výzkumu navštěvovali školu. Z více jak desetiny zde byli zastoupeni jedinci (11,8%, 4 osoby), kteří nedokončili vyučení (3 osoby) či střední školu (1 osoba) - viz výše tabulka č. 7.

Ze 4 prvoodsouzených, kteří nedokončili buď školu nebo vyučení (viz výše tab. č. 8), byli dva nezaměstnaní vedení v evidenci na úřadu práce, jedna dívka byla na mateřské dovolené a jeden chlapec byl zaměstnán, ale jen prostřednictvím příležitostných brigád.

Minimálně dvě třetiny prvoodsouzených měly ukončenou základní školu (67,7%, 23 osob), minimálně 8,8% mělo ukončenou zvláštní školu (3 osoby) a jedna osoba měla nedokončenou základní školu (2,9%). U asi pětiny prvoodsouzených jsme bližší údaje o základním vzdělání nezjistili (7 osob, 20,6%).

Souhrn: Prvoodsouzení, jejichž trestná činnost ve věku mladistvém byla soudy vyřízena jinak než nepodmíněným odnětím svobody, se nerekrutovali převážně z nezaměstnané mládeže. Úplně bez zaměstnání byly mezi nimi jen 2 osoby (5,9%). Jedna osoba pracovala jen příležitostně (brigády) (2,9%) a jedna byla na mateřské dovolené (2,9%). Většina prvopachatelů patřila, alespoň oficiálně, mezi účastníky regulárního vzdělávacího procesu (30 osob, 88,3%). (Asi čtvrtina z nich se však, jak bude patrné dále, školní docházce vyhýbala a byla záškoláky /26,7%, 8 osob/).

3.2.5. Rodinné zázemí poprvé odsouzených

Všechny sledované osoby poprvé odsouzené za delikty spáchané ve věku mladistvém, a to nikoli k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, byly v době našeho výzkumu svobodné. Jedna pachatelka však již měla jednoho potomka.

Zhruba 60% prvoodsouzených převážně vyrůstalo během svého života v rodinách s oběma vlastními rodiči (21 osob, 61,9%) a asi 30% z nich žilo převážně s jedním rodičem (10 osob, 29,4%); častěji s matkou (8 osob, 23,5%) a méně často s otcem (2 osoby, 5,9%).

Převážně u příbuzných žila 1 osoba (2,9%), 1 osoba v pěstounské rodině (2,9%), 1 osoba vyrůstala s vlastní matkou a nevlastním otcem (2,9%) - viz výše tab. č. 8.

Charakter rodinného zázemí. Z 34 sledovaných osob vyrůstalo 41,2% (14 osob) v rodinném zázemí bez evidentních konfliktů a naopak u zhruba 30% sledovaných osob bylo prostředí domova zjevně plné konfliktů (29,4%, 10 osob - ve zhruba třech čtvrtinách těchto rodin byly konflikty natolik vážné, že se rodiče nakonec rozvedli /rodiče 7 osob/). Zhruba čtvrtina prvoodsouzených pachatelů (23,5%, 8 osob) měla rodinné zázemí nikoli vyhraněně konfliktní (tj. bylo někdy neurované, jindy pohodové). O 2 osobách jsme sledovaný údaj nezjistili (5,9%), viz tabulka č. 15.

Tabulka č. 15

Kvalita rodinného zázemí, ve kterém vyrůstali jedinci, kteří ve věku mladistvém spáchali delikt, za který byli buď odsouzeni poprvé k trestu nepodmíněného odnětí svobody, nebo byli poprvé odsouzeni a jejich případ byl vyřízen jinak než nepodmíněným odnětím svobody.

Kvalita rodinného zázemí:	prvověznění		neuvěznění		celkem odsouzených	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
konfliktní	19(13R**)(6*)	59,3	10(7R**)	29,4	29(20R**)	44,0
kolísavé(někdy konflikt, jindy klid)	6 (1*)	18,8	8	23,5	14	21,2
bez evidentních konfliktů	6 (2*)	18,8	14	41,2	20	30,3
neví	0	0,0	2	5,9	2	3,0
vyrůstal/a převážně mimo rodinu	1	3,1	0	0,0	1	1,5
CELKEM osob	32 (9*)	100,0	34	100,0	66	100,0

*/Počet prvopachatelů z uvedeného množství prvovězněných

**/ Rozvedení rodiče prvovězněných z uvedeného počtu

Souhrn: Prvoodsouzení pocházeli z 29,4% z rodin se zázemím neurovaným a konfliktním (10 osob). Asi ze dvou třetin vyrůstali v rodinách, které vytvářely zázemí, jež nebylo vyhraněně konfliktní (64,7%, 22 osob); dokonce v 41,2% se dalo mluvit o zázemí bez evidentních vyhraněných konfliktů (14 osob) a u zbývajících 23,5% rodin bylo zázemí někdy neurované, jindy bezproblémové (8 osob). O dvou pachatelích jsme informace nezjistili (5,9%). Téměř dvě třetiny těchto osob vyrůstaly s oběma vlastními rodiči (61,9%, 21 osob), zbývající jedinci pak vyrůstali hlavně s jedním rodičem (10 osob, 29,4%).

3.2.6. Trestná činnost a jiná sociálně závadová chování členů rodin, ve kterých prvoodsouzení vyrůstali

Trestná činnost ze strany některých členů rodin, ve kterých prvoodsouzení vyrůstali, byla zjištěna minimálně v jednom případě, a to u jedné pachatelky deliktu (2,9%) (žena,

pachatelka trestných činů dle §§ 247, 202 TZ). U více jak dvou třetin provinilců se trestná činnost v jejich rodině nevyskytovala (70,6%, 24 osob) a u zhruba čtvrtiny prvoodsouzených osob se nám tento údaj nepodařilo zjistit (26,5%, 9 osob).

Přestupkové chování členů rodiny bylo zjištěno v rodině minimálně jednoho prvoodsouzeného (2,9%). Ve zhruba dvou třetinách rodin sledovaných osob se podle sdělení sociálních pracovníků přestupky nevyskytly (67,6%, 23 osob). O více jak čtvrtině rodin prvoodsouzených osob se nám tuto informaci nepodařilo zjistit (29,4%, 10 osob).

„Jiné“ sociálně nežádoucí aktivity (např. alkoholismus, drogy apod.- ovšem posléze v odpovědích sociálních pracovníků přesněji nespecifikované) byly zjištěny v rodinách minimálně 6 námi sledovaných prvoodsouzených (17,6%), tedy v téměř pětina rodin. U více jak třetiny rodin mladých pachatelů trestné činnosti tyto aktivity nebyly přítomny (38,2%, 13 osob) a u 44,1% (15 osob) se nám tento údaj nepodařilo zjistit.

Souhrn: V rodinách bez oficiálně zaznamenaných údajů o trestné činnosti, přestupcích a jiné sociálně nežádoucí činnosti ze strany dalších členů rodiny (např. abusů alkoholu, drog) vyrůstala minimálně třetina (35,3%, 12 osob) z námi sledovaných poprvé odsouzených a neuvězněných 34 osob za delikty spáchané ve věku mladistvém. U ostatních prvoodsouzených jedinců (64,7%, 22 osob) sledované sociálně nežádoucí aktivity v jejich rodině se nám buď nepodařilo zjistit (viz údaje výše), nebo se v rodině projevil alespoň jeden z popsaných jevů (tj. buď trestná činnost, nebo přestupky, nebo „jiné“ sociálně nežádoucí projevy v chování členů rodiny).

(V rodinách bez oficiálních záznamů o trestné činnosti, přestupcích a jiné sociálně nežádoucí činnosti ze strany dalších členů rodiny vyrůstali mezi prvovězněnými (N=32- viz předcházející kapitola) minimálně 2 osoby: ovšem o ostatních prvovězněných, tj. o 30 osobách se nám tyto skutečnosti z jejich rodinného zázemí nepodařilo nezjistit).

3.2.7. Některé dřívější sociálně nežádoucí aktivity poprvé odsouzených

a) Činnost, která by byla jinak trestná

Činnosti, která by byla jinak trestná, se dopustili ze sledovaných 34 osob před svým prvním odsouzením za delikty ve věku mladistvém minimálně 4 pachatelé (11,8%), tedy nejméně zhruba desetina sledovaných prvoodsouzených. O dvou osobách jsme tuto informaci nezískali (5,9%), zbytek jedinců se této nežádoucí aktivity nedopustil (82,3%, 28 osob)-viz tabulka č. 9.

V rámci činnosti, která by byla jinak trestná, spáchali 4 uvedení prvoodsouzení: jednu krádež autorádií, jednu krádež v obchodním domě, jednu krádež peněz doma, jedno neoprávněné užití motorového vozidla s následným poškozením vozu.

Pokud jde o oficiální vyřízení činnosti, která by byla jinak trestná, u výše uvedených osob ve dvou případech byl provinilec zařazen do péče kurátora pro mládež, a v jednom z těchto případů dostal navíc uloženo dostavovat se na pravidelné výchovné pohovory. Ve dvou případech se nám způsob vyřízení nepodařilo zjistit.

b) Přestupková činnost

Přestupkovým chování se vyznačovala rovněž minimálně zhruba desetina

prvoodsouzených pachatelů trestné činnosti ve věku mladistvém (8,8%, 3 osoby), 88,3% (30 osob) se přestupkové činnosti nedopustilo. O jednom pachateli (2,9%) se nám údaj nepodařilo zjistit. V jednom z uvedených případů přestupkového chování se jednalo o krádež v obchodním domě, v dalším o napadení jiné osoby a v posledním případě o rvačku - viz též tabulka č. 9.

Pokud jde o oficiální vyřízení spáchaných přestupků, jeden pachatel byl napomenut a dva zaplatili pokutu.

c) Některé další sociálně nežádoucí aktivity

Pokud jde o některé další „drobnější“ sociálně nežádoucí aktivity, o které jsme se při výzkumu zajímali, bylo evidentní, že z 34 poprvé odsouzených pachatelů nikoli k NEPO za delikty ve věku mladistvém, se jich minimálně zhruba polovina dopouštěla již dříve (tj. před spáchaním deliktu, pro který byla v době výzkumu v péči sociálního pracovníka) různých „drobných“ sociálně nežádoucích aktivit (47,1%, 16 osob). Ovšem stejné množství jedinců se podle poznatků sociálních pracovníků těmito závadovými aktivitami nevyznačovalo (16 osob, 47,1%). O dvou osobách se nám tyto údaje nepodařilo zjistit (5,8%).

Z tabulky č. 16 je zřejmé, že z 16 prvoodsouzených osob, které byly označeny za ty, u nichž docházelo dříve k dalším „drobným“ sociálně nežádoucím aktivitám různé závažnosti, byla polovina záškoláky (8 osob). U více jak třetiny z nich bylo zjevné *agresivní chování* (doma, ve škole - včetně vůči učitelům /43,8%, 7 osob/). Téměř třetina z uvedených 16 osob byla pachateli drobných *krádeží* (5 osob, 31,3%), a to jak doma a ve škole, tak i jinde. U těchto 16 osob se pak rovněž vyskytly zhruba po pětině případů *útěky a toulání se* (18,8%, 3 osoby) a různé hrubé *nerespektování autority dospělého /učitelů, rodičů/* (18,8%, 3 osoby). U desetiny z nich byly zjevné i jiné závažné způsoby *nerespektování školního řádu* než neúčast na výuce (12,5%, 2 osoby). Jedna osoba měla zálibu v řízení motorových vozidel bez řidičského oprávnění (6,3%).

Tabulka č. 16

Zaznamenané méně závažné sociálně nežádoucí aktivity, jimiž se vyznačovali někteří jedinci, kteří spáchali ve věku mladistvém delikt, za který byli buď odsouzeni k NEPO (n=23) nebo byli poprvé odsouzeni, ale jejich případ vyřízen jinak než NEPO (n=16). (Respondenti mohli uvést více odpovědí.)

<i>Chování:</i>	prvověznění n=23(5*)		neuvěznění n=16		celkem n=39	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
záškoláctví	20 (5*)	87,0	8	50,0	28	71,8
útěky, toulání se	12 (3*)	52,2	3	18,8	15	38,5
krádeže (ve škole, doma, jinde)	6 (2*)	26,1	5	31,3	11	28,2
fyz. agrese doma, ve škole /i k učitelům-facky/, rvačky	10 (3*)	43,5	7	43,8	17	28,2
nerespektování autority dospělých (rodičů, učitelů)	2	8,7	3	18,8	5	43,6
nerespektování školního řádu /jinak než záškoláctví/ (např. podvody s učňovskou knížkou apod.)	0	0,0	2	12,5	2	7,7
výtržnictví	1	4,3	0	0,0	1	2,5
řízení motor. vozidel ve 14 letech bez ŘP, závody v autech	0	0,0	1	6,3	1	2,5
vydírání, šikana	1	4,3	0	0,0	1	2,5
„drobnější“ sebepoškození (polítí své ruky hořlavinou a	1	4,3	0	0,0	1	2,5

její zapálení)						
-----------------	--	--	--	--	--	--

*/ Počty osob prvoodsouzených mezi uvedeným množstvím prvovězňených

Z počtu 16 prvoodsouzených osob, o nichž se vědělo, že byly aktivní v oblasti různého drobného sociálně nežádoucího chování před spácháním své trestné činnosti, se jich polovina (8 osob) dopouštěla tohoto jednání před 15. i po 15.roce svého života. U čtvrtiny z těchto 16 osob byly tyto aktivity podle sdělení sociálních pracovníků zjevné hlavně do 15.roku (4 osoby, 25%) a u stejného množství jednotlivců hlavně po 15.roce jejich věku (4 osoby, 25%). Je proto možné říci, že mezi 16 výše uvedenými prvopachateli s menšími sociálně závadami v chování (nikoli činnost, která by byla trestná, přestupky, drogy a alkohol) před spácháním trestné činnosti byly téměř dvě třetiny jednotlivců (10 osob, 62,5%), kteří v chování vybočovali z normálu celý svůj krátký život - tj. před i po 15.roce svého žití (z nich dva byli 15 letí prvopachatelé a ti tudíž výrazně zlobili „jen“ do svých 15 let)-viz tabulka č. 17.

Zhruba u třetiny ze zde diskutovaných 16 prvoodsouzených s dřívějšími „drobnějšími“ výše specifikovanými problémy v chování (31,2%, 5 osob) byly některé projevy jejich sociálně nežádoucího chování oficiálně projednávány příslušnými úřady podle zákona o rodině. Zhruba ve třetině jejich případy takto projednávány nebyly (37,6%, 6 osob) a o 5 problémových osobách, tedy opět asi o třetině (31,2%), jsme nezjistili, jak jejich závadové chování projevující se drobnými proviněními bylo řešeno, pokud k němu vůbec došlo.

U 3 osob z 5 prvoodsouzených, u kterých se jejich nežádoucí chování na příslušných orgánech projednávalo podle zákona o rodině, bylo postupováno takto: jedné osobě byl nařízen diagnostický pobyt a jednoměsíční soudní dohled, jedné osobě byla nařízena ústavní výchova (§ 46 Zák. o rodině), jedné osobě bylo uděleno výchovné opatření - formou dohledu nad výchovou dle zákona o rodině. U dvou osob jsme nezjistili, jak konkrétně se nežádoucí chování dítěte projednálo.

Tabulka č. 17

Výskyt některých méně závažných sociálně nežádoucích aktivit před 15. a po 15.roce věku mezi pachateli, kteří se ve věku mladistvém dopustili tr.činu, za který jim byl buď poprvé uložen trest nepodmíněného odnětí svobody či byli poprvé odsouzeni, ale nikoli k nepodmíněnému odnětí svobody.

Sociálně nežádoucí aktivity hlavně:	prvovězňení		prvoodsouzení, ne vězni		celkem	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
před 15.rokem	1	3,1	4	11,8	5	7,5
po 15.roce	0	0,0	4	11,8	4	6,1
před i po.15 roce	22	68,8	8	23,5	30	45,5
ne	9	28,1	16	47,0	25	37,9
neví	0	0,0	2	5,9	2	3,0
CELKEM osob	32	100,0	34	100,0	66	100,0

Pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dítěte se nejčastěji dozvěděli, a to v polovině případů, o „drobnějších“ výše uvedených sociálně nežádoucích aktivitách 16 pozdějších mladistvých pachatelů trestné činnosti ze školy (o 8 osobách). O 2 osobách byli informováni policií (12,5%), o třech rodiči (12,5%) a o čtyřech (25%) více zdroji: školou nebo policií a současně s tím i rodiči. Znamená to, že nejčastějším zdrojem informací orgánů sociálně právní ochrany dětí o sociálně nežádoucích projevech zde sledovaných mladých osob

byla škola (celkem 10 dětí, 62,5%).

d) Abusus alkoholu a drog

Z údajů v tabulce č. 10 plyne, že mezi 34 námi sledovanými poprvé odsouzenými minimálně 2 osoby nadměrně užívaly alkohol (5,9%) a že mezi odsouzenými byla minimálně pětina osob, které experimentovaly s drogami /jinými než alkohol/ (7 osob, 20,6%) a minimálně 1 osoba byla závislá na takovýchto drogách (2,9%). Z nashromážděných údajů jsme nezaznamenali kombinaci těchto neduhů u jednotlivých konkrétních osob (tj. abusu alkoholu a zneužívání drog /závislost či experimentování/). Nicméně je z tabulky č. 10 evidentní, že zhruba o čtvrtině sledovaného souboru osob se nám nepodařilo získat, pokud jde o experimentování s drogou a abusus alkoholu (26,5%, 9 osob), informace.

3.2.8. Pobyt pachatelů ve výchovných zařízeních.

Minimálně pětina (20,6%, 7 osob) ze 34 prvoodsouzených za trestnou činnost ve věku mladistvém k jinému trestu než nepodmíněnému odnětí svobody měla již dříve zkušenost s pobytem ve výchovných zařízeních pro mládež kvůli svému chování (5 osob pobývalo ve střediscích výchovné péče /přitom 3 z nich do středisek ambulantně docházely/). Dvě osoby pobývaly v diagnostickém ústavu. Žádný z výše uvedených 7 jedinců nepobýval v době před realizací našeho výzkumu ve více druzích výchovných zařízení a ani nepobyl ve výše uvedených zařízeních vícekrát než jednou.

3.3. Poprvé trestně stíhané osoby za trestnou činnost, které se dopustily ve věku mladistvém

3.3.1. Věk a pohlaví

Skupina námi sledovaných poprvé trestně stíhaných osob za delikty spáchané ve věku mladistvém byla zhruba ze třetiny tvořena osobami, které spáchaly delikt, za který na ně byla podána žaloba, v 17 letech (37,5%, 9 osobách) a v tomtéž množství v 16 letech (37,5%, 9 osob). V menším počtu, a to ze čtvrtiny, byly mezi nimi osoby patnáctileté (25%, 6 osob). V době výzkumu byl tento soubor poprvé trestně stíhaných osob zhruba z poloviny tvořen osobami mladistvými (45,8 %, 11 osob) a zhruba z poloviny mladými dospělými, tedy osobami staršími 18 let (54,2%, 13 osob). Žen byla mezi námi zkoumanými jedinci více jak čtvrtina (29,2%, 7 osob) a tři z nich se dopustily deliktu, za který byly poprvé trestně stíhány, již ve svých 15 letech.

3.3.2. Trestná činnost, za kterou byly osoby trestně stíhány

Jak je zřejmé z tabulky č. 18, 24 poprvé trestně stíhaných mladých osob za delikty ve věku mladistvém bylo obviněno ze spáchání celkem 36 trestných činů. Třetina z těchto jedinců (33,3%, 8 osob) byla obviněna ze spáchání dvou trestných činů v souběhu (byla mezi nimi i jedna žena) a zhruba desetina osob ze tří trestných činů v souběhu (8,3%, 2 osoby). Ostatní provinilci byli obviněni ze spáchání jednoho deliktu (14 osob, 58,4%). Z údajů v tabulce č. 18 je pak rovněž zřejmé, že z těchto 24 obviněných každý druhý spáchal podle obžaloby krádež (12 trestných činů). Dále mezi více než jednou spáchané delikty patřil trestný čin loupeže (4 případy), trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek (3 případy), trestný čin výtržnictví (3 případy), po dvou případech: trestný čin porušování domovní svobody, poškozování cizí věci, ublížení na zdraví a neoprávněné užívání cizí věci.

Tabulka č. 18

Trestné činy, za než byli poprvé trestně stíháni jedinci, kteří se jich dopustili ve věku mladistvém (N=24). Celkem bylo vzneseno obvinění z 36 trestných činů.

§§ TZ	počty tr. činů	§§ TZ	počty tr. činů
247 (krádež)	12 (3xžena)	241 (znásilnění)	1
238 (porušování domovní svobody)	2	245 (soulož mezi příbuznými)	1
140 (padělání a pozměňování peněz)	1	257 (poškození cizí věci)	2
187 (nedovol.výr. a drž. omam.a psychotropních látek a jedů)	3(1xžena)	235 (vydírání)	1
		249 (neoprávněné užívání cizí věci)	2
221 (ublížení na zdraví)	1(žena)	251 (podílnictví)	1(žena)
222 (ublížení na zdraví)	1	234 (loupež)	4(1x žena)
202 (výtržnictví)	3(1xžena)	250 (podvod)	1

(Další trestné činy se vyskytly podle obžaloby po jednom případě: podílnictví, podvod, padělání a pozměňování peněz, vydírání, pokus o znásilnění a pokus o soulož mezi příbuznými. Pětina trestně stíhaných osob (mužů) byla obviněna ze spolupachatelství dle § 9/2 TZ (20,8%, 5 případů).

Násilná trestná činnost byla zastoupena mezi 36 delikty, ze kterých byli výše uvedení jedinci obviněni, v 30,6% (11 trestných činů), krádeže v 33,3% (12 tr. činů), drogové delikty v 8,3% (3 trestné činy).

Sedm poprvé trestně stíhaných žen bylo obviněno ze spáchání 8 deliktů, což je více než pětina z výše uvedených 36 trestných činů (22,2%). Jednalo se o 3 trestné činy krádeže a po jednom trestném činu: loupeže, podílnictví, ublížení na zdraví (§ 221 TZ), výtržnictví a nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek.

Některé charakteristiky poprvé trestně stíhaných osob

3.3.3. Vzdělání a příp. zapojení do pracovního procesu

Největší část námi sledovaného souboru trestně stíhaných osob, a to ze 41,8%, tvořili učni, kteří byli žáky učilišť (10 osob). Po pětině pak tento soubor osob byl tvořen jednak středoškoláky, kteří chodili do školy (20,8%, 5 osob), a jednak v tomtéž množství učni, kteří vyučení z nějakého, námi blíže nezkoumaného důvodu, nedokončili (20,8%, 5 osob). Dvě osoby se vzdělávaly ještě v rámci základního školství (8,3%; jedna na základní škole, jedna ve škole zvláštní). Dvě osoby se zaučovaly na zedníka (8,3%).

Mezi 5 jedinci, kteří neukončili vzdělávání na učilišti, byli 3 nezaměstnaní jedinci evidovaní na úřadu práce, 2 jednotlivci byli zaměstnaní, ale prostřednictvím příležitostných brigád.

Souhrn: Pětinu z našeho souboru trestně stíhaných osob (20,8%, 5 osob) tvořili jedinci, kteří byli buď bez zaměstnání nebo se živili spíše příležitostnými brigádami. Téměř čtyři pětiny sledovaných jedinců chodily na školu či do učiliště (79,2%, 19 osob), někteří z nich byli

dokonce ještě žáky zařízení základního školství (1 jedinec byl žákem základní školy, 1 zvláštní školy) a 2 osoby se zaučovaly v oboru.

3.3.4. Rodinné zázemí

V době spáchání deliktu všechny poprvé trestně stíhané osoby za delikty ve věku mladistvém byly svobodné. V době našeho výzkumu většina těchto osob žila s oběma vlastními rodiči nebo s jedním z nich (83,3%, 20 osob). Jedna dívka žila s rodiči a se svým druhem, se kterým měla dítě (4,2%). Tři osoby (12,5%) byly v ústavním zařízení.

Pokud jde o rodiny, ve kterých sledované osoby většinu života vyrůstaly, dvě třetiny poprvé trestně stíhaných osob žily převážně s oběma vlastními rodiči v úplné rodině (66,6%, 16 osob), více jak čtvrtina s jedním rodičem-matkou (29,2%, 7 osob) a jedna osoba vyrůstala v pěstounské rodině (4,2%). Pokud jde o *charakter rodinného zázemí*, ve kterém námi sledované osoby převážnou část svého života žily, asi třetinu z nich bylo možné považovat za osoby s rodinným zázemím celkem pohodovým (37,5%, 9 osob) a další třetinu za osoby se zázemím konfliktním (33,3%, 8 osob - u 5 z nich se jejich rodiče nakonec rozvedli). Více jak čtvrtina rodin, ze kterých poprvé trestně stíhané osoby pocházely, měla, podle vyjádření sociálních pracovníků, kteří o nich informovali, kvalitu svého zázemí kolísavou, tj. někdy konfliktní, jindy pohodovou (týkalo se 7 osob, 29,2%).

Souhrn: Z konfliktního rodinného zázemí pocházela třetina poprvé trestně stíhaných osob (33,3%, 8 osob). Mezi zbývajících jedinci byly zhruba ve stejném množství osoby, které měly rodinné zázemí pohodové (37,5%, 9 osob) a ty, jež se vyznačovaly zázemím nevyváženým, tj. někdy konfliktním, jindy klidným (29,2%, 7 osob).

3.3.5. Sociálně závadová chování členů rodin, ze kterých pocházely poprvé trestně stíhané osoby

Trestná činnost členů rodin, ve kterých žili poprvé trestně stíhaní jedinci, byla zjištěna ve 3 případech (12,5%). (Ve dvou případech se jednalo o rodiny pachatelů krádeží a jedna rodina byla pachatele drogového deliktu.) U zhruba poloviny rodin sledovaných jedinců (13 osob) se trestná činnost členů rodiny nevyskytla (54,2%) a u další třetiny (33,3%, 8 osob) se nám výskyt trestné činnosti členů rodiny nepodařilo zjistit. Minimálně jedna matka poprvé trestně stíhané osoby byla sama trestně stíhána za své nevyhovující chování (§ 217 TZ) vůči sourozenci sledovaného provinilce.

Přestupková chování blízkých příbuzných byla zjištěna v rodinách minimálně 4 poprvé trestně stíhaných osob (16,7%). Přestupky se nevyskytly v rodinách téměř poloviny trestně stíhaných osob (11 osob, 45,8%). Zhruba u třetiny rodin sledovaných osob se nám informace o výskytu přestupkového chování jejich členů zjistit nepodařilo (37,5%, 9 osob).

Jiná sociálně nežádoucí činnost členů rodiny (zneužívání drog, alkoholismus aj.) byla zaznamenána, právě tak jako u přestupků, v rodinách minimálně 4 poprvé trestně stíhaných osob (16,6%). V rodinách 10 trestně stíhaných osob (41,7%) se tato činnost nevyskytla a u stejného množství rodin se nám danou skutečnost nepodařilo zjistit (10 osob, 41,7%).

Souhrn: V rodině bez trestné činnosti, přestupkového chování a jiných drobnějších, leč sociálně nežádoucích aktivit svých blízkých příbuzných, vyrůstalo minimálně asi 30% z poprvé trestně stíhaných jedinců za delikty ve věku mladistvém, na které jsme při výzkumu zaměřili pozornost (29,2%, 7 osob). V ostatních rodinách poprvé trestně stíhaných osob

(70,8%, 17 osob) se alespoň jedna z uvedených aktivit projevila nebo se nám, a to mnohem častěji, informace o dalších výše jmenovaných nežádoucích aktivitách nejbližších příbuzných provinilců nepodařilo zjistit.

3.3.6. Některé dřívější sociálně nežádoucí aktivity poprvé trestně stíhaných jedinců

a) Činnost, která by byla jinak trestná

Činností, která by byla jinak trestná, se vyznačovali 3 námi sledovaní poprvé trestně stíhaní jedinci (12,5%). Zbývajících 21 osob (87,5%) nemělo ve své anamnéze jinak trestnou činnost. V rámci činnosti, která by byla jinak trestná, trestně stíhaní jedinci spáchali: 1 krádež, 1 spolupachatelství při krádeži motorového vozidla, 1 loupežné přepadení a současně pokus o znásilnění. Uvedené případy deliktů byly *vyřízeny* tak, že: v jednom případě byla nařízena ochranná výchova (jedinec obviněný z pokusu o znásilnění a z loupežného přepadení), v jednom případě došlo ke stažení obvinění (u spolupachatelky krádeže /auta svého otce/), v jednom případě jsme nezjistili, jak byl delikt řešen.

b) Přestupky.

Přestupků před deliktem, za který byli námi sledované osoby poprvé trestně stíhány, se dopustili 2 jedinci (8,3%) a ti spáchali krádež. Tyto přestupky byly *vyřízeny* tak, že v jednom případě pachatel zaplatil pokutu, v druhém případě byl napomenut. Zbýající trestně stíhaní jedinci se přestupků nedopustili (91,7%, 22 osob).

c) Další méně závažné sociálně nežádoucí chování

Polovina z poprvé trestně stíhaných osob, na které jsme se při výzkumu zaměřili pozornost, se projevovala během svého života také jiným drobným sociálně nežádoucím chováním (12 osob). U druhé poloviny sledovaných jedinců se, alespoň podle informací sociálních pracovníků, tyto aktivity nevyskytly (12 osob).

Nejčastěji se 12 výše zmíněných v chování problémových jedinců vyznačovalo, a to ze dvou třetin, *záškoláctvím* (66,7%, 8 osob), dále ve třetině případů *útěky* (33,3%, 4 osoby). Bylo u nich zjištěno také *nerespektování autority dospělých* (rodičů i učitelů) ve třetině případů (33,3%, 4 osoby) a zhruba po pětině případů (po 2 osobách, po 16,7%) se u nich vyskytly nejen *krádeže*, ale i *fyzická agrese* k druhým lidem a *nerespektování školního řádu* jinak než nedocházením do vyučování (např. různé podvody, celková neukázněnost apod.).

Z 12 jednotlivců, kteří se drobnějšími sociálně závadovými aktivitami vyznačovali, se jich 5 takto projevovalo jak před 15., tak po 15.roce svého života (41,7%). Třetina, tj. 4 osoby, se dalšího drobného sociálně závadového chování dopouštěla hlavně do svých 15 let (jednalo se vždy o osoby, které spáchaly delikt v 15 letech). Jen u čtvrtiny z 12 výše zmíněných jedinců se projevíly tyto nežádoucí formy chování podle sociálních pracovníků výrazněji spíše až po 15. roce jejich života (3 osoby, 25%).

Způsob projednání méně závažného sociálně nežádoucího chování: U poloviny z 12 poprvé trestně stíhaných osob, u kterých jsme zaznamenali méně závažné sociálně závadové chování, byly případy tohoto jejich jednání projednávány podle zákona o rodině (6 osob), ve třetině projednány nebyly (33,3%, 4 osoby) a u 1 osoby (8,3%) jsme informaci v daném směru nezískali.

U poloviny z 6 osob, jejichž chování bylo projednáno příslušnými orgány podle zákona o rodině, bylo postupováno takto: dvě osoby byly svěřeny do péče kurátora, jedna

osoba se dostala do ústavní výchovy. U tří osob se nám nepodařilo zjistit, jak se případ projednal.

Souhrn: Z 24 poprvé trestně stíhaných osob za delikty ve věku mladistvém se jich více jak třetina (37,5%, 9 osob) méně sociálně závadovým chováním (tedy nikoli jinak trestnou činností či přestupky) výrazněji projevovala v podstatě v průběhu celého svého života (tj. před i po 15. roce /u patnáctiletých provinilců logicky jen před 15. rokem/). Zhruba desetina ze sledovaných 24 trestně stíhaných osob se takto projevila až spíše po 15. roce (3 osoby, 12,5%). Polovina trestně stíhaných osob se výše vymezeného méně závažného sociálně závadového chování nedopouštěla (12 osob).

d) Drogy, alkohol, prostituce. Mezi 24 poprvé trestně stíhanými osobami za delikty ve věku mladistvém, kterým jsme věnovali pozornost, byly minimálně 2 osoby závislé na drogách jiných než alkohol (8,3%) a minimálně 6 osob experimentovalo s takovými drogami (25%, 6 osob). Minimálně 4 poprvé trestně stíhaní jedinci nadužívali alkohol (16,7%) a minimálně jedna osoba provozovala prostituci (4,2%, pachatelka trestného činu loupeže).

Z jiného úhlu pohledu, z těchto 24 poprvé trestně stíhaných jedinců minimálně dvě osoby v kombinaci zneužívaly alkohol a experimentovaly s drogami (8,3%). Jedna dívka zneužívala alkohol, současně též experimentovala s drogami jinými než alkohol a navíc provozovala prostituci (4,2%). Další kombinace užívání a zneužívání těchto závadových látek jsme u námi sledovaných poprvé trestně stíhaných jednotlivců za delikty spáchané ve věku mladistvém nezaznamenali. Část sledovaných 24 provinilců (celkem 6 osob, 25%) buď zneužívala „jen“ alkohol (1 osoba) nebo „jen“ drogy jiné než alkohol (2 osoby) či s těmito nealkoholovými drogami „jen“ experimentovala (3 osoby). U ostatních jedinců jsme buď užívání či závislosti na návykových látkách nezjistili (6 osob, 25%) nebo se tyto neduhy u sledovaných osob nevyskytly (9 osob, 37,5%).

Souhrn: Minimálně 37,5% z 24 poprvé trestně stíhaných jedinců za delikty spáchané ve věku mladistvém (9 osob) bylo buď závislých na drogách (2 osoby), nebo s nimi experimentovalo (3 osoby), nebo bylo závislých na alkoholu (1 osoba). Další tři jedinci z výše jmenovaných 9 osob se vyznačovali abusem alkoholu a 2 z nich současně též experimentovali s drogou jinou než alkohol a 1 jedinec byl současně na droze jiné než alkohol závislý. U více jak třetiny z námi sledovaných trestně stíhaných jedinců se užívání a zneužívání drogy a abusů alkoholu nevyskytly (37,5%, 9 osob) a u čtvrtiny osob (6 jedinců), které byly předmětem našeho zájmu, se nám dané skutečnosti nepodařilo zjistit.

3.3.7. Pobyty ve výchovných zařízeních

Ze zkoumaných 24 poprvé trestně stíhaných osob za delikty ve věku mladistvém, jich téměř 30% mělo zkušenost s pobytem v nějakém výchovném (případně zdravotnickém) zařízení, ve kterém se snažili již před spácháním trestné činnosti, ze které byly tyto osoby poprvé oficiálně obviněny, o korigování jejich tehdejšího sociálně problémového chování (29,2%, 7 osob - z nich 1 osoba měla pobyt v obdobném zařízení dvakrát a jedna osoba pobyla ve dvou zařízeních).

Konkrétně: jedna osoba pobývala jednou ve výchovně léčebném ústavu, 3 osoby byly jednou klienty diagnostického ústavu (a jedna osoba z těchto tří pak pobyla též ve středisku výchovné péče), dvě osoby navštěvovaly středisko výchovné péče (ambulantně). Jedna osoba díky svému chování pobývala na psychiatrickém klinice (celkem dvakrát).

4. Souhrn

Výzkumná sonda přinesla některé poznatky o mladých provinilcích, kteří v současné ČR *ve věku mladistvém spáchali trestnou činnost*, za kterou a) byli poprvé odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (dále též NEPO) (N= 32 mužů), b) byli poprvé odsouzeni k jinému trestu než nepodmíněnému odnětí svobody (N=34 osob, 28 mužů a 6 žen) a c) byli poprvé trestně stíháni (N= 24 osob, 17 mužů a 7 žen). Výzkum proběhl v rámci dotazníkového šetření mezi sociálními pracovníky /N=34/ (Praha, Hradec Králové, Ostrava, Liberec) a u vězeňských psychologů (věznice Všehrdy). Tito pracovníci vypovídali o výše uvedených provinilcích, kteří všichni zůstali v anonymitě. Celkem jsme získali údaje o 66 pravomocně odsouzených osobách za delikty spáchané ve věku mladistvém (32 prvovězňů /z nich 9 prvopachatelů/, 34 prvoodsouzených prvopachatelů) a o 24 osobách za delikty ve věku mladistvém poprvé trestně stíhaných.

Z naší výzkumné sondy vyplynuly např. následující poznatky o mladistvých pachatelích trestné činnosti, kteří se poprvé dostali do konfliktu se zákonem (prvopachatelé, poprvé trestně stíhaní) nebo byli poprvé odsouzeni k pobytu ve vězení.

- Výše uvedených 66 mladých osob, které byly odsouzeny za trestnou činnost spáchanou ve věku mladistvém buď poprvé k NEPO nebo byly vůbec poprvé odsouzeny, ale nikoli k NEPO spáchalo celkem 108 trestných činů. Z nich téměř třetinu tvořily krádeže (31,5%, 34 skutků), 14,8% loupeže (16 skutků), 8,3% vraždy (9 skutků, vč. 5 pokusů o vraždu), 9,3% drogové delikty (§§ 187, 188 TZ) (10 skutků) a v tomtéž množství trestná činnost označovaná jako porušování domovní svobody (10 skutků, 9,3%). Téměř 5% uvedené trestné činnosti tvořily trestné činy ublížení na zdraví a rovněž trestný čin výtržnictví (po 4,6%, po 5 skutcích). Ostatní trestné činy byly spáchány těmito osobami méně často než pětkrát, nejčastěji jednou a dvakrát a jejich výčet byl rozmanitý (obsahoval i trestné činy jako je vydírání a podvod).

Násilná trestná činnost činila mezi všemi trestnými činy spáchanými 66 výše uvedenými odsouzenými jedinci více jak třetinu (35,2%, 38 spáchaných skutků).

Poprvé trestně stíhaní 24 jedinci byli obviněni ze spáchání 36 trestných činů, mezi nimiž nejčastější byly krádeže (33,3%, 12 skutků), dále loupeže (11,1%, 4 skutky), drogové delikty a ve stejném množství trestný čin výtržnictví (po 8,3%, po 3 skutcích). Výčet další trestné činnosti, obdobně jako u výše uvedené skupiny již odsouzených provinilců, byl pestrý a obsahoval mimo jiné trestné činy padělání a pozměňování peněz, znásilnění či vydírání. Násilná trestná činnost činila v rámci trestné činnosti, ze které bylo 24 sledovaných osob obviněno, 30,6% (11 trestných činů).

Spolupachatelství (§ 9/2 TZ) bylo zaznamenáno u téměř pětiny z 66 výše uvedených pravomocně odsouzených provinilců (18,2%, 12 osob - z nich 9 osob patřilo mezi odsouzené k NEPO). Pětina z 24 poprvé trestně stíhaných jedinců byla rovněž obviněna ze spolupachatelství (20,8%, 5 osob).

- Pokud jde o *tresty* udělené soudy za výše uvedené delikty spáchané ve věku mladistvém, potom;
 - a) téměř 60% z 32 osob poprvé odsouzených k nepodmíněnému odnětí svobody byly uloženy tresty v délce trvání do 2 let (včetně dvou let /59,4%, 19 osob/). Trest delší než dva roky si odpykávalo 40,6% prvovězňů (13 osob - z nich 9 pachatelů vraždy /včetně 5 pokusů o vraždu/). Pachatelé vražd měli tresty v délce: 1 osoba 3 roky 8

- měsíců, 2 osoby 4 roky, 2 osoby 5 let, 1 osoba 6 let, 3 osoby 8 let. Jednomu ze sledovaných 32 pachatelů, a to jednomu pachateli vraždy (navíc prvopachateli), bylo uloženo také ochranné sexuologické ústavní léčení (§ 351/1 TŘ).
- b) u 52,9% z 34 poprvé odsouzených osob nikoli k NEPO (18 osob) soud rozhodl o podmíněném zastavení trestního stíhání (dle § 307 TZ). Délku zkušební doby /doby odkladu/ se nám ve většině případů nepodařilo zjistit. U zhruba třetiny prvoodsouzených jedinců (35,3%, 12 osob) došlo k uložení podmíněného trestu odnětí svobody a polovina z těchto osob měla doplněn tento trest dalšími povinnostmi (5 prvopachatelů účastí na vhodném programu sociálního výcviku a převýchovy, jeden měl udělen dohled, jeden léčení závislosti /§ 26 odst. 4/c TZ/, jeden uhrazení způsobené škody).
- c) U zbývajících 4 odsouzených osob (11,8%) bylo soudy užito jiných způsobů řešení provinění těchto osob (1 prvopachatel dostal vykonání obecně prospěšné práce, 1 osoba měla podmíněné upuštění od potrestání s probačním dohledem /§ 26/2 TZ/). U 2 osob soud rozhodl o zániku nebezpečnosti trestného činu, kterého se pachatelé dopustili (ublížení na zdraví, pohlavní zneužívání).
- Trestné činy, za které byly námi sledované osoby odsouzeny či trestně stíhány (celkem 90 osob; 66 odsouzených, 24 trestně stíhaných) byly spáchány zhruba v polovině případů sedmnáctiletými pachateli (48,9%, 44 osob; 35 odsouzených, 9 trestně stíhaných) a ve více jak třetině případů osobami šestnáctiletými (36,7%, 33 osob; z nich 24 odsouzených, 9 trestně stíhaných). Ve více jak desetině případů spáchali trestnou činnost jednotlivci ve věku 15 let (14,4%, 13 osob). Mezi patnáctiletými pachateli byl však jen jeden, který byl odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody (za tr. čin vraždy), ostatní patnáctiletí byli buď odsouzení k jiným trestům než NEPO (6 osob) nebo se zatím nacházeli jen ve stádiu trestního stíhání (6 osob).
 - Téměř třetina z 66 pravomocně odsouzených námi sledovaných jednotlivců (30,3%, celkem 20 osob) se rekrutovala buď z *nepracujících* (13 osob), či případně jen z příležitostně brigádnicky pracujících mládeže (7 osob). (Většinou se však v případě těchto 20 osob jednalo o odsouzené k NEPO /17 osob./) Další 60,6% odsouzených osob tvořili žáci učilišť, případně žáci středních škol (40 osob; učni 32 osob, studenti 8 osob), přitom část žáků učilišť a škol se výuce vyhýbala a chodila za školu. Zbývajících odsouzených jedinců (9,1%, 6 osob) většinou pracovali (5 osob) a jedna odsouzená osoba byla na mateřské dovolené. Mezi 24 trestně stíhanými osobami pětina obviněných (20,8%, 5 osob) nebyla buď zaměstnána vůbec (3 osoby), nebo se živila příležitostnými brigádami (2 osoby). Čtyři pětiny z trestně stíhaných osob byly oficiálně řádnými žáky učilišť nebo škol (79,2%, 19 osob - z nich studenti a žáci škol 7 osob, učni 10 osob, 2 osoby v zaučení) a část z nich tvořili záškoláci.
 - Před spácháním trestné činnosti, za kterou došlo k odsouzení, se vyznačovalo *méně závažnými sociálně závadovými aktivitami* (mezi něž patřilo např. záškoláctví, agresivní chování, nerespektování autority dospělých, útekářství apod.) minimálně 59,1% z 66 odsouzených jedinců (39 osob). Polovina z 24 poprvé trestně stíhaných osob jich takto aktivních bylo také (12 osob).
Nejméně polovina z 66 odsouzených jedinců se výše uvedenými méně sociálně závažnými aktivitami projevovala před pubertou i během puberty (před i po 15.roce života /u 15

letých pachatelů logicky jen před patnáctými narozeninami/), tj. projevovala se takto závadově prakticky po většinu svého života. Mezi 24 trestně stíhanými osobami se před pubertou i po jejím nástupu projevilo výše uvedené méně sociálně závažné sociálně závadové chování u více jak třetiny z nich (9 osob, 37,5%).

- Minimálně zhruba desetina z 66 pravomocně odsouzených (8 osob, 12,1%) se dopustila *činnosti, která by byla jinak trestná* (pachatelé za tuto trestnou činnost nebyli trestně stíháni, protože jim ještě nebylo 15 let). (Přitom o téměř pětině odsouzených /18,2%, 12 osob/ se nám nepodařilo údaj o spáchání jinak trestné činnosti zjistit.) Odsouzení jednotlivci spáchali v rámci činnosti, která by byla jinak trestná 6 krádeží, 1 nedovolené užívání cizí věci a 1 pachatel se dopustil vandalství. Mezi 24 poprvé trestně stíhanými jedinci se také zhruba desetina z nich dopustila jinak trestné činnosti (12,5%, 3 osoby). Jednalo se o 1 trestný čin krádeže, 1 spolupachatelství a 1 osoba v souběhu spáchala trestný čin loupeže a pokus o znásilnění. Ostatní z trestně stíhaných jedinců se jinak trestné činnosti nedopustili.
- Mezi 66 pravomocně odsouzenými osobami jich minimálně téměř polovina pachatelů trestné činnosti (45,5%, 30 osob - z nich 20 odsouzených k NEPO) zneužívala buď *drogy nebo alkohol* nebo drogy „jen“ užívala nebo se vyznačovala některými kombinacemi těchto neduhů. *Konkrétně z výše uvedených 30 odsouzených osob jich 7 nadužívalo pítí alkoholu a současně experimentovalo s nealkoholovou drogou (všichni byli jedinci odsouzení k NEPO), 6 pachatelů bylo závislých na alkoholu a současně i na droze jiné než alkohol (5 jedinců bylo odsouzení k NEPO), 4 osoby se vyznačovaly „jen“ abusem alkoholu (z nich 2 jedinci odsouzení k NEPO), 2 pachatelé byli známí „jen“ závislostí na droze jiné než alkohol (všichni odsouzení k NEPO). Jedenáct pachatelů „jen“ tzv. experimentovalo s drogami jinými než alkohol (z nich 4 byli odsouzení k NEPO).* Mezi 24 poprvé trestně stíhanými osobami spotřebovávalo drogu či alkohol minimálně 37,5% z nich (9 osob). *Z těchto 9 osob 1 byla závislá „jen“ na alkoholu, 2 „jen“ na droze jiné než alkohol, u 3 osob se vyskytl abus alkohol současně s experimentováním s drogou a totéž množství jedinců „jen“ experimentovalo s drogou.*
- *Trestná činnost členů rodin, ze kterých odsouzení pachatelé pocházeli, se vyskytla minimálně u 10,6% odsouzených jedinců (7 osob). (Přitom ale o třetině rodin odsouzených osob se nám tuto informaci nepodařilo zjistit /34,8%, 23 rodin/). U trestně stíhaných osob byla situace podobná. Výskyt trestné činnosti v rodinách, ze kterých pocházeli poprvé obvinění byl patrný minimálně v 12,5% rodin (3 osoby) (Přitom u třetiny rodin poprvé trestně stíhaných jedinců se nám danou informací nepodařilo, obdobně jako u předcházející skupiny, zjistit /33,3%, 8 osob/). Lze proto předpokládat, že výskyt trestné činnosti členů rodin, ze kterých námi sledovaní odsouzení či obvinění pachatelé pocházeli, byl pravděpodobně vyšší než zde uvedený.*
- *S pobyty v různých výchovných zařízeních měla zkušenost minimálně čtvrtina z 66 odsouzených (25,7%, 17 osob) a minimálně 29,2% (7 osob) z 24 trestně stíhaných osob.*
- Mezi odsouzenými osobami k jinému trestu než NEPO i mezi teprve trestně stíhanými osobami byly námi zaznamenány jako prvopachatelky i ženy. V první jmenované skupině tvořily zhruba pětinu sledovaných osob (17,6%, 6 osob) a ve druhé zhruba 30% (29,1%, 7 osob) a v obou těchto skupinách provinilců spáchaly asi pětinu trestných činů, ze kterých

byly osoby v uvedených skupinách buď obviněny či za ně již byly odsouzeny. Naznačuje to, že kriminální aktivity současných dospívajících žen-prvopachatelek nemusí být zcela zanedbatelné a nemusí se týkat jen krádeží a drogových deliktů.

- Mezi odsouzenými k nepodmíněnému odnětí svobody za delikty ve věku mladistvém bylo i 9 pachatelů vražd (z nich 5 pachatelů pokusu o vraždu). Dvě třetiny z pachatelů vražd tvořili prvopachatelé trestné činnosti (6 osob). Téměř polovina z těchto 9 pachatelů vraždy (4 osoby, 44,4%), byla odsouzena za spáchání tohoto deliktu v souběhu s dalšími trestnými činy. Dvě osoby (22,2%), které spáchaly pokus o vraždu (přitom jeden i v souběhu s dalšími trestnými činy), byly odsouzeny též za spolupachatelství (§ 9/2 TZ), které lze považovat za projev větší závažnosti spáchané trestné činnosti.

5. Závěr

Z výše uvedeného textu je evidentní, že 90 námi sledovaných mladých prvopachatelů trestné činnosti (ať odsouzených či zatím jen trestně stíhaných) a poprvé uvězněných jednotlivců za delikty ve věku mladistvém se dopouštělo různorodé trestné činnosti, do velké míry pak násilné i majetkové. Obzvláště údaje o trestné činnosti prvovězňených jedinců za delikty spáchané ve věku mladistvém, na které jsme se při výzkumu zaměřili (32 osob), ukazují, že v českých věznicích nejsou vězněny, jak se někdy v našich médiích naznačuje, „téměř nevinné děti“. Dokládá to zjištěná značně rozsáhlá a v některých případech velmi závažná trestná činnost těchto mladých pachatelů, za kterou byli uvězněni a kterou spáchali ještě před svojí dospělostí. Zaznamenali jsme mezi trestnými činy, kterých se tito prvovězňi dopustili, trestné činy vraždy, loupeže, ublížení na zdraví apod., často v souběhu páchané závažné trestné činy a navíc nikoli zanedbatelné množství případů spolupachatelství při trestné činnosti (§ 9/2 TZ), které může být soudy posuzováno i jako závažnější provinění.

Dalo by se říci, že námi zkoumané tři skupiny mladých provinilců, kteří se dostali do konfliktu se zákonem pro delikty spáchané ve věku mladistvém (prvovězňi, prvoodsouzení nikoli k trestu vězení, poprvé trestně stíhaní), nebyly v mnoha ohledech příliš heterogenní, jelikož některé zkoumané jevy týkající se především způsobů chování těchto osob, jejich rodinného zázemí apod. se vyskytovaly obvykle ve všech třech skupinách, i když v poněkud jiné míře či intenzitě. Bylo však zřejmé, že mnoho jedinců ze skupiny prvovězňených, oproti části osob ze zbývajících dvou skupin provinilců, mělo přece jen za sebou život celkově problematictější.

Z námi zjištěných skutečností je třeba si povšimnout především následujících. Jen část, zhruba čtvrtina, ze všech 90 sledovaných provinilců (27,8%, 25 osob) se rekrutovala z nezaměstnaných či jen příležitostně zaměstnaných osob (mezi 32 prvovězňi to bylo 53,1% /17 osob/, mezi 58 prvopachatelů 13,8% /8 osob/). Jednalo se tedy převážně o jedince, kteří byli oficiálně jak žáci učilišť, tak, a to mnohem méně často, škol (celkem 65 osob, 72,2%).

Více jak polovina všech 90 zkoumaných jedinců (nejméně 56,7%, 51 osob) se zjevně vyznačovala před spácháním trestné činnosti, za kterou byla buď poprvé uvězněna nebo byla poprvé odsouzena či trestně stíhána, také méně závažným sociálně problémovým chováním. (Jednalo se hlavně o záškoláctví, útekářství, nerespektování autority dospělých, fyzicky agresivní chování apod.) Téměř polovina z výše zmíněných 90 osob (46,7%, 42 osob) se těmito „méně závažnými“ aktivitami projevovала po téměř celý svůj život, tj. jak před svým patnáctým rokem, tak i po něm. Minimálně 12,2% (11 osob) ze všech 90 jedinců, kterým

jsme věnovali pozornost, bylo pachateli činnosti, která by byla jinak trestná, tj. dopustili se trestného činu, ale nebyli za něj trestně stíháni, protože jim v době spáchání deliktu nebylo ještě 15 let. Činnosti, která by byla jinak trestná, se dopustili jak prvovězňeni, tak prvopachatelé, ať již odsouzení či teprve trestně stíháni. Navíc mezi prvovězňenými byli z 71,9% jedinci (23 osob), kteří již nebyli pouze prvopachateli trestné činnosti. Naznačuje to různorodost problémového chování značné části námi sledovaných jedinců, a to nejen ve věku mladistvém, ale často i dětském, kterou na sebe museli okolí upozorňovat dříve než spáchali delikty, za které byli odsouzeni či trestně stíháni.

Na druhou stranu je však evidentní, že někteří mladí jedinci ze všech tří skupin osob, na něž jsme zaměřili pozornost, se nevyznačovali (alespoň pokud jde o oficiální záznamy) již dříve nějakým sociálně nežádoucím chováním. Lze tak usuzovat, že část z námi sledovaných 90 provinilců se dopustila aktivit, pro které se dostala ve věku mladistvém do velmi vážného konfliktu se zákonem, aniž by za sebou měla „kriminální kariéru“ či by bylo oficiální povědomí o jejich jiných, z hlediska společnosti nežádoucích projevech. To však bylo patrné především ve skupinách provinilců poprvé trestně stíhaných a poprvé odsouzených nikoli k trestu vězení. V každé z těchto dvou skupin jsme zhruba u poloviny jedinců nezaznamenali oficiální poznatky o předcházejícím problémovém chování, které by sejevilo jako jinak trestná či přestupková činnost či jako jiné drobnější sociálně závadové aktivity. Mezi prvovězňi bylo takovýchto jedinců mnohem méně, minimálně zhruba desetina. Jinak bylo ale možné považovat mnohé poprvé trestně stíhané jedince, ať s předcházejícím sociálně závadovým chováním či bez něho, za vážné adepty na osoby prvoodsouzené a možná i prvovězňené díky závažnosti některé trestné činnosti, ze které byli obviněni.

Minimálně zhruba čtvrtina všech námi sledovaných 90 mladých provinilců měla zkušenost s pobyty ve výchovných zařízeních (diagnostický ústav, středisko výchovné péče apod.), kde se snažili usměrnit jejich z normy vybočující chování a někdy i korigovat dopad nedostatečné a problémové péče jejich rodiny o ně (24 osob, 26,7%). Závadová chování některých problémových jednotlivců byla oficiálně projednávána i dříve, a to podle zákona o rodině (např. se tak stalo u minimálně 14,7% prvoodsouzených nikoli k nepodmíněnému trestu /5 osob/ nebo u minimálně čtvrtiny poprvé trestně stíhaných jedinců /6 osob/).

V souvislosti se spáchanou trestnou činností námi sledovaných mladých osob si nelze nevšimnout jejich zkušeností s požíváním alkoholu a drog. Minimálně 43,3% ze všech 90 zkoumaných jednotlivců (39 osob) mělo zkušenost se zneužíváním buď alkoholu nebo drog jiných než alkohol nebo „jen“ s užíváním drog nebo mělo zkušenosti s kombinacemi uvedených neduhů. Z těchto 39 osob jich 14 „jen“ tzv. experimentovalo s drogou jinou než alkohol. U ostatních se vyskytla závislost na alkoholu či droze či obou (15 osob) nebo se jednalo o abusory alkoholu a současně tzv. experimentátory s drogou (10 osob). V těchto naposledy uvedených 25 případech se většinou jednalo o zkušenosti prvovězňených před nástupem výkonu trestu odnětí svobody (16 osob, tj. plná polovina prvovězňených).

Pokud jde o abusory alkoholu (ať samotného nebo v kombinaci s užíváním či zneužíváním jiné drogy), minimálně 20 osob z výše uvedených 90 provinilců, tj. více jak pětina (22,2%), mělo problémy v této oblasti (z nich 14 osob bylo prvovězňů, tj. 43,8% všech zkoumaných prvovězňených). Ukazuje to mimo jiné na skutečnost, že téměř polovina námi sledovaných jednotlivců, kteří za delikty ve věku mladistvém byli nakonec poprvé uvězněni, bylo před nástupem výkonu trestu abusory alkoholu. A byla mezi nimi také třetina pachatelů vražd /3 osoby/ i polovina pachatelů loupeží /6 osob/ (kteří všichni navíc měli zkušenosti i s

užíváním či abusem dalších drog). Je tak zjevné, že i abusus alkoholu vedle užívání drog dalších může být, byť i třeba nepřímo, u mnohých těchto mladistvých provinilců ve spojení s pácháním nejtěžších zločinů. (S drogami a alkoholem přišla do styku minimálně zhruba třetina námi sledovaných osob poprvé trestně stíhaných a poprvé odsouzených nikoli k trestu vězením /přitom o značné části těchto prvopachatelů se nám informace z uvedené oblasti nepodařilo získat/, prvovězňeni měli tyto zkušenost ve více jak 60% /62,5%, 20 osob/).

V těchto souvislostech nelze též přehlédnout, že nadměrná konzumace alkoholu a zneužívání drog, které na sebe obvykle vážou určitý životní styl, jsou spojeny většinou i s nutností zajistit si finance na tyto substance (často však nikoli poctivou prací). Je potom evidentní, že ve všech třech námi sledovaných souborech provinilců byl patrný vysoký výskyt trestného činu krádeže (spáchaného ať již z jakýchkoli pohnutek). Na druhou stranu je však třeba vidět i to, že mezi námi sledovanými prvopachateli chyběli mladí zloději, kteří se dopustili tzv. drobné krádeže (např. v obchodě) a odcizili věci nepřesahující hodnotu 5000 Kč (pokud nespádali mezi případy uvedené v § 247 odst. 1 písm. b) a c) TZ). výše. Takovíto mladiství provinilci, kterých je v dnešní době nezanedbatelné množství, podle našich platných zákonů nespáchali trestný čin a mezi námi sledovanými mladými prvopachateli se tudíž nemohli objevit - byli jsme výzkumně zaměřeni na pachatele trestné činnosti či důvodně podezřelé z trestné činnosti.

Z námi zjištěných údajů též vyplynulo, že zhruba 41,1% ze všech 90 zkoumaných jedinců (37 osob) pocházelo z konfliktních rodinných poměrů (to se hlavně týkalo prvovězňených - 59,4% z nich /19 osob/). Na druhé straně téměř třetina z 90 výše zmíněných osob (32,2%, 29 osob) naopak pocházela z rodin s celkem pohodovým zázemím (tj. bez zjevných konfliktů). V něm vyrůstali především poprvé odsouzení jinak než k nepodmíněnému trestu (41,2% z nich /14 osob/) a poprvé trestně stíhaní jedinci (37,5% z nich /9 osob/).

Zjištění, že značně problémové rodinné zázemí mělo mezi sledovanými osobami hlavně mnoho prvovězňených, doplňují i další naše poznatky. V době našeho výzkumu např. existovaly vůči téměř polovině prvovězňených vyhýbavé vztahy ze strany členů jejich rodiny a na druhé straně byly zřejmé i nevstřícné vztahy k rodině ze strany části prvovězňených. Tyto vyhýbavé postoje a chování mohou předznamenávat, že rodinné zázemí, do kterého by se mnozí poprvé uvěznění mladí provinilci po propuštění z výkonu trestu měli vracet, jim pravděpodobně nebude příliš nakloněno a start do dalšího života jim asi mnoho neulehčí. Vezmeme-li v potaz, že některé původní rodiny prvovězňených se vyznačovaly i trestnou činností svých členů (to se ale týkalo rovněž rodin některých námi sledovaných poprvé odsouzených jedinců nikoli k trestu vězením či poprvé trestně stíhaných osob), rodinné zázemí některých těchto provinilců nebude do budoucna ani v tomto směru vyhovující.

Obdobné obtíže s nevstřícností členů rodiny se pak týkaly i mladistvých pachatelů těch nejtěžších zločinů, vražd a loupeží. Jednalo se o asi dvě třetiny rodin pachatelů vražd a o téměř polovinu rodin pachatelů loupeží. Návrat do jejich středu, pokud se časem nevylepší, pravděpodobně nebude ani pro tyto poprvé uvězněné bez obtíží, navíc po jejich mnohem delším pobytu ve vězeňském prostředí než u ostatních sledovaných prvovězňů odsouzených za méně závažné delikty.

V souvislosti s pobytem mladých prvovězňů ve vězeňském prostředí je vhodné též uvést následující informaci. V době našeho výzkumu část těchto zkoumaných poprvé

uvězněných mužů, kteří před nástupem do věznice byli bez pracovní kvalifikace, v rámci výkonu trestu získávala či již ukončila pracovní kvalifikaci. Získala tak šanci, v případě příznivých okolností a zájmu těchto osob, najít si po propuštění na svobodu zaměstnání. Týkalo se to zhruba poloviny námi sledovaných prvovězňů - mimo několika dalších, kteří již měli před uvězněním svoji pracovní kvalifikaci ukončenou.

Vedle již uvedených údajů nelze opominout ani zjištění, že ženy (celkem 13 osob), které se vyskytly v našem 58 členném souboru prvopachatelů /jak odsouzených, tak trestně stíhaných/, se v nikoli zanedbatelné míře podílely na spáchání trestné činnosti (zhruba 20%) v obou výše uvedených skupinách provinilců a nepáchaly či nebyly důvodně podezřelé výhradně jen z drogových deliktů a krádeží. Dopustily se či byly obviněny, i když spíše ojediněle, i z takových trestných činů, kterých se běžně dopouštějí spíše muži (výtržnictví, loupež, ublížení na zdraví). Tato zjištění ukazují na to, že i osoby ženského pohlaví ve věku mladistvém, případně i dětském, by v současnosti neměly stát úplně mimo pozornost odborníků zabývajících se kriminalitou. Zhruba polovina ze sledovaných dívek se totiž před spácháním deliktů, kvůli kterým se dostala do konfliktu se zákonem, projevila různými drobnými sociálně problémovými aktivitami. Jedna z nich mimo to páchala přestupkovou i jinak trestnou činností. Tři z nich byly trestně stíhané za delikty spáchané již ve svých 15 letech.

Pokud jde o potrestání prvopachatelů trestné činnosti ve věku mladistvém^{xx/}, bylo patrné následující. Celkově z 32 sledovaných prvovězňů 59,4% jedinců dostalo trest nepodmíněného odnětí svobody v délce do dvou let /včetně dvou let/ (19 osob), 40,6% provinilců (13 osob) dostalo tresty vyšší než 2 roky (až do výše 8 let). Z uvedeného plyne, že téměř 60% mladých prvovězňů osob, kterým jsme věnovali pozornost, dostalo trest nepodmíněného odnětí svobody takové délky, která by neměla po jeho vykonání ve vězeňském prostředí výrazněji ovlivnit jejich schopnost zapojit se dále do běžného života.

Prvopachatelé trestné činnosti, kteří tvořili jen část námi sledovaných 32 osob poprvé uvězněných za delikty ve věku mladistvém (28,1%, 9 osob), byli všichni odsouzeni k nepodmíněnému trestu za závažné trestné činy (za vraždu /6 osob/, ublížení na zdraví /1 osoba/, loupež /2 osoby/), které byly spáchány někdy i v souběhu s jinými závažnými trestnými činy. Tito pachatelé pak byli mezi těmi, kteří dostali i nejvyšší tresty nepodmíněného odnětí svobody, včetně trestu odnětí svobody na 5 a 8 let (3 osoby).

Jinak bylo zřejmé, že značné části z námi zkoumaných odsouzených prvopachatelů za trestnou činnost ve věku mladistvém byla soudy dána šance nemít záznam ve výpisu z trestního rejstříku. Zhruba třetina ze 34 sledovaných provinilců poprvé odsouzených nikoli k trestu vězením dostala trest podmíněného odnětí svobody (35,3%, 12 osob), u více jak poloviny z výše uvedených poprvé odsouzených osob (52,9%, 18 jedinců) došlo k podmíněnému zastavení trestního stíhání (§ 307 TR) a z nich polovina měla trest doplněn o další opatření. Menší část prvopachatelů měla tresty i ještě jiného druhu (4 osoby, 11,8%).

^{xx/} Výzkum byl ukončen v roce 2003, tedy před zahájením platnosti zákona č. 218/2003 Sb. (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

3. *Analýza trestních spisů vybraných dospělých prvovězných - výsledky druhé části sondy*

Dílčí poznatky o prvotrestaných osobách, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody (dále jen prvotrestaní) byly získány ze soudních rozhodnutí soudů prvního stupně a z rozhodnutí odvolacích soudů. Celkem jsme měli k dispozici rozsudky, kterými bylo pravomocně odsouzeno pro různé trestné činy k nepodmíněným trestům odnětí svobody, celkem 85 osob. Uložené tresty odnětí svobody tito odsouzení převážně vykonávali ve věznicích Ostrava-Heřmanice, Kuřim, ale i v dalších věznicích.

Z celkového počtu 85 odsouzených prvotrestaných bylo 55 (64,7 %) osob skutečně prvotrestaných (resp. prvoodsouzených), tedy těch, kteří se v minulosti nedostali do střetu s trestním zákonem, resp. nemají záznam v opise rejstříku trestů. Zbývajících 30 (35,3 %) osob již dříve pravomocně odsouzeno bylo, ale byly jim uloženy tresty nespojené s jejich přímým omezením na svobodě. Na tato odsouzení se většinou vztahovala zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 24 odst. 1, § 45a odst. 5, § 50 odst. 2, § 54 odst. 4 a zejména § 60 odst. 3 TrZ). Dále sem byl zahrnut případ prominutí trestu amnestií prezidenta republiky z 3.2.1998 (čl. II odst. 2 písm. c) zák.č. 20/1998 Sb.) s účinkem, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen a případ zahlazení peněžitého trestu, uloženého za úmyslný trestný čin, podle § 69 písm.c) TrZ. Z hlediska uvedených zákonných ustanovení i tyto osoby bylo nutno zařadit mezi prvotrestané, takto byly také soudy posuzovány, když v odůvodněních soudních rozhodnutí jim důvodně byla přiznána polehčující okolnost podle § 33 písm. g) TrZ (pachatel před spácháním trestného činu vedl řádný život). Stejně tak sem byly zařazeny osoby, kterým byl podle ustanovení § 35 odst. 2 TrZ ukládán souhrnný trest odnětí svobody, který nastupoval místo úhrnného trestu v případech, kdyby se o sbíhajících se trestných činech rozhodovalo ve společném řízení.

Tabulka 1

<p><u>Počty odsouzených podle soudních krajů a rozhodování v prvním stupni:</u></p> <p>-----</p> <p>rozhodovaly jako soudy prvního stupně</p>

Obvod krajského soudu	celkem		
	okresní soud	krajský soud (MP Praha)	
Hl.město Praha	1	4	5
České Budějovice	-	1	1
Hradec Králové	1	2	3
Brno	9	17	26
Ostrava	14	36	50
Celkem	25	60	85

Podle uvedené tabulky jsme měli k dispozici především odsuzující rozsudky osob odsouzených soudy působícími v obvodech krajských soudů Brno a Ostrava. Nešlo o záměrný výběr soudních rozhodnutí z těchto krajů. Jejich převahu ovlivnila skutečnost, že osoby vykonávající nepodmíněné tresty odnětí svobody ve shora uvedených věznicích, byly odsouzeny soudy působícími převážně v těchto krajích. Vzorek soudních rozhodnutí tím není negativně poznamenán, protože u těchto odsouzených prvopachatelů se spáchaná trestná činnost a ani uložené tresty nijak výrazně neliší od jiných soudních krajů.

Poznatky ze soudních rozhodnutí byly nejprve přeneseny do předem připraveného záznamového listu, kde bylo sledováno celkem 27 dílčích hledisek, které bylo možno ze soudních rozhodnutí spolehlivě zjistit. Záznamový list byl členěn na údaje o trestném činu, o trestech a ochranných opatřeních, o osobě odsouzeného i poškozeného a další poznatky z rozhodnutí o odsouzení prvotrestaných osob.

Podle uvedených kritérií byly **poznatky dále analyzovány s cílem především zjistit:**

- charakter trestné činnosti a její následky, okolnosti za kterých byl trestný čin spáchán a případně i pohnutky,
- použitou právní kvalifikaci trestných činů a souběhy,
- výměru uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody, způsob jejich výkonu a uložení dalších trestů,
- uložení ochranných opatření a rozhodování v adhezním řízení o náhradě škody způsobené trestnou činností,
- v odůvodněních soudních rozhodnutí uváděná zjištění všech okolností rozhodných pro stanovení druhu trestu, jeho výměry i způsobu jeho výkonu a jejich řádná vyhodnocení, jak to ukládá ustanovení § 2 odst. 5 a 6 TrŘ,
- využívání řádných opravných prostředků (odvolání) osobami oprávněnými k jejich podání a jejich výslednost podle rozhodování odvolacích soudů,

- charakteristiky prvotrestaných osob (věk, pohlaví, vzdělání, socioprofesionální status, rodinný stav, počet dětí, zkoumání duševního stavu z hlediska požadavku posouzení trestní odpovědnosti a případných následných opatření, postoj odsouzených ke spáchanému trestnému činu a vztah k oběti),
- podle možnosti i základní údaje o poškozených,
- celkovou dobu, která uplynula od spáchání trestné činnosti do pravomocného odsouzení.

Byli jsme si vědomi toho, že poznatky pouze ze soudních rozhodnutí, bez odpovídajících soudních spisů, nemusí vždy poskytovat objektivní a zejména vyčerpávající zjištění podle všech uvedených hledisek (např. o poškozených, podkladech pro rozhodnutí o trestech, ale i o osobách odsouzených, zejména o okolnostech, za kterých byl čin spáchán a o pohnutkách jeho pachatelů). Soudní rozhodnutí nám dále neumožňují sledovat a vyhodnotit procesní postupy v jednotlivých fázích trestního stíhání, které předcházely pravomocným soudním rozhodnutím a zejména jeden ze současných základních požadavků na trestní řízení, jeho rychlost a tím i ekonomičnost. Pro potřeby tohoto výzkumu, který je zaměřen především na ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody osobám prvotrestaným, rozhodnutí soudů prvního stupně a soudů odvolacích jsou však dostatečným informačním zdrojem.

Charakter trestné činnosti a její právní kvalifikace

Charakter trestné činnosti u sledované kategorie prvotrestaných osob je i bez bližšího zkoumání určován již tím, že jim byl již při prvním odsouzení uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Jde o trest univerzální, který je možno uložit za každý trestný čin a kterémukoli pachateli. Zároveň je však trestem nejpřísnějším a má být ukládán pouze v případech, že mírnějšími druhy trestů, nespojenými s odnětím svobody, nelze dosáhnout účelu trestu (§ 39 odst. 2 TrZ) anebo v případech, kdy jde o typově nejzávažnější trestné činy a trest odnětí svobody je jedinou sankcí.

Protiprávní jednání podle skutkových zjištění uvedených ve výrokové části soudních rozhodnutí u nejzávažnějšího trestného činu spočívalo v tom, že odsouzený se dopustil :

Tabulka 2

	<u>počet útoků</u>	<u>v %</u>
- fyzického útoku s následkem smrti	12	14,1
- fyzického útoku s následkem ublížení na zdraví	4	4,7
- loupežného přepadení	11	13,0
- padělání peněz	5	5,9
- obecného ohrožení	3	3,5

- nákup a prodeje omamných látek	3	3,5
- majetkové tr. činnost - krádež	8	9,4
- podvod, zpronevěra	35	41,2
- zbývající trestná činnost	4	4,7

(v % je vyjádřen podíl k celkovému počtu pachatelů)

Nepodmíněné tresty odnětí svobody byly nejčastěji ukládány prvotrestaným pachatelům za trestné činy namířené proti majetku. Obecně jde o tradiční a nejčastěji páchanou formu trestné činnosti. Např. v r. 2001 bylo pro trestné činy krádeže (§ 247 TrZ), zpronevěry (§ 248 TrZ) a podvodu (§ 250 TrZ) pravomocně odsouzeno 24.733 osob (41,1 % z celkového počtu osob odsouzených) a 5.594 (22,6 %) osobám byl za ně uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Další v pořadí jsou trestné činy proti životu a zdraví, s výrazně početně zastoupeným smrtelným následkem a loupežné přepadení. Další trestná činnost byla ve vzorku soudních rozhodnutí, které jsme měli k dispozici, početně zanedbatelná, i když šlo o společensky velmi nebezpečná jednání.

Popis skutku ve výrokových částech rozsudků odpovídal požadavkům uvedeným v ustanovení § 120 odst. 3 TrŘ. Skutkové věty byly formulovány zřetelně a stručně popisovaly žalovaný skutek. Byly v nich uváděny konkrétní údaje týkající se místa, času a způsobu spáchaného skutku. U trestných činů majetkových byla vyčíslena výše škody způsobené

trestným činem, většinou přesnou nebo nejnižší zjištěnou částkou, u dalších trestných činů jejich následek. Při porovnání s odůvodněním jednotlivých rozhodnutí byly uváděné skutečnosti v souladu s provedeným dokazováním. Ty pak byly relevantní z hlediska zákonných znaků trestných činů, jimiž byli odsouzení uznáni vinnými.

U 85 odsouzených, ohledně nichž jsme měli k dispozici potřebné údaje, byly nepodmíněné tresty odnětí svobody uloženy za skutky, které byly právně posouzeny podle těchto ustanovení zvláštní části trestního zákona:

Tabulka 3

Hlava zvl. části TrZ	§§	počet osob	% z celk. počtu
II	140/2, 3	5	5,9
	148/1, 3	1	1,2
IV	179/1	3	3,5
	187/1, 2	3	3,5
V	204/1, 3	1	1,2
VII	219/1	7	8,2
	219/1, 2	5	5,9

	222/1, 3	3	3,5
	224/1, 2	1	1,2
V III	234/1, 2, 3	11	13,0
	241/1	1	1,2
I X	247/1, 2, 3, 4	8	9,4
	248/1, 3, 4	4	4,7
	250/1, 3	11	13,0
	250/1, 4	20	23,4
	251/1, 3	1	1,2

Celkem		85	100,0 %

V tabulce je uveden pouze nejzávažnější trestný čin, ale řada z nich byla spáchána v jednočinném i ve vícečinném souběhu s jinými trestnými činy. U trestného činu vraždy podle § 219 TrZ jsme zaznamenali souběh především s majetkovými trestnými činy (3 x s krádeží podle § 247/1, 2 TrZ, dále s podvodem podle § 250/1, 2 TrZ, neoprávněným užíváním cizí věci podle § 249/1 TrZ, dále s trestným činem útoku na veřejného činitele podle § 155/1, 2 TrZ a nedovoleným ozbrojováním podle § 185/1 TrZ). Trestné činy namířené proti majetku byly většinou páčány v souběhu opět s majetkovými trestnými činy, dále s trestným činem zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 148 TrZ nebo s trestným činem padělání a pozměňování veřejné listiny podle § 176 TrZ. U trestného činu loupeže podle § 234 TrZ jsme zaznamenali souběh s trestnými činy krádeže podle § 247 TrZ a u tří trestných činů obecného ohrožení podle § 179 odst. 1 TrZ pak souběh s trestným činem nedovoleného ozbrojování podle § 185 odst. 2 písm.b) TrZ.

Tento postup je v souladu s trestním zákonem (§ 3 odst. 1), když každý skutek má být zásadně posouzen podle všech zákonných ustanovení, která na něj dopadají, samozřejmě za předpokladu, že trestné činy nejsou v poměru speciality, subsidiarity a nejde o faktickou konzumpci. Jednočinným souběhem je možno řádně vystihnout povahu trestného činu a stupeň nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost a je důvodem pro uložení úhrnného trestu, v němž by měla být tato skutečnost vyjádřena (§ 35 odst. 1 TrZ).

Trestný čin vraždy podle § 219 TrZ, je samostatně sledován v základní (odst. 1) i v kvalifikované (odst. 2) skutkové podstatě, která umožňuje uložení i výjimečného trestu. Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby uvedenými v odst. 2 § 219 TrZ bylo v jednom případě, spáchání trestného činu zvláště surovým a trýznivým způsobem (písm. b), spáchání na veřejném činiteli při výkonu jeho pravomoci (písm. f) a spáchání v úmyslu získat majetkový prospěch (písm. h). V jednom případě šlo o kumulaci písm. b) a f) a v dalším dokonce o kumulaci písm. a), b), e, h) cit. zák. ustanovení, tedy spáchání trestného činu vraždy na dvou osobách, zvláště surovým a trýznivým způsobem, na osobě mladší než patnáct let a v úmyslu získat majetkový prospěch.

Právě poslední případ kvalifikovaný jako trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), e), h) TrZ a pokus trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1 k § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), c), e), h) TrZ, kterého se dopustil mladistvý pachatel lze zcela jednoznačně označit

za nejzávažnější případ ze všech zkoumaných. Šlo o útok surový a zákeřný vůči nejbližším rodinným příslušníkům, nad jehož spácháním, podle odůvodnění rozsudku, obžalovaný v průběhu celého řízení neprojevil jakoukoliv lítost. Podle výrokové části rozsudku skutek spočíval v tom, že mladistvý M.K.:

po předchozím dlouhodobém plánování a opatrování si prostředků v rodinném domě, jenž obýval spolu s nejbližšími příbuznými v B., ze zášti a v úmyslu si opatřit finanční prostředky, surově a brutálně za použití

nože a lovecké kuše, ve spánku nejprve usmrtil svou matku I.K., kterou napřed střelil šípem ze zmíněné kuše do krku a pak ji mohutným kuchyňským nožem způsobil mnohačetná poranění, zejména hrudníku a břicha, přičemž bezprostřední příčinou smrti bylo zakrvácení do dutiny hrudní z bodnořezných poranění hrudní části srdečnice a plic a vykrvácení navenek z dalších bodnořezných poranění zad a krku,

následně stejnými mechanismy úmyslně usmrtil ve vedlejším pokoji spící sestru B.K, nar. 22.5.1983, u níž bezprostřední příčinou smrti bylo bodnořezné poranění srdce s následným zakrvácením do dutiny hrudní, poté odcizil z ložnice rodičů finanční částku nejméně 140.000,- Kč, 230,- USD, 600,- DEM a 100,- ATS, dále vkladní knížku s vkladem 6.000,- Kč a peněženko s přesně nezjištěnou částkou, poté v úmyslu zakrýt stopy svého předchozího jednání a v úmyslu usmrtit své dva bratry J.K. a P.K., oba nar. 25.5.1985, kteří spali v domě o podlaží níže než matka a sestra, za pomoci hořlaviny v chodbě domu založil požár, avšak k jeho rozšíření s ohledem zejména na nedostatek oksyličovadla nedošlo.

Mladistvému pachateli byl podle § 219 odst. 2 TrZ. za použití § 79 odst. 2 a § 35 odst. 1 TrZ uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání 9 roků a 6 měsíců, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. Podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ byl mu dále uložen trest propadnutí věci, a to lovecké kuše, 3 ks střel a 2 ks hrotů střel.

Mezi dalšími případy trestného činu vraždy, které byly spáchány za okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby odnětí svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečného trestu, je možno uvést :

Pravomocným rozsudkem krajského soudu byl obžalovaný O.J. uznán vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), f) TrZ, ve znění zákona č. 557/1991 Sb., a za tento trestný čin a trestné činy neodvolaného ozbrojení podle § 185 odst. 1 TrZ, neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 odst. 1 TrZ a za trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. b), odst. 2 TrZ mu byl uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání 13 a 1/2 roku, pro jehož výkon byl podle § 39a odst.2 písm. d) TrZ zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Dále mu byl uložen podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ trest propadnutí věci, a to oboustranně broušeného nože s čepelí délky 11 cm. Trestný čin krádeže byl spáchán vloupáním do provozovny firmy, kde odcizil počítač a další věci v hodnotě 62.085,- Kč.

Shora uvedený trestný čin vraždy spáchal obžalovaný O.J. společně s P.N. tím, že po předchozí dohodě na provedení vloupání do objektu firmy, za účelem odcizení počítače a faxu, po rozdělení úloh tak, že obžalovaný P.N. měl před objektem hlídat a obžalovaný O.J. měl po vniknutí do objektu pohrůžkou násilí nebo přímým násilím použitím obušku překonat odpor strážného, tohoto spoutat a zmocnit se věci. Tuto dohodu realizovali tak, že obžalovaný P.N. skutečně hlídal před objektem, obžalovaný O.J. vnikl dovnitř a když se mu nepodařilo přemoci a spoutat vrátného A.K., nar.23.3.1935, vystupňoval vůči němu své násilí a nad rámeček dohody, a v úmyslu jej usmrtit, zasadil mu oboustranně broušeným nožem čtyřicet sedm bodnořezných a řezných ran, většinou do horní poloviny přední a zadní části

těla se zasažením srdce, plic, jater a sleziny, přičemž tato zranění vedla hned na místě k jeho smrti. V průběhu útoku se O.J. zmocnil služební pistole strážného vz. ČZ ráže 7.65 mm, v.č. 418388 se zásobníkem s osmi kusy nábojů a s pistolí ještě několik dní poté disponoval, aniž byl držitelem příslušného povolení. Poté vpustil do objektu P.N. a společně zde odcizili fax Panasonic a psací stroj, vše v hodnotě 20.475,- Kč.

Pravomocným rozsudkem krajského soudu byl obžalovaný A.N. uznán vinným trestnými činy vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. h) TrZ a útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. a) TrZ. a odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 12 a 1/2 roku, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. Trestného činu se podle výroku rozsudku dopustil tím, že jako stopař požádal řidiče B.K., nar. 6.9.1951, o svezení v úmyslu jej usmrtit a zmocnit se jeho osobního automobilu zn. Škoda-Felicia Combi. Když mu řidič vyhověl, zaútočil na něj připraveným kuchyňským nožem s čepelí dlouhou 14 cm tak, že jej razantně bodl do podžebří, čímž mu způsobil zranění, kterému poškozený později v nemocnici podlehl, odcizil automobil a jezdil s ním dalších pět dnů. Když byl poté vyzván policisty, aby z odcizeného automobilu vystoupil, rozjel se proti por. J.K., který musel uskočit, aby nebyl zraněn, z místa činu ujel, nerespektoval výzvy k zastavení ani varovné výstřely, havaroval a automobil zcela zničil.

Byl zjištěn i případ, že u trestného činu vraždy krajský soud důsledně nepostupoval v souladu s povinností kvalifikovat skutek podle všech ustanovení trestního zákona, jejichž znaky jsou v něm obsaženy :

Obžalovaný A.S. byl pravomocně uznán vinným spácháním trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ. a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 12 let, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. O uplatněném nároku na náhradu škody soud rozhodl podle § 228 odst. 1 TrŘ a o jeho zbytku podle § 229 odst. 2 TrŘ. Podle skutkových zjištění uvedených ve výrokové části rozsudku obžalovaný A.S. v bytě fyzicky napadl E.R., nar. 6.1.1912, kterého nejprve opakovaně udeřil broušenou vázou a lahvemi od piva do hlavy a poté mu přesně nezjištěným kuchyňským nožem zasadil 13 bodnořezných ran do krku a do hrudníku, čímž mu způsobil rozsáhlá zranění, přičemž bezprostřední příčinou smrti bylo vykrvácení. Při odchodu z bytu zde odcizil zlatý řetízek s Davidovou hvězdou v hodnotě 2.640,- Kč, zlatý pečetní prsten v hodnotě 2.002,- Kč, finanční hotovost ve výši 1.450,- Kč, čímž způsobil celkovou škodu ve výši 6.092,- Kč.

Odvolací soud k odvolání obžalovaného, jeho matky a poškozené zrušil v napadeném rozsudku pouze výrok o náhradě škody a podle § 265 TrŘ poškozenou odkázal s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních. V odůvodnění usnesení pak uvedl, že pokud soud prvního stupně neakceptoval právní kvalifikaci obžaloby i podle ustanovení § 219 odst.1, odst. 2 písm. f) TrZ (pro upřesnění uvádíme, že bylo rozhodováno za účinnosti zák.čís. 152/1995 Sb.), která je zde zcela na místě, měl dát výraz majetkovému deliktu alespoň tím, že měl toto jednání kvalifikovat rovněž jako trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a), b) TrZ.

Vedle tohoto pochybení bylo vytknuto i další spočívající v tom, že jednání obžalovaného od počátku trestního řízení zcela zjevně naplňovalo i zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, odst. 2 TrZ. Obě tyto okolnosti, i z hlediska ustanovení § 88, odst. 1 TrZ, podstatně zvyšují stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Skutková zjištění podle odůvodnění rozsudku

spočívala v tom, že obžalovaný s rouškou na obličej, ve večerních hodinách vnikl do bytu poškozeného přes terasu a prokopnutím okna, přičemž tato skutečnost nebyla zahrnuta ani do popisu skutku ve výrokové části rozsudku a nenašla své vyjádření ani v právní kvalifikaci, jak důvodně vytkl odvolací soud. Tento soud zjištěná pochybení nemohl napravit, neboť odvolání proti rozsudku ze strany státního zástupce nebylo podáno (ustanovení § 259 odst. 4 TrŘ - zásada zákazu změny k horšímu, tzv. reformationis in peius).

Na druhé straně státní zástupce důsledně prosazoval právní posouzení jednání obžalovaného J.J. jako trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1 tr.zák. Podle skutkových zjištění krajského soudu obžalovaný J.J. :

V roce 1995 v ložnici rodinného domku přistoupil zezadu k manželce O.J. a stisknul jí krk ohnutou pravou paží, čímž došlo k uzavření dýchacích cest, uzavření krevního oběhu, zamezení přístupu okysličené krve do mozku a k jejímu následnému udušení. Potom ve snaze nakamuflovat její přepadení neznámou osobou mimo bydliště poškozené, této otočil kolem krku provaz, který silně utáhnul a zajistil dvěma uzly, mrtvolu poškozené odnesl do automobilu a odvezl ji do lesního porostu v k.ú. J., kde ji ukryl do prohlubně a zaházel hlínou.

Tato trestní věc byla krajským soudem 3 x projednávána v prvním stupni, a to ve dnech 25.9.1997, 6.3.1998 a 15.9.1998. Ve všech případech, po doplnění dokazování v oblasti znaleckých posudků, až po vyžádání ústavního posudku, bylo uvedené jednání kvalifikováno pouze jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 3 TrZ. Teprve po hlavním líčení konaném dne 21.5.2001 byl obžalovaný uznán vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1 tr.zák. a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 12 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. Následně odvolání obžalovaného bylo vrchním soudem podle § 256 TrŘ zamítnuto.

V další trestní věci se prvotrestaný M.H. podílel na realizaci vraždy na objednávku. Vrchní soud po zrušení rozsudku soudu prvního stupně sám rozhodl tak, že obžalovaného M.H. i jeho společníka E.D. (recidivista) uznal vinnými trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. f) TrZ a uložil mu trest odnětí svobody v trvání 12 a 1/2 roku, pro jehož výkon jej podle § 39a odst. 3 TrZ zařadil do věznice s ostrahou. Tento obžalovaný se dopustit vraždy společně s dalším spoluobžalovaným E.D. tak, že podnapilého poškozeného L.M., nar. 2.5.1954, odvezli osobním automobilem do předem vytipovaného prostoru a zde jej úderý kladivem usmrtili. Za usmrcení poškozeného byli odměněni peněžní částkou ve výši 100.000,- Kč. O vraždě rozhodli a odměnu vyplatili další dva spoluobžalovaní R.F. a J.Š., kteří tak chtěli zabránit odhalení jejich trestné činnosti majetkové povahy (oba recidivisté byli odsouzeni za návod k trestnému činu vraždy podle § 10 odst. 1 písm. b), § 219 odst. 1, odst. 2 písm. f) TrZ).

Vysokou společenskou nebezpečnost jednání prvotrestaných pachatelů, jejich chladnokrevnost, bezohlednost a absenci respektování základních morálních hodnot, lze dokumentovat i na jiných trestných činech. Tak např. :

Vrchní soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o vině, trestu a ve výroku o náhradě škody a sám rozhodl tak, že obžalovaného Ing. J.M. uznal vinným trestným činem loupeže podle § 234 odst. 1, odst. 3 TrZ a uložil mu trest odnětí svobody v trvání 10 roků, pro jehož výkon jej podle § 39a odst. 3 TrZ zařadil do věznice s ostrahou. O uplatněném

nároku na náhradu škody ve výši 1.029.964,- Kč soud rozhodl podle § 228 odst. 1 TrŘ a o jeho zbytku podle § 229 odst. 2 TrŘ.

Uvedeného trestného činu se obžalovaný Ing. J.M. podle rozsudku dopustil tím, že maskován kšiltovou čepicí a tmavými slunečními brýlemi, vešel do místnosti pokladny Technických služeb města O., kde držením pistole nezjištěné značky a ráže 7.65 mm, vyžadoval po přítomných pracovnících J.P. a L.B. vydání kufříku s finanční hotovostí 1.029.964,- Kč, která bezprostředně předtím byla dovezena z banky, a když jmenované odmítly peníze vydat, na výstrahu vystřelil z pistole, při přetahování o kufřík do pracovníků strčil a když ho J.P. po pádu na zem uchopila za lýtko, opětovně vystřelil z pistole na výstrahu, pistolí ji udeřil do hlavy a po uvolnění z držení se zmocnil kufříku s penězi a utekl.

Vrchní soud současně zamítl odvolání krajského státního zástupce proti dalšímu výroku, jímž byl obžalovaný Ing. J.M. podle § 226 písm.c) TrŘ zproštěn obžaloby z trestného činu loupeže podle § 234 odst. 1 TrZ, kterého se měl opět dopustit tím, že maskován kuklou a vyzbrojen pistolí vešel do kanceláře firmy F.P. s r.o. v P. a s namířenou pistolí na přítomného pracovníka se ke škodě uvedené organizace zmocnil peněžní hotovosti ve výši 50.500,- Kč. Odůvodnění zprošťujícího výroku je zajímavé z hlediska posouzení důkazní hodnoty pachové stopy.

V odůvodnění rozsudku krajský soud uvedl, že otisk pachové stopy zajištěné na místě loupežného přepadení firmy z venkovní kliky dveří místnosti a srovnávací pachová konzerva jsou shodné. Byly splněny i procesní náležitosti tohoto úkonu. Soud jej jako důkaz připustil, ale pro jeho specifickou nepovažuje za důkaz rozhodující, ale jako důkaz podpůrný ve vztahu k předcházejícím zásadním důkazům, kterým je zejména výpověď korunního svědka R.K., který byl v době loupežného přepadení v místnosti přítomen a nebyl schopen vzhledem k okolnostem případu bezpečně určit obžalovaného jako pachatele loupežného přepadení se zbraní. Přípustnost dokazování a použitelnost pachových stop posoudil tento soud shodně s pozdějšími nálezy Ústavního soudu (ÚS 28/1988-n, ÚS 116/2000-n). Ústavní soud zde nevyloučil důkazní hodnotu a obecnou věrohodnost pachových zkoušek, ale považuje je jen za důkaz nepřímý, který může mít pouze podpůrný význam. Jediný nepřímý důkaz pachovou zkouškou pak k prokázání viny nestačí a nelze z něj jednoznačně a bez důvodných pochybností učinit závěr o spáchání trestného činu.

Trestného činu loupeže podle § 234 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ se dopustil i prvotrestaný obžalovaný M.J. spolu s recidivistou L.J., když po vzájemné domluvě, pod pohrůžkou bezprostředního násilí, a to za použití pistole, kterou L.J. mířil na oblast břicha prodavačky v prodejně družstva Zlatník, když předtím M.J. zevnitř uzamkl prodejnu a zhasl světla, přinutili ji k vydání šperků v celkové hodnotě nejméně 580.416,- Kč a finanční částky ve výši nejméně 310,- Kč. Poté prodavačku v zadní části prodejny svázali na rukou a nohou umělohmotnou lepící páskou a následně ji v prodejně uzamkli. Obžalovaný M.J. se dopustil i další loupeže v prodejně H-D, když opět za použití pistole přinutil prodavačku L.B. k vydání finanční částky ve výši 2.000,- Kč a láhve vodky v hodnotě 40,- Kč. Z takto získaných peněz dal obžalovaný M.J. částku 900,- Kč spoluobžalovanému L.J. (u L.J. posouzeno jako trestný čin podílnictví podle § 251 odst. 1 písm. a) TrZ).

Oběma obžalovaným byl shodně uložen trest odnětí svobody v trvání 7 roků, pro jeho výkon byli zařazeni do věznice s ostrahou. O nároku na náhradu škody ve výši 341.476,- Kč a 1.226,- Kč bylo rozhodnuto podle § 228 odst. 1 TrŘ a o zbytku podle § 229 odst. 2 TrŘ.

V daném případě stojí za povšimnutí i to, že prvotrestaný M.J. si při páchání trestné činnosti počínal daleko aktivněji a bezohledněji než 8 x trestaný, mj. i za násilnou trestnou činnost, spoluodsouzený L.J.

Jeden prvotrestaný odsouzený spáchal trestný čin loupeže i jako člen organizované skupiny ve smyslu ustanovení § 234 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ. Podle rozsudečného výroku se obžalovaný J.V. trestného činu dopustil tím, že :

vytvořil s dalšími dvěma pachateli, jejichž trestní věc byla vyloučena k samostatnému projednání a rozhodnutí, skupinu s cílem zmocnit se peněz, a po prohlédnutí pošt v B., H., a H., kde si ověřovali možnost provedení vloupání, nakonec se domluvili, že přepadnou banku. Po předchozí domluvě a přidělení konkrétních úkolů, jeden z pachatelů opatřil zbraně, a to opakovací jednohlavňovou brokovnici, plynový revolver, a pistoli nezjištěné značky. Po vyměnění odcizené SPZ přijeli vozidlem zn. Škoda 120 k objektu Ekoagrobanky a.s., po zamaskování obličeje vstoupili do místnosti Ekoagrobanky, přeskočili přepážky a za použití plynového revolveru a pistole, kterými mířili na pracovnice, donutili je k vydání peněžní částky 325.991,30 Kč. Poté z objektu uprchli a přistaveným vozidlem odejeli.

Za to byl obžalovanému J.V. uložen trest odnětí svobody v trvání 5 a 1/2 roku, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Tomuto odsouzenému výrazně polehčovalo doznání, upřímná lítost a zejména to, že při objasňování trestné činnosti napomáhal příslušným orgánům.

Ve vzorku soudních rozhodnutí o odsouzení prvotrestaných pachatelů jsme dále zaznamenali loupežná přepadení dvou pošt pachatelem ozbrojeným maketou samopalů i loupežné přepadení prodejny drogerie pachatelem, který byl ozbrojen pistolí.

Vedle trestného činu loupeže, který je zařazen mezi trestné činy proti svobodě (oddíl první VIII. hlavy zvláštní části trestního zákona), byl jeden prvotrestaný pachatel odsouzen pro trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 1 TrZ a pokus tohoto trestného činu podle § 8 odst. 1 k § 241 odst. 1 TrZ, který je zařazen mezi trestné činy proti lidské důstojnosti (oddíl druhý VIII hlavy zvláštní části trestního zákona) a postihuje jednání, která jsou v rozporu s mravními názory společnosti na sexuální vztahy. V daném případě pachatel J.P. ve dvou případech fyzickým násilím překonal odpor žen a proti jejich vůli vykonal na nich soulož a v dalších dvou případech se o soulož pokusil, ale vzhledem k tomu, že byl vyrušen příchozími osobami, své jednání nedokonal a z místa utekl. Byl mu uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání 5 let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Dále mu bylo uloženo ochranné ambulantní sexuologické a protialkoholní léčení.

Mezi prvotrestanými pachateli šlo o výjimečný případ. Podle sexuologického a psychiatrického znaleckého posudku šlo o obžalovaného sexuálně agresivního, u něhož alkohol

působí jako spouštěč této agresivity. Jde u něj o agresi ve vztahu k ženě obecně a o určitý projev sebeuspokojení. Podle znalců obžalovaný rozumově ví, že se chová nesprávně, ale svou volní složkou nedokáže jednání zabránit. Nejedná se však u něj o patologický náleží, ale o anomální, nevyzrálou osobnost. Znalci doporučili soudu uložení ochranného ambulantního sexuologického a protialkoholního léčení.

Tři prvotrestaní odsouzení P.C., B.Ch. a J.L. se dohodli, že založí firmu na vymáhání pohledávek a tento svůj podnikatelský záměr realizovali odkoupením pohledávky vůči dlužníku Ing. M.M. a udělením první výstrahy, která podle výroku rozsudku spočívala v tom, že :

Po předchozí vzájemné domluvě opatřil obžalovaný J.L. v restauraci od neznámého muže ruční tříštivý granát typu M 52 P3, který předal obžalovaným B.Ch. a P.C., aby jej umístili pod osobní automobil Ing. M.M., který tento užíval a tento záměr realizovali tak, že z jedoucího osobního automobilu řízeného B.Ch. vhodil P.C. odjištěný granát pod automobil Ing. M.M., který byl zaparkován souběžně s obytným domem a 32 metrů od bytových jednotek. Granát explodoval a při výbuchu došlo ke značnému poškození zadní části tohoto vozidla, drobným poškozením dalších v blízkosti zaparkovaných vozidel, okna a žaluzie, čímž byla způsobena celková škoda na cizím majetku ve výši 152.247,- Kč.

Toto jednání všech tří prvotrestaných pachatelů bylo posouzeno jako trestné činy obecného ohrožení podle § 179 odst. 1 TrZ a nedovoleného ozbrojování podle § 185 odst. 2 písm. a) TrZ, spáchané ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr.zák. Za to jim byl uložen stejný trest odnětí svobody v trvání 4 roků, pro jehož výkon byli shodně zařazeni do věznice s ostrahou. Podle § 228 odst. 1 TrŘ jsou povinni společně a nerozdílně uhradit České pojišťovně, s.s. škodu ve výši 106.400,- Kč a o dalším uplatněném nároku poškozené J.M. bylo rozhodnuto podle § 229 odst. 1 TrŘ.

Ve sledovaném vzorku soudních rozhodnutí je zastoupena i vysoce společensky nebezpečná trestná činnost namířená proti měně. Šlo o trestní věc, kde Vrchní soud, zrušil rozsudek soudu prvního stupně v celém rozsahu, sám uznal obžalované P.Ž., A.B. a S.K. vinnými trestným činem padělání a pozměňování peněz, obžalované P.Ž. a A.B. podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. b) TrZ, obžalovaného S.K. podle § 140 odst. 2 TrZ a obžalovaného Ing. A.S. pomocí k trestnému činu padělání a pozměňování peněz podle § 10 odst. 1 písm. c) TrZ k § 140 odst. 2 TrZ .

Trestného činu se dopustili tím, že na základě předchozí domluvy o zhotovení padělaných bankovek á 5.000,- HUF v hodnotě 130.000.000,- HUF, v úmyslu tyto padělky dále udat jako pravé, zhotovili na ofsetových tiskařských strojích nejméně 26.214 ks zdařilých padělků, jejichž nominální hodnota představuje částku cca 18,6 mil. Kč a pokud tyto měly být prodány za 40 % hodnoty nominálu, představuje toto množství padělků částku cca 7,5 mil. Kč, kterou by pachatelé z prodeje těchto padělků získali.

Podle účasti na spáchání trestného činu jim byl uloženy tresty, a to obžalovanému P.Ž. trest odnětí svobody v trvání 12 a 1/2 roku, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou, dále trest peněžitý ve výši 30.000,- Kč, ev. trest odnětí svobody v trvání 5 měsíců a trest zabránění věci (1 ks pravé bankovky á 5.000, HUF), obžalovanému A.B. trest odnětí svobody v trvání 13 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou, trest propadnutí věci a trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu podnikatelské činnosti s předmětem polygrafická výroba, na dobu 5 roků, obžalovaným Ing. A.S. a S.K. byl shodně uložen trest odnětí svobody v trvání 6 roků, s výkonem ve věznici s ostrahou a obžalovanému Ing. A.S. dále trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu podnikatelské činnosti s předmětem polygrafická výroba, na dobu 5 let.

Pouze ve stádiu pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ zůstal trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné dávky podle § 148 odst. 1, odst. 3 TrZ. Vysoká společenská nebezpečnost

jednání prvotrestaného pachatele byla dána především tím, že požadoval vyplacení nadměrného odpočtu daně z přidané hodnoty, jež mnohonásobně převyšovala výši škody velkého rozsahu ve smyslu § 89 odst. 14 TrZ (nyní podle § 89 odst. 11 TrZ) i způsobem a intenzitou jednání s nímž k zjevně neoprávněnému vymáhání částky přistupoval. Podle rozsudku obžalovaný J.M. předložil na Finančním úřadě daňové priznání za zdaňovací období duben 1996 a požadoval vyplacení nadměrného odpočtu daně z přidané hodnoty ve výši 7.699.788,- Kč. K vyplacení částky však v důsledku řádného šetření Finančního úřadu nedošlo. Obžalovanému byl uložen trest odnětí svobody v trvání 7 a 1/2 roku s výkonem do věznice s ostrahou a dále i zákaz činnosti, spočívající v zákazu soukromého podnikání - nákup zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej na dobu 7 roků.

Kromě shora uvedeného případu, jsme zaznamenali spáchání dalšího trestného činu organizovanou skupinou, což podmiňovalo použití vyšší trestní sazby u trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) TrZ, a jehož se dopustili tři prvotrestaní pachatelé. Jejich jednání spočívalo v tom, že společně po předchozí domluvě a rozdělení úkolů nakupovali a dále pak různým konzumentům rozprodávali po malých dávkách omamné a psychotropní látky. Z odborného vyjádření vyplynulo, že z celkového množství u obžalovaných zajištěné psychotropní látky zv. metamfetamin (64,830 g) by dle orientačních tabulek přílohy č. 1 Závazného pokynu policejního prezidenta ČR č. 64/2001 bylo možno připravit až 1.296 dávek. V odůvodnění rozsudku se uvádí, že až do zadržení obžalovaných byly v souladu s ustanovením § 88 TrŘ, a na základě řádně vydaných příkazů soudce, prováděny jejich odposlechy. Z těchto odposlechů a zpráv SMS byla prokázána vzájemná součinnost a organizovanost všech obžalovaných při zajišťování psychotropních látek, jejich nákupu a zejména při jejich distribuci. Odposlechy bylo prokázáno, že obžalovaní prostřednictvím mobilních telefonních hovorů distribuovali dané psychotropní látky mezi konzumenty, v jakém množství a ceně, spokojenost a další požadavky konzumentů drog apod. Obžalovaným M.H. a P.P. byl uložen trest odnětí svobody v trvání 5 roků a obžalovanému M.K. v trvání 4 roků, pro jehož výkon byli všichni zařazeni do věznice s ostrahou.

Ve všech zkoumaných případech šlo o úmyslnou trestnou činnost. Pouze jednomu prvotrestanému pachateli byl úhrnný trest odnětí svobody v trvání 3 roků, s výkonem ve věznici s ostrahou, uložen podle trestní sazby stanovené pro nedbalostní trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, odst. 2 TrZ. V daném případě obžalovaný V.Z., který není držitelem řídicího oprávnění, řídil motorové vozidlo pod vlivem alkoholu (nejméně 2,26 g/kg ethylalkoholu), vjel do levé poloviny vozovky, kde srazil protijedoucího cyklistu Ing.P.Ch. Způsobil mu těžké zranění, včetně jednotýdenního bezvědomí, zraněnému neposkytl potřebnou pomoc, z místa nehody ujel do obce svého trvalého bydliště, kde byl zadržen příslušníky Policie ČR. Trest byl sice ukládán za nedbalostní trestný čin, ale současně i za v souběhu spáchané úmyslné trestné činy ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) TrZ a neposkytnutí pomoci podle § 208 TrZ. Obžalovanému byl dále uložen i citelný trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu 7 roků. Dále bylo rozhodnuto i o uplatněném nároku na náhradu škody ve výši 101.711,- Kč podle § 228 odst. 1 TrŘ a o jeho zbytku podle § 229 odst. 2 TrŘ.

Za trestné činy proti majetku podle IX. hlavy zvláštní části trestního zákona bylo odsouzeno 44 prvotrestaných pachatelů, tj. 51,8 % ze všech odsouzených osob. Výrazně je zastoupen trestný čin podvodu podle 250 TrZ, vzhledem k vysokým škodám kvalifikovaný podle odst. 3 písm. b) a odst. 4 tohoto zákonného ustanovení (31 prvopachatelů - 36,5 % ze

všech). Z dalších trestných činů následuje trestný čin krádeže podle § 247 TrZ (8 prvopachatelů), opět spáchaný za okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby - odst. 3 písm. b) a odst. 4).

Trestný čin podvodu podle § 250 TrZ v převážné většině případů spočíval v tom, že pachatelé jako soukromí podnikatelé (fyzické osoby vlastníci firmy, společníci, ředitelé, zástupci firem apod.) uváděli poškozené (většinou také podnikatele nebo peněžní ústavy) v omyl a lákali od nich zboží, služby nebo větší finanční částky. Většinou byli nesolventní a již v době uzavírání smluv věděli, že nebudou moci svým závazkům dostát, nebo uváděli nepravdivé skutečnosti a na základě nich jim byl neoprávněně poskytnut úvěr. Tak např.:

Obžalovaný PhDr. M.B. byl pravomocně uznán vinným trestným činem podvodu podle §250 odst. 1, 4 TrZ a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 6 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s dozorem. Dále mu byl uložen trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu podnikatelské činnosti s předměty koupě zboží za účelem dalšího prodeje a prodej, dále hostinská činnost a v zákazu funkce statutárního orgánu v obchodních společnostech a družstvech na dobu 5 roků. Trestné činnosti se dopustil tím, že jako společník a ředitel společnosti B. v.o.s., ač si byl vědom, že nedisponuje potřebnými finančními prostředky, a nebude moci svým závazkům ve stanovených lhůtách splatnosti v plném rozsahu dostát, přesto vylákal od devíti poškozených zboží a služby, toto zboží zpracoval a prodal, služby využil ve svůj prospěch, rovněž tak i získané peníze, čímž všem poškozeným způsobil škodu ve výši 3.554.797,- Kč a o tuto částku sebe obohatil.

Obdobným jednáním a dále půjčkami, které ve stanovených termínech nevracel a nemohl ani reálně předpokládat, že půjčky bude moci vrátit, prvotrestaný P.J. řadě poškozeným způsobil škodu převyšující částku 17.000.000,- Kč. Byl mu uložen trest odnětí svobody v trvání 7 a 1/2 roků, pro jehož výkon byl zařazen podle §39a odst. 3 TrZ do věznice s dozorem. Dále mu byl uložen i trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu živnosti v oboru koupě zboží za účelem dalšího prodeje na dobu 5 let.

Rozsáhlé a různorodé majetkové trestné činnosti se dopustili i další prvopachatelé, např.:

Jako trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 4 TrZ bylo posouzeno jednání obžalovaného M.B., který jako soukromý podnikatel s oprávněním k nákupu a prodeji zboží postupně odebíral od různých společností a osob zeleninu, ovoce, ale i další zboží a služby na fakturu, přestože věděl, že je ve finančních problémech a nemá dostatek finančních prostředků k úhradě všech faktur a byl s tím srozuměn. Přesto v 13 případech zboží a služby odebral, čímž poškozeným způsobil škodu ve výši 1.462388,- Kč, od dalších dvou poškozených si vypůjčil a nevrátil částku 2.000.000,- Kč a na základě nepravdivých informací uvedených v podnikatelském záměru mu byl poskytnut úvěr ve výši 28.000.000,- Kč, ač věděl, že s ohledem na další úvěry a dluhy nový úvěr nebude moci splácet a ani jej nesplácel.

Jako organizátorství dvou trestných činů úvěrového podvodu podle § 10 odst. 1 písm. a) TrZ, § 250b odst. 1, 5 TrZ, ve znění zák.č. 253/1997 Sb., bylo posouzeno další jednání tohoto obžalovaného, které spočívalo v tom, že na základě svého záměru podvodně vylákal úvěr na zakoupení penzionu, jehož poskytnutí mu bylo bankou dříve odmítnuto, inicioval dohodu se svojí bývalou manželkou H.B.a synem J.B., kterým se již podařilo s bankou uzavřít smlouvu a získat tak celkovou částku 9.700.000,- Kč, kterou nespláceli a ani splácet nemohli.

Konečně jako trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné dávky podle § 148 odst. 1, odst. 2 písm.c) TrZ, ve znění zák.č. 290/1993 Sb., bylo posouzeno jednání obžalovaného M.B., který podával negativní daňová přiznání k DPH a způsobil tak Čs.státu škodu ve výši 201.824,- Kč.

Za tuto trestnou činnost byl obžalovanému podle § 250 odst. 4 TrZ a § 35 odst. 1 TrZ uložen úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 8 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. Zákaz činnosti spočíval v zákazu podnikání s předmětem koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej a by mu uložen na dobu 7 let.

Pod různými smyšlenými záminkami, zejména záminkou dobrého zúročení obžalovaný B.H. vylákal od svých známých finanční prostředky ve výši nejméně 19.458.200,- Kč, které neměl v úmyslu vrátit a které použil k nezjištěnému účelu. Toto jednání bylo posouzeno jako trestný čin podvodu podle § 250 odst.1, odst. 4 TrZ. a obžalovanému byl uložen trest odnětí svobody v trvání 7 let, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s dozorem. Podle § 228 odst. 1 TrŘ bylo rozhodnuto o uplatněných nárocích poškozených na náhradu škody v celkové výši 11.753.200,- Kč.

Podvodné lákání peněz od důvěřivých občanů, pod příslibem jejich výhodného zúročení, lze dokumentovat i na vysoce společensky nebezpečném jednání dalšího prvotrestaného pachatele:

Jako trestné činy podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 4 TrZ. a neoprávněného podnikání podle § 118 odst. 1 písm.a), b) TrZ, oba ve znění zák.č. 290/1993 Sb., bylo posouzeno jednání obžalovaného M.Č., který od ledna 1993 do 14.9.1994 na území ČR a ve dvou případech i na území SR, s cílem zajistit si zdroj příjmů, nepravdivě informoval veřejnost i jednotlivce ústně, písemně i inzercí v tisku, že je majitelem různých firem i údajného kapitálového investičního fondu CSF IF, který disponuje majetkem kolem 80.000.000,- Kč, že tedy jednak ručí za peníze, které mu budou svěřeny v libovolné výši, a že dále zajistí a vyplatí za 24 měsíců jejich 150 % zhodnocení, čímž získal důvěru občanů a dosáhl toho, že nejméně od 614 osob získal nejméně 25.650.900,- Kč, 19.300 DEM, 1.152 USD, 5.005 SKK a 100 CHF, které použil pro svoji potřebu, přičemž k opatrování prostředků od jednotlivých občanů používal řady zprostředkovatelů, kteří s ním měli uzavřeny pracovní smlouvy.

Za to mu byl uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání 8 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s ostrahou. Dále mu byl uložen i trest zákazu činnosti, a to podnikání v oblasti bankovníctví a kapitálových služeb, zprostředkovatelské činnosti, obchodní činnosti - koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej a provozování autopůjčovny osobních a užitkových vozidel na dobu 6 roků.

Podvodného jednání formou spolupachatelství podle § 9 odst. 2 TrZ se dopustili i další čtyři pachatelé tím, že do Běloruské republiky a Polské republiky převáželi osobní automobily, které byly vypůjčeny v autopůjčovnách nebo zakoupeny na leasing a následně nahlášeny Policii ČR jako odcizené. Způsobili tak celkovou škodu ve výši 2.020.051,- Kč. Obžalovanému T.K. byl uložen trest odnětí svobody v trvání 7 a 1/2 roku do věznice s ostrahou, obžalovanému P.N. trest odnětí svobody v trvání 6 a 1/2 roku do věznice s ostrahou, obžalovanému Ing. C.Š. trest odnětí svobody v trvání 2 a 1/2 roku do věznice s dozorem (§ 39a odst. 3 TrZ) a obžalovanému B.T. trest odnětí svobody v trvání 2 roky a 3 měsíce do věznice s ostrahou.

Z dalších trestných činů proti majetku lze za nejzávažnější označit trestný čin krádeže, kterého se dopustili různými formami spoluúčasti čtyři prvotrestaní pachatelé, kteří po předchozí vzájemné dohodě v areálu odstavených nově vyrobených vozidel Škoda Auto a.s. v M.B., s využitím znalosti prostředí a za použití dokladů ke vstupu do závodu, odcizili ke škodě uvedeného subjektu celkem 7 nových automobilů zn. Škoda v hodnotě přes 2 mil. Kč. Automobily dále prodávali pod cenu, např. tři vozy zn. Škoda Felicia GLXi 1,3 v hodnotě 244.910,- Kč, 298.820,- Kč a 300.620,- Kč prodali shodně za částku 30.000,- Kč (osoby, které odcizené vozy zakoupily byly odsouzeny za trestný čin podílnictví podle § 251 odst. 1 písm. a), odst. 2 a 3 TrZ). Jednání obžalovaných bylo posouzeno jako trestný čin krádeže, u tří z nich podle § 247 odst. 1, odst. 4 TrZ a u čtvrtého jako pomoc k trestnému činu krádeže podle § 10 odst. 1 písm.c) k § 247 odst. 1, odst. 3 písm. b) TrZ. Byly jim uloženy tresty odnětí svobody od 2 do 6 a 1/2 roku, s výkonem ve věznici s ostrahou a u jednoho do věznice s dozorem (pomocník).

Následky trestných činů:

Z celkem z 85 prvotrestaných osob byly níže uvedené škodlivé následky způsobeny 71 odsouzenými. Dalších 5 odsouzených porušilo zájem na bezpečnosti a spolehlivosti (z hlediska pravosti) peněz, další 3 zájem na ochraně společnosti a lidí proti možnému ohrožení omamnými a psychotropními látkami, další 2 ohrozili mravnost a u zbývajících jejich jednání nepřekročilo rámec pokusu a zamyšlený následek tedy nenastal.

<u>Škodlivý následek u násilných trestných činů</u>	-	usmrcení osob	13
		těžká újmy na zdraví	2
		lehká újma na zdraví	2

Jeden pachatel usmrtil dvě osoby a další dvě osoby se pokusil usmrtit. Další pachatel byl odsouzen za dva pokusy těžké újmy a jeden pokus lehké újmy na zdraví. U těžké újmy na zdraví způsobené při dopravní nehodě, léčení poškozeného, spojené s pracovní neschopností, ještě v době rozhodování soudu nebylo ukončeno. Dále ve sledovaných případech došlo i ke zcela zanedbatelnému poranění, kde postačovalo jednorázové lékařské ošetření a které vzhledem ke svému charakteru nebylo a ani nemohlo být kvalifikováno jako trestný čin ublížení na zdraví ve smyslu trestního zákona (§ 221 TrZ).

Majetkovou škodu způsobilo celkem 56 prvotrestaných a další tři byli odsouzeni pro její pokus. Získání majetkového prospěchu bylo u 4 pachatelů hlavním nebo vedlejším motivem pro spáchání daleko závažnějšího trestného činu vraždy podle § 219 TrZ. Pachatelé tohoto trestného činu svým obětem odcizili 146.000,- Kč a cizí měnu, další věci v hodnotě 62.085,- Kč, 20.475,- Kč, jeden pachatel usmrtil člověka i pro částku 6.092,- Kč.

Podle skutkových zjištění uvedených ve výrokových částech rozsudků, těchto 56 prvopachatelů způsobilo celkovou škodu ve výši 211.108.751,- Kč. Jak bylo shora na příkladech dokumentováno, rozhodující podíl na způsobení této vysoké škody mají nežádoucí podnikatelské aktivity prvopachatelů, posouzené jako trestný čin podvodu podle § 250 odst. 4 TrZ. Vysoké škody byly způsobeny i trestnými činy zpronevěry podle § 248 odst. 1, 4 TrZ a krádeže podle § 247 odst. 1, 4 TrZ.

V rámci adhezního řízení, které je součástí trestního řízení, bylo soudy rozhodováno o náhradě škody. Podle odůvodnění rozsudků byly nároky na náhradu škody způsobené trestnými činy včas a řádně uplatněny (§ 43 odst. 2 TrŘ, po novele provedené zák.č. 265/2001 Sb. podle § 43 odst. 3 TrŘ). Tím byly vytvořeny předpoklady pro rozhodnutí o přiznání uplatněných nároků podle § 228 odst. 1 TrŘ. Pokud zákonné podmínky pro rozhodnutí nebyly splněny zcela nebo zčásti, bylo rozhodováno podle § 229 odst. 1 ev. odst. 2 TrŘ. Odvolací soudy ve dvou případech rozhodly podle § 265 TrŘ, tedy tak, že po zrušení rozsudku pouze ve výroku o náhradě škody, samy ve věci nerozhodly a poškozené odkázaly na řízení ve věcech občanskoprávních.

Ukládání trestů a ochranných opatření prvotrestaným

Výzkum sleduje ukládání pouze nepodmíněných trestů odnětí svobody prvotrestaným osobám. Tento trest byl v rámci zákonných sazeb v konkrétních výměřích uložen všem 85 prvotrestaným, jejichž pravomocné odsuzující rozsudky jsme měli k dispozici. Vedle trestu odnětí svobody byly pachatelům ukládány i další tresty, zejména trest zákazu činnosti a trest propadnutí věci, které bylo užito ke spáchání trestného činu. K datu 30.6.2002 byla většina odsouzených ve výkonu trestu, dvě osoby trest odnětí svobody již vykonaly.

Trest odnětí svobody je univerzálním druhem trestu, protože jej lze uložit za každý trestný čin a kterémukoli pachateli, a je možno vedle něj uložit jakýkoli jiný druh trestu uvedený v § 27 TrZ, kromě trestu obecně prospěšných prací. Zároveň je trestem nejpřísnějším, který má být ukládán pouze v případech, kdy mírnějšími druhy trestu nespojenými s odnětím svobody nelze dosáhnout účelu trestu nebo v případech nejzávažnějších trestných činů, kdy je tento trest jedinou sankcí.

Novelou trestního zákona, provedenou zák.č. 175/1990 Sb., byla v ustanovení § 39 odst. 2 TrZ vyjádřena subsidiární povaha trestu odnětí svobody, protože pro typově méně závažné trestné činy zpřísnuje podmínky pro jeho uložení. Podle uvedeného ustanovení za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje jeden rok, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Podle důvodové zprávy má být tento nejpřísnější prostředek ochrany společnosti používán jen vůči hlouběji narušeným pachatelům. Většina z námi sledovaných prvopachatelů byla odsouzena za účinnosti tohoto ustanovení novelizovaného v roce 1990.

Další novelou trestního zákona č. 265/2001 Sb. došlo v ustanovení § 39 odst. 2 TrZ k dalšímu zpřísnění podmínek pro ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody tak, že od 1.1.2002 byla horní hranice trestní sazby odnětí svobody zvýšena z jednoho roku na tři roky, opět za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Tím došlo k dalšímu prohloubení subsidiární povahy trestu odnětí svobody.

Tabulka 4

Tresty odnětí svobody uložené prvopachatelům:

výše trestu	do 1 roku	- 2	- 3	- 4	- 5	- 6	- 7	- 8	- 9	- 10	- 11	- 12	- 13	- 14
počet ods.	1	5	12	10	12	17	7	6	0	5	2	3	4	1

Podle uvedené tabulky byly nejčastěji prvopachatelům ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody v trvání od 5 do 6 roků, dále od 2 do 3 a od 4 do 5 roků.

Nejvíce prvopachatelů (31 osob - 36,4 % ze všech odsouzených) bylo odsouzeno pro trestný čin podvodu podle § 250 TrZ. Obecně patří mezi nejčastější trestné činy vyskytující se před našimi soudy. Rovněž toto ustanovení bylo novelizováno zák.č. 175/1990 Sb., č. 557/1991 Sb. a č. 253/1997 Sb. V námi sledovaných případech však ke změnám trestních sazeb nedošlo. Pachatelům trestného činu podvodu byly uloženy následující tresty odnětí svobody:

Tabulka 5

Tr.čin podvodu - zákonná sazba - do 2 r. - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12														
§ 250/1, 3 b)	-	2 až 8 let	-	1	3	2	5	0	0	0	x	x	x	x
§ 250/1, 4 TrZ	-	5 až 12 let	-	x	x	x	5	8	4	4	0	0	0	0

Osobám prvotrestaným byly tedy za trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 3 písm.b) TrZ i podle § 250 odst. 1, odst. 4 TrZ ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody většinou při dolní hranici nebo do poloviny zákonné trestní sazby stanovené na tento trestný čin. Vyšší tresty byly ukládány vždy za jednání, kterými pachatelé způsobili mimořádně vysoké škody (viz příklady shora).

Obdobně bylo postupováno při využívání zákonných trestních sazeb trestu odnětí svobody i u dalších trestných činů. Na samé dolní hranici zákonné trestní sazby nebo při dolní hranici bylo uloženo 41 trestů odnětí svobody. Uprostřed nebo v horní polovině zákonné trestní sazby bylo uloženo pouze 10 trestů odnětí svobody.

Jedinému mladistvému pachateli, jehož odsuzující rozsudek jsme měli k dispozici, byl ukládán trest odnětí svobody i podle ustanovení § 79 odst. 2 TrZ, které je obdobou výjimečného trestu ve smyslu § 29 TrZ. Trest odnětí svobody v trvání 9 a 1/2 roku byl mladistvému uložen za trestný čin vraždy a pokus tohoto trestného činu podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), c), h) a § 8 odst. 1 TrZ.

Souhrnný trest podle zásad uvedených v ustanovení § 35 odst. 2 TrZ byl uložen 14 prvopachatelům. Tento trest se ukládá, když soud odsuzuje pachatele za trestný čin, který spáchal dříve, než byl soudem prvního stupně vyhlášen odsuzující rozsudek za jiný jeho trestný čin. Předpokládá spáchání nejméně dvou trestných činů, o nichž se rozhoduje ve dvou samostatných trestních řízeních (nejde o recidivu). Ve 13 případech bylo takto postupováno u pachatelů majetkové trestné činnosti a souhrnným trestem byl zrušen celý výrok o trestu z dřívějšího rozsudku, kterým byl pachatel vždy odsouzen rovněž za majetkovou trestnou činnost. Šlo o opakované podnikatelské aktivity prováděné v rozporu s trestním zákonem.

U dvou pachatelů bylo aplikováno ustanovení § 40 odst. 1 TrZ o mimořádném snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici zákonné trestní sazby. Toto ustanovení se podle zákona použije tehdy, když použití trestní sazby odnětí svobody by bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a účelu trestu lze dosáhnout i trestem kratšího trvání. Jde o další prostředek umožňující důslednou individualizaci trestu.

V prvním případě byl obžalovanému za trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ uložen trest odnětí svobody v trvání 5 a 1/2 roku (zákonná trestní sazba je stanovena na 10 - 15 let) se zařazením pro jeho výkon do věznice s dozorem (§ 39a odst. 3 TrZ). Soud tento postup odůvodnil silným rozrušením obžalovaného v důsledku tíživých osobních a rodinných poměrů, které si sám nezavinil a které nemohl eliminovat. Podle odůvodnění rozsudku byl obžalovaný vyprovokován brutálním chováním poškozeného, když vystoupil na obranu matky. Byl opakovaně poškozeným, fyzicky zdatnějším mužem, hrubě napadán a ponižován. Obžalovaný se vždy choval řádně, s jinými osobami konflikty neměl a neprojevoval se agresivně. Svého jednání litoval a při objasňování trestného činu spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení. Soud dále uvedl, že míru zavinění nepochybně snižuje a ve výměře trestu musí být zohledněna do poloviny snižená příčetnost ve složce ovládací, vyplývající z jeho organického postižení mozku.

V tomto případě byly nepochybně splněny podmínky uvedené v ustanovení § 40 odst. 1 TrZ. Tento závěr lze vztáhnout i na další případ vraždy kvalifikované podle § 219 odst. 1 TrZ, za který byl pachatelé uložen trest odnětí svobody v trvání 7 let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s dozorem, opět podle § 39a odst. 3 TrZ. Zde bylo mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici zákonné trestní sazby odůvodněno okolnostmi případu (velmi podrobně vyhodnocovány možnosti aplikace ustanovení § 13 TrZ o nutné obraně), řadou polehčujících okolností, věkem obžalovaného (60 let), který po dobu šetření této události přestál onemocnění mozku, a snížením ovládacích schopností do poloviny v důsledku výrazné panické reakce.

Ve sledovaných trestních věcech, u 84 prvotrestaných odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, byl tento trest u použité právní kvalifikace uveden ve zvláštní části trestního zákona jako jediná sankce. Pouze u jednoho odsouzeného pro trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ bylo vedle trestu odnětí svobody možno samostatně uložit i peněžitý trest.

Podle § 58 odst. 1 TrZ soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody, pokud nepřevyšuje dvě léta. Podle shora uvedené tabulky bylo takových trestů uloženo pouze šest a u nich pro podmíněný odklad trestu nebyly splněny další zákonné podmínky uvedené v cit. ustanovení. V ostatních případech by bylo možno takto postupovat, pokud by soud podle § 40 TrZ snížil trest pod dolní hranici zákonné trestní sazby, která jinak podmíněně odsouzení neumožňuje a nejde o trestné činy, jejichž dolní hranice je alespoň osm let, neboť podle § 40 odst. 4 písm. b) TrZ v takovém případě nelze snížit trest pod tři léta. Jak již bylo uvedeno, pouze u dvou odsouzených pro trestné činy vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ bylo soudy postupováno podle § 40 odst. 1 TrZ. Spodní hranice zákonné trestní sazby je u tohoto trestného činu 10 let a ani maximální snížení trestní sazby neumožňovalo podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody. Z odůvodnění dalších soudních rozhodnutí nebyly zřejmé tak mimořádné okolnosti, které by nezbytně odůvodňovaly aplikaci ustanovení § 40 odst. 1 TrZ.

Součástí výroku o trestu odnětí svobody je výrok o způsobu jeho výkonu. Diferencovaný výkon trestu odnětí svobody a základní instrukce, jíž se soud řídí při zařazování pachatele k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody do věznice určitého typu, je upraven v ustanovení § 39a TrZ. Jiné zařazení odsouzeného pro výkon trestu umožňuje ustanovení § 39a odst. 3 TrZ, pokud soud dospěje k závěru, že náprava odsouzeného v jiném typu věznice bude lépe zaručena.

Podle výroků o trestech odsuzujících rozsudků bylo 16 prvotrestaných zařazeno pro výkon trestu odnětí svobody do věznice s dohledem, 68 bylo zařazeno do věznice s ostrahou a 1 do věznice se zvýšenou ostrahou (pachatel trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm.b), f) tr.zák. a dalších trestných činů).

U 23 prvotrestaných soud, při rozhodování o zařazení odsouzeného pro výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody do věznice určitého typu, aplikoval ustanovení § 39a odst. 3 TrZ, které mu umožňuje zvolit mírnější nebo přísnější režim. Všech 23 odsouzených bylo soudy zařazeno do mírnějšího režimu tak, že 14 odsouzených bylo místo do věznice se zvýšenou ostrahou zařazeno pouze do věznice s ostrahou a 9 odsouzených bylo místo do věznice s ostrahou zařazeno do věznice s dozorem. Zmírnění o dva typy věznice jsme nezaznamenali. Z odůvodnění jednoho rozhodnutí, které bylo obdobné i v jiných případech citujeme:

„Obžalovaný byl zařazen do věznice s dozorem, tedy do mírnějšího typu věznice, než by vyplynulo z ustanovení § 39a odst. 2 písm. c) TrZ, a to s ohledem na závažnost trestného činu a skutečnost, že obžalovaný není osobou narušenou, přičemž účelu trestu - náprava pachatele bude v mírnějším typu věznice lépe zajištěna,,.

Jde o velmi kusé a obecné odůvodnění, které postrádá základní vyhodnocení všech zákonných podmínek stanovených pro využití tohoto ustanovení. Možno připomenout, že závažnost trestného činu vychází z povahy spáchaného trestného činu, jeho typového i konkrétního stupně společenské nebezpečnosti podle hledisek ustanovení § 3 odst. 4 TrZ, vyhodnocení polehčujících i přitěžujících okolností. Stupeň a povaha narušení pachatele musí vycházet z pohnutek a zjištění za jakých okolností byl trestný čin spáchán, z vyhodnocení osobnosti pachatele i možností jeho nápravy. Obě hlediska musí být vyhodnocena ve vzájemných souvislostech. Na druhé straně však nutno brát v úvahu, že jde o pachatele prvotrestané u nichž je naprosto reálná možnost, že jejich nápravy bude dosaženo i v mírnějším typu věznice.

Vedle trestu odnětí svobody byly osobám prvotrestaným ukládány i další tresty. Tento postup je potřebný k naplnění účelu trestu i u prvotrestaných pachatelů, kteří byli podle rozsudků, které jsme měli k dispozici, odsuzováni za velmi závažné trestné činy. Je-li vedle sebe v těchto případech ukládáno více druhů trestů různé povahy, jejich účinky se vzájemně doplňují a jejich působení na pachatele se prohlubuje. Je-li uloženo více trestů vedle sebe, má to dále vliv i na zahlazení odsouzení, resp. na vznik fikce neodsouzení, a může to mít vliv i na průběh jejich výkonu (např. § 49 odst. 3 TrŘ ohledně odnětí svobody a zákazu činnosti, které byly v konkrétních věcech často kumulovány).

Ve všech případech, kde došlo u prvotrestaných vedle trestu odnětí svobody k uložení dalších trestů, bylo respektováno ustanovení § 28 TrZ, které stanoví základní zásady pro ukládání jednotlivých druhů trestů a vzájemné vztahy mezi nimi.

Nejčastěji byl prvopachatelům vedle trestu odnětí svobody ukládán trest zákazu činnosti podle § 49 TrZ, který má přímo zabránit v páčání trestné činnosti. Převažující majetkové trestné činnosti se prvotrestaní dopouštěli vždy v souvislosti s činností, jejíž výkon jim byl soudem v odsuzujícím rozsudku zakázán.

Trest zákazu činnosti byl vedle trestu odnětí svobody uložen celkem 22 prvotrestaným, až na jeden případ odsouzeným vždy za majetkovou trestnou činnost. Za trestné činy podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 4 TrZ byl uložen 13 x a podle § 250 odst. 1, odst. 3 písm. b) TrZ byl uložen 4 x. Dále byl uložen 2 osobám za trestný čin padělání a pozměňování peněz podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. b) TrZ a pomoc k tomuto trestnému činu podle § 10 odst. 1 písm. c) k § 140 odst. 2 TrZ a po jedné osobě za pokus trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné dávky podle § 8 odst. 1 k § 148 odst. 1, odst. 3 TrZ, za trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1, odst. 3 písm. c) TrZ a za trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, odst. 2 TrZ (který byl spáchán v souběhu s trestnými činy opilství podle § 201 písm. d) TrZ a neposkytnutí pomoci podle § 208 TrZ).

Jak již bylo uvedeno, trest zákazu činnosti byl vedle trestu odnětí svobody nejčastěji ukládán pachatelům z řad prvotrestaných, kteří se dopustili trestného činu podvodu podle § 250 TrZ v souvislosti s podnikatelskou činností. Při jeho ukládání byl vždy respektován základní požadavek, že zakázat lze jen takový druh činnosti, který má přímou a bezprostřední souvislost se spáchaným trestným činem. Jeho vymezení nemá být příliš široké a obecné, které by bezdůvodně omezovalo pracovní a společenské uplatnění odsouzeného, stěžovalo jeho resocializaci a bylo by rovněž obtížně kontrolovatelné (např. R 20/1996). Jeho rozsah a obsah byl u uvedeného trestného činu většinou vymezen jako zákaz obchodní činnosti, např.:

Podle § 49 odst. 1, § 50 odst. 1 TrZ se ukládá trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu podnikání s předmětem činnosti koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej takového zboží na dobu x let.

Podle § 49 odst. 1 TrZ, § 50 odst. 1 TrZ s obžalovanému ukládá trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu volné živnosti koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej fyzickou osobou v trvání x let.

V dalších případech, kdy trestná činnost nespočívala zcela nebo zčásti ve zneužití obchodní činnosti, byl zákaz činnosti vymezen např. takto:

Podle § 49 odst. 1 TrZ, § 50 odst. 1 TrZ se obžalovanému dále ukládá trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu výkonu funkcí spojených s hmotnou odpovědností v trvání x roků.

Podle § 49 odst. 1 TrZ, § 50 odst. 1 TrZ se obžalovanému dále ukládá trest zákazu činnosti, a to podnikání v oblasti bankovníctví a kapitálových služeb, zprostředkovatelské činnosti, obchodní činnosti - koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej a provozování autopůjčovny osobních a užitkových vozidel v trvání x roků.

Podle § 49 odst. 1 TrZ, § 50 odst. 1 TrZ se současně obžalovanému ukládá trest zákazu činnosti spočívající v zákazu podnikatelské činnosti s předmětem polygrafická výroba na dobu x let.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že vymezení obsahu a rozsahu trestu zákazu činnosti bezprostředně navazovalo na spáchanou trestnou činnost a podle okolností případu bylo širší nebo se vztahovalo ke zcela konkrétním podnikatelským aktivitám, např. zákaz provozování autopůjčovny osobních a nákladních automobilů nebo zákaz polygrafické výroby, který byl uložen dvěma pachatelům, kteří své tiskárny zneužili k výrobě padělaných bankovek

Pachateli, který zavinil dopravní nehodu se závažným následkem, přičemž řídil motorové vozidlo silně podnapilý (2,26g/kg), vážně zranil poškozeného, neposkytl mu potřebnou pomoc a z místa nehody ujel, byl zcela správně uložen i citelný trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu 7 roků. Jeho uložení odvolací soud odůvodnil tím, že obžalovaný výrazným způsobem porušil pravidla silničního provozu i hledisky generální a individuální prevence.

Přestože trest zákazu činnosti je možno podle § 49 odst. 1 TrZ uložit ve výměře nejméně na 1 rok a nejvýše na 10 let (po novele provedené zák.č. 175/1990 Sb.), byl ve většině případů odsouzeným uložen v polovině nebo v horní polovině zákonného rozpětí, takto :

Tabulka 6

na 3 roky	2 odsouzeným
na 5 roků	12 odsouzeným
na 6 roků	3 odsouzeným
na 7 roků	4 odsouzeným
na 8 roků	1 odsouzenému

celkem	22 odsouzeným

Konkrétní výměra trestu zákazu činnosti se řídí obecnými hledisky pro výměru trestu (§ 31 TrZ) a hledisky účelu trestu (§ 23 TrZ). Trest zákazu činnosti má být vždy přiměřený závažnosti spáchaného trestného činu. Právě závažnost spáchané majetkové trestné činnosti, počet útoků a její rozsah vyjádřený výší způsobené škody odůvodňují poměrně vysokou výměru trestu zákazu činnosti, přestože šlo o pachatele prvotrestané.

Podle § 53 odst. 1 TrZ může soud uložit peněžitý trest, jestliže pachatel úmyslnou trestnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Účinek trestu odnětí svobody je tak peněžitým trestem doplňován. Dále postihuje majetkový prospěch pachatele, který získal z trestné činnosti. Přichází proto v úvahu především při postihu majetkových a hospodářských trestných činů.

Převaha těchto trestných činů ve zkoumaném vzorku odsouzených prvotrestaných osob se však neprojevila v počtu uložených peněžitých trestů. Tento trest byl uložen pouze dvěma osobám, ve výši 30.000,- Kč a 6.000,- Kč. Ve třech případech odvolací soud zrušil celý výrok o trestu v rozsudcích soudů prvního stupně a sám rozhodl o trestech tak, že již peněžitý trest obžalovaným neuložil (byly zrušeny peněžitě tresty ve výši 100.000,- Kč a dvakrát 30.000,- Kč).

Možnost uložení peněžitého trestu významně ovlivňují osobní a majetkové poměry pachatele. Z nich pak nutno dovodit závěr o dobytosti či nedobytnosti v úvahu přicházejícího peněžitého trestu a zda jsou tedy dány předpoklady pro jeho uložení. V případě nedobytnosti se tento trest neuloží. Zásadní význam pro toto posouzení má i množství a výše závazků pachatele. Několikasettisícové nebo i milionové náhrady škody, k jejichž náhradám byli odsouzení zavázáni podle § 228 odst. 1 TrŘ a další odkazy poškozených s jejich nároky na náhradu škody na občanskosoudní řízení, v převážné většině případů bránilo uložení peněžitého trestu, který by tak byl zjevně nedobytný. Přesto v řadě dalších případů jeho

uložení pachatelům, kteří jednali ve zjištěném úmyslu, by bylo vhodným doplněním trestu odnětí svobody, odčerpáním neoprávněného majetkového prospěchu a nesporně i prostředkem k dosažení účelu trestu.

Mezi druhy trestů postihujících majetek, který je ve vlastnictví pachatele, patří i trest propadnutí věci. Tento trest byl uložen 11 prvotrestaným osobám. Vždy z důvodu uvedeného v ustanovení ustanovení § 55 odst. 1 písm. a) TrZ, že věci prohlášené za propadlou bylo užito ke spáchání trestného činu a v jednom případě i z důvodu uvedeného v ustanovení § 55 odst. 1 písm. d) TrZ, že šlo o věc, kterou pachatel získal trestným činem. Tyto věci byly ve výrocích rozsudku přesně označeny tak, aby nemohlo dojít k jejich záměně a aby bylo nepochybné, na co se propadnutí vztahuje. Šlo o vražedné nástroje, zbraně, masky použité při loupežích, přístroje a nářadí použité k padělání peněz, omamných a psychotropních látek, chemikálií a nářadí určeného k jejich výrobě, apod.

Jednomu pachateli trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. h) TrZ a trestného činu podvodu podle § 250 odst. 1, odst. 2 TrZ byl, vedle úhrmného nepodmíněného trestu odnětí svobody v trvání 12 let, podle § 57 odst. 1, odst. 2 TrZ uložen trest vyhoštění na dobu neurčitou. Šlo o občana Slovenské republiky, který podle odůvodnění rozsudku v České republice neměl stálé bydliště, nebyl zde vázán zaměstnáním a ani rodinnými svazky. Tento pachatel se zde dopustil závažného trestného činu, prognóza jeho budoucího vývoje není nejlepší, takže bezpečnost lidí a majetku vyžaduje uložení trestu vyhoštění na dobu neurčitou.

Mezi právně významné skutečnosti, které mají význam pro určení trestu za jakýkoli trestný čin, patří polehčující okolnosti uvedené v ustanovení § 33 TrZ a přitěžující okolnosti uvedené v ustanovení § 34 TrZ. Jejich existence snižuje nebo zvyšuje stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, ovlivňuje výběr druhu trestu anebo výměru trestu v rámci trestní sazby. Jsou to zpravidla takové okolnosti, které vyjadřují buď postoj pachatele ke spáchanému činu, anebo které se pojí k objektivní stránce trestného činu. Jsou obecnými okolnostmi a lze je tedy uplatnit při ukládání kteréhokoli druhu trestu.

Podle odůvodnění rozsudků soudů prvního a druhého stupně byly při úvahách o uložení trestu ve prospěch odsouzených hodnoceny tyto polehčující okolnosti:

Tabulka 7

§ 33 písm. b) TrZ	- věk blízký věku mladistvých	- u 7 odsouzených
písm. d)	- vliv hrozby nebo nátlaku	- u 1 odsouzeného
písm. g)	- řádný život před spácháním trestného činu	- u 52 odsouzených
písm. ch)	- trestného činu upřímně litoval	- u 8 odsouzených
písm. j)	- napomáhání při objasňování	- u 14 odsouzených

U 10 odsouzených soud v odůvodnění rozsudku výslovně uvedl, že žádné polehčující okolnosti nebyly shledány a u 5 odsouzených je uvedl pouze obecně, bez jejich zákonného označení.

Nejčastěji soudy odsouzeným přiznaly jako polehčující okolnost vedení řádného života před spácháním trestného činu, což je důsledkem především toho, že jde o prvotrestané pachatele. Vedení řádného života bylo však někdy zúženo pouze na tuto soudní

beztrčnost. Dodržování právního řádu je jedním ze základních znaků řádného života, ale není znakem jediným. V rámci této polehčující okolnosti je nutno hodnotit i dodržování dalších základních norem občanské společnosti, plnění povinností vůči státu a společnosti, aby obžalovaný nezneužíval svých práv vůči spoluobčanům, nenarušoval občanské soužití v bydlišti ani v zaměstnání a plnil své povinnosti vůči rodině (např. Sb.rozh.tr. č. 19/76 a další). Pro důslednější hodnocení často chyběly potřebné podklady, zejména zprávy o chování pachatelů v místě bydliště i zprávy zaměstnavatelů, pokud pachatele byli v pracovním poměru (mezi odsouzenými byla řada podnikatelů i nezaměstnaných).

Další přiznané polehčující okolnosti odpovídaly zjištěním uvedeným v odůvodněných rozsudcích. Pouze na jejich základě nelze posoudit, zda bylo možno odsouzeným přiznat i další polehčující okolnosti, i když ve dvou případech se mohlo uvažovat i o přiznání polehčující okolnosti podle § 33 písm. b) TrZ, když věk pachatelů příliš nepřekročil 18 let.

Jako přítěžující okolnosti byly při úvahách o uložení trestu hodnoceny:

Tabulka 8

§ 34 písm. a) TrZ	- zvlášť zavrženíhodná pohnutka	- u 1 odsouzeného
písm. b)	- surový způsob, zákeřnost, lest	- u 4 odsouzených
písm. c)	- bezbrannost, závislost	- u 4 odsouzených
písm. f)	- trestným činem způsobena vyšší škoda	- u 20 odsouzených
písm. g)	- trestný čin spáchal jako organizátor nebo člen organizované skupiny	- u 4 odsouzených
písm. ch)	- trestný čin páchal nebo v něm pokračoval delší dobu	- u 14 odsouzených
písm. i)	- spáchal více trestných činů	- u 16 odsouzených

U dalších 8 odsouzených nebylo v odůvodnění rozsudku uvedeno, zda při ukládání trestu byly hodnoceny přítěžující okolnosti a u 11 odsouzených zde bylo výslovně uvedeno, že tyto okolnosti zjištěny nebyly.

Z uvedeného přehledu přítěžujících okolností byla soudy k tíži pachatelů nejvíce hodnocena skutečnost, že trestným činem byla způsobena vyšší škody, což odpovídá charakteru trestné činnosti prvotrestaných (více než polovina majetkových trestných činů). Vzhledem k celkovému počtu pachatelů trestných činů namířených proti majetku a výši škody způsobené touto trestnou činností jednotlivými pachateli se jeví, že hodnocení této přítěžující okolnosti nebylo zcela dostatečně využíváno.

Spáchání trestného činu ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky (§ 34 písm. a) TrZ), která charakterizuje subjektivní stránku trestného činu, surovým způsobem a zákeřně (§ 34 písm. b) TrZ), bylo jako přítěžující okolnost hodnoceno u mladistvého pachatele, který se dopustil trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a, b, e, h) TrZ a pokusu tohoto trestného činu podle § 8 odst. 1 k § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a, c, e h) TzZ. Podle odůvodnění rozsudku pohnutka obžalovaného svědčí o morální bezcitnosti, bezohledném sobectví a pohrdavém postoji obžalovaného k základním lidským hodnotám, zejména k lidskému životu. Obžalovaný se trestné činnosti dopustil vůči své matce a sourozencům způsobem zvlášť surovým a zákeřně, jednal přitom zcela cílevědomě, po dlouhodobém plánování a opatřování si prostředků k jejímu provedení.

Polehčující a přitěžující okolnosti jsou v trestním zákoně vyjmenovány pouze demonstrativně a v konkrétním případě může soud povahu polehčujících nebo přitěžujících okolností přiznat i jiným skutečností, pokud mají vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost a tím i na úvahy o trestu.

Tak např. soud u odsouzeného J.T., který jako komerční pracovník na úseku obchodování s cennými papíry v bance Haná, a.s. neoprávněnými převody se obohatil o částku 773.234,- Kč, vedle přitěžujících okolností podle § 34 písm. f, ch) TrZ, vyhodnotil i skutečnost, že odsouzený výrazným způsobem zneužil svých pravomocí i důvěry peněžního ústavu. Poukázal dále na to, že tyto negativní aktivity výrazným způsobem ovlivňují důvěru obyvatelstva v peněžní ústavu.

Většinou bylo přiznáno současně více polehčujících a přitěžujících okolností. Soudy se někdy omezily pouze na jejich výčet, aniž byl zvažován význam a dosah každé z nich na stupeň společenské nebezpečnosti z hlediska ukládaného trestu, vždy se zřetelem k jeho účelu (např. Sb.rozh.tr. č. I/1965). Jak již bylo shora uvedeno, někdy se soudy nepokusily ani o jejich pouhé vyjmenování nebo konstatování, že žádná z těchto okolností shledána nebyla, což není vyloučeno a postačuje.

Ukládání ochranných opatření

Podle ustanovení § 71 odst. 1 TrZ jsou ochrannými opatřeními ochranné léčení, ochranná výchova a zabránění věci. Jsou jedním z druhů trestněprávních sankcí, které může ukládat jen soud. Od trestů se liší především tím, že neobsahují morální odsouzení a při jejich ukládání se neuplatňuje zásada úměrnosti mezi stupněm společenské nebezpečnosti činu a výběrem druhu sankce. Jejich ukládání a délka je podřízena zájmu speciální prevence (ochrana společnosti, léčení pachatele a výchova odsouzeného).

Ve zkoumaných rozsudcích bylo ochranné opatření uloženo 5 odsouzeným prvopachatělům. Ve třech případech bylo uloženo ochranné léčení a ve dvou případech bylo uloženo zabránění věci. Ochranná výchova nebyla uložena (ve vzorku rozsudků byl pouze jeden mladistvý a tomu byl uložen trest odnětí svobody v trvání 9 a 1/2 roku).

Ochranné léčení psychiatrické ústavní podle § 72 odst. 2 písm. a), odst. 4 TrZ bylo uloženo pachateli trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1 tr.zák., u kterého bylo současně aplikováno ustanovení § 40 odst. 1 TrZ, o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Podle závěrů znaleckých posudků obžalovaný jednal ve stavu zmenšené přičetnosti dle § 32 odst. 1 TrZ, když jeho do poloviny snížená schopnost ovládací měla původ v organickém poškození mozku a výrazném oslabení volných vlastností. Léčení je podle znalců nezbytné pro eliminaci nebezpečnosti pobytu obžalovaného na svobodě a má rozhodující vliv na průběh jeho resocializace.

Ochranné ambulantní sexuologické a protialkoholní léčení podle § 72 odst. 2 písm. b), odst. 4 TrZ bylo uloženo pachateli dvou trestných činů znásilnění podle § 241 odst. 1 TrZ, dvou pokusů znásilnění podle § 8 odst. 1 k § 241 odst. 1 TrZ a omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 TrZ, který byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 5 let do věznic s ostrahou. Opět bylo uloženo na doporučení znalců, podle nichž je léčení nezbytné z preventivních důvodů, neboť vyvstává nebezpečí recidivy. Obžalovaný se trestného činu dopustil vždy v podnapilém stavu a požívání alkoholu u něj trvá již několik let. Alkohol u něho působí jako spouštěč jeho sexuální agresivity, které by uložené léčení mělo zabránit.

Ochranné protialkoholní ambulantní léčení bylo uloženo i dalšímu pachateli, který byl odsouzen za trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 TrZ. Podle znalců je obžalovaný závislý na alkoholu, jeho schopnost ovládat první napití není nijak narušena, ale narušena je jeho schopnost kontrolovat své pití. Jeho pobyt na svobodě není nebezpečný za předpokladu abstinence, a proto bylo doporučeno uložení uvedeného léčení.

Konečně dvěma odsouzeným prvopachatelům bylo podle § 73 odst. 1 písm. c) TrZ uloženo zabránění věci, neboť to vyžadovala bezpečnost lidí a majetku, popřípadě jiný obdobný obecný zájem. V obou případech šlo o pachatele trestného činu padělání a pozměňování peněz podle § 140 TrZ, a zabráněny byly bankovky, tiskárna, klávesnice, monitor, diskety aj., tedy věci, které sloužily k páčání trestné činnosti.

Důvody pro uložení některého z ochranných opatření u dalších odsouzených nebyly z odůvodnění rozsudků zřejmé. I když řada trestných činů byla spáchána odsouzenými, kteří jednali pod vlivem alkoholu, důvody pro uložení protialkoholního léčení nebyly zjištěny a podle znaleckých posudků, které ve většině případů byly opatřeny, nebylo léčení ani znalci doporučováno. Pod vlivem nebo v souvislosti se zneužíváním omamných nebo psychotropních látek nebyl prvopachateli spáchán žádný trestný čin. Pro trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 TrZ byli sice odsouzeni tři prvotrestaní pachatelé, kteří se však zabývali výrobou, nabízením, prodejem a přechováváním omamných látek, ale sami je neužívali a nebyl proto dán důvod ke zkoumání podmínek pro uložení ochranného léčení.

Odvolání a řízení o něm

Řádným opravným prostředkem proti odsuzujícímu rozsudku soudu prvního stupně je odvolání, které je přípustné proti každému dosud nepravomocnému rozhodnutí. Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. došlo k významnému posílení prvků apelace na úkor prvků kasace a zásadní opuštění revizního principu. Odvolací soud již nepřezkoumává správnost a zákonnost všech výroků napadeného rozhodnutí a bude se z hlediska vytýkaných vad zabývat jen těmi oddělitelnými výroky, které byly napadeny. Novela dává přednost provádění důkazů před odvolacím soudem, aby zde mohlo být meritorně rozhodnuto (princip apelace). Uvedená novela dále rozšířila mimořádné opravné prostředky o možnost podat dovolání.

Vzhledem k tomu, že novela trestního řádu (zák.č. 265/2001 Sb.) nabyla účinnosti od 1.1.2002, ve zkoumaných případech bylo podle ní zcela výjimečně postupováno. V těchto případech bylo v rozsudcích prvního stupně upraveno poučení o možnosti podat odvolání a odvolací soudy při svém rozhodování již postupovaly podle nových zásad. Z odůvodnění rozsudků nebylo zjištěno, že by jim předcházelo rozhodnutí Nejvyššího soudu o podaném dovolání (i z časového hlediska málo pravděpodobné). Rovněž tak nebylo zjištěno, že by předcházelo řízení o mimořádném opravném prostředku - o stížnosti pro porušení zákona nebo o obnově řízení.

Proti rozhodnutím soudů prvního stupně podaly odvolání tyto oprávněné osoby:

Tabulka 9

sám obžalovaný	60
----------------	-------	----

sám státní zástupce	0
obžalovaný a státní zástupce	12
podal jiný	1

celkem podáno odvolání	73

Pokud bylo odvolání podáno opakovaně, je evidováno pouze poslední z nich před pravomocným ukončením trestního stíhání.

Pouze 12 (14,1 %) prvotrestaných nepodalo odvolání a rozsudky soudů nabyly právní moci již v prvním stupni.

Prvotrestaní často využívali svého zákonného práva vyjádřit svůj nesouhlas s rozhodnutím soudu prvního stupně podáním odvolání. Sami a společně se státními zástupci podali 72 odvolání a další odvolání podali společně s poškozeným, tedy celkem 73 odvolání. Možnosti podat odvolání využilo 85,9 % ze všech prvotrestaných osob. Je to pochopitelná reakce na vysoké tresty ukládané za závažnou trestnou činnost, převážně majetkového charakteru, kde odsouzení v průběhu celého trestního stíhání uplatňovali řadu výhrad, zejména k subjektivní stránce. Prvotrestaní pachatelé se jen velmi těžko smiřují s představou svého dalšího života ve vězeňských podmínkách, s narušením rodinných i dalších sociálních vazeb.

Státní zástupci sami nepodali žádné odvolání, přestože odvolací soudy často vytýkaly a napravovaly zcela zjevná pochybení, zejména u použité právní kvalifikace. Bez příslušných trestních spisů nelze zjistit shodu jejich závěrečných návrhů se soudními rozhodnutími. Podaných 12 odvolání společně s obžalovanými pak musí nutně působit jako kontrareakce na odvolání podaná obžalovanými.

Obžalovaní podali 2 a státní zástupce 1 odvolání pouze do výroku o trestu. V ostatních případech byla odvolání podávána především do výroku o vině a návazně s tím i do výroků o trestu. Do výroku o náhradě škody bylo podáno odvolání poškozeným, který byl se svými nároky podle § 229 odst. 1 TrŘ odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních.

Odvolání byla podávána i opakovaně, tedy v případech, když odvolací soud trestní věci již jednou projednával a rozhodl tak, že rozsudek soudu prvního stupně zrušil a tomuto soudu přikázal, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl (§ 259 odst. 1 TrŘ).

V případě odsouzeného J.J. je pravomocný rozsudek krajského soudu v pořadí až čtvrtým rozsudkem, kterým byla s konečnou platností vyřešena vina obžalovaného. Obžalovaný byl stíhán na podkladě obžaloby krajského prokurátora pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ. O vině obžalovaného bylo krajským soudem celkem 3 x rozhodnuto rozsudkem tak, že obžalovaný byl vždy uznán vinným pouze trestným činem ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 3 TrZ. K odvolání státního zástupce odvolací soud rozsudky vždy rušil a až po čtvrté soud prvního stupně uznal obžalovaného J.J. vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ, kterého se dopustil násilným usmrcením manželky O.J. Teprve v pořadí čtvrtý rozsudek soudu prvního stupně vyřešil, odlišně od rozsudků

předchozích, otázku trestní odpovědnosti, mechanismy úmrtí poškozené i právní následky z toho plynoucí.

O podaných odvoláních rozhodly odvolací soudy samy (pravomocně nebo zpravomocnily rozhodnutí soudu prvního stupně) takto :

Tabulka 10

- odvolání bylo podle § 256 TrŘ zamítnuto	40
- odvolací soud rozhodl sám rozsudkem dle § 259 odst. 3 TrŘ	35
- zpětvzetí odvolání vzato na vědomí dle § 250 odst. 4 TrZ	2

V přehledu jsou uvedena pouze konečná rozhodnutí odvolacích soudů, když tyto soudy rozhodly pravomocně nebo zpravomocnily svým rozhodnutím rozsudek soudu prvního stupně. Není uveden počet případů, kdy pravomocným rozhodnutím předcházelo rozhodnutí odvolacích soudů podle § 259 odst. 1 TrŘ, kdy po zrušení napadeného rozsudku nebo jeho některé části bylo rozhodnuto o vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí. Přesný počet těchto trestních věcí je možno zjistit pouze z příslušných trestních spisů, které jsme neměli k dispozici. Z odůvodnění rozsudků toto rozhodnutí odvolacího soudu mnohdy nemusí být zjistitelné. Spíše výjimkou je shora uvedený rozsudek, kde soud prvního stupně konstatoval všechna 3 svá rozhodnutí i rozhodnutí odvolacího soudu.

Po projednání věci ve veřejném zasedání zamítly odvolací soudy jako nedůvodná 40 odvolání. Většinou bylo rozhodnuto usnesením, jen zcela výjimečně bylo toto rozhodnutí i součástí výroku rozsudku odvolacího soudu (rozhodováno o více odvoláních). Zamítnuto bylo 39 odvolání podaných obžalovanými a 1 odvolání podané státním zástupcem.

O vině a trestu odvolací soud sám rozhodl u 24 obžalovaných, pouze o trestu u 9 obžalovaných a o náhradě škody u 2 obžalovaných. O vině a trestu rozhodly odvolací soudy na základě 15 odvolání podaných pouze obžalovanými a 9 odvolání podaných obžalovanými společně se státními zástupci.

Výrok o vině, a v důsledku toho i výrok o trestu, u majetkových trestných činů byl u pěti obžalovaných odvolacím soudem změněn v důsledku změn platného vymezení jednotlivých škod způsobených trestným činem (§ 89 odst. 11 TrZ). Následek trestného činu byl soudem prvního stupně správně posouzen jako škoda velkého rozsahu a tomu odpovídala i použitá právní kvalifikace. O odvolání obžalovaného však bylo rozhodováno za podstatně změněné právní situace, která byla dána novelou trestního zákona, účinnou od 1.1.2002 (zák.č. 265/2001 Sb.). Podle této novely byly minimální výše škod u jednotlivých kategorií zvýšeny, takže výše způsobených škod v konkrétních případech již nespádala do kategorie škody „velkého rozsahu,, ale pouze do kategorie „značné škody,,. V době rozhodování odvolacích soudů byla právní úprava pro obžalované příznivější a bylo proto nutno skutek posoudit mírněji. Na druhé straně došlo i k rozhodnutím v neprospěch obžalovaných, když

např. odvolací soud na základě odvolání podaného státním zástupcem doplnil právní kvalifikaci a v důsledku toho zpřísnil trest.

Při rozhodování o trestech odvolací soud většinou uložený trest zmírnil. Odvolání bylo podáváno zpravidla pouze obžalovanými a bylo nutno respektovat zásadu zákazu reformationis in peius (§ 259 odst. 4 TrŘ). Vedle trestů odnětí svobody byl zmírněn i peněžitý trest nebo oproti rozsudku soudu prvního stupně nebyl tento trest vůbec uložen, byly zrušeny tresty propadnutí věci, ale také bylo zmírněno zařazení pachatele trestného činu vraždy pro výkon trestu odnětí svobody z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s ostrahou nebo pouze formálně upraven výrok o trestu zákazu činnosti tak, aby byla lépe vystižena souvislost zakázané činnosti se spáchaným trestným činem.

Na rozhodnutí odvolacího soudu mělo vliv i nepodání odvolání státním zástupcem. Odvolací soud v odůvodnění jednoho svého usnesení, jímž byl zrušen výrok o náhradě škody, uvedl, že pochybení v právní kvalifikaci nemohl nijak napravit, neboť odvolání proti rozsudku

v neprospěch obžalovaného ze strany státního zástupce nebylo podáno a zásada zákazu reformace in peius je závazná nejen pro odvolací soud, ale i pro případné řízení před soudem prvního stupně.

Pachatelé trestných činů a poškození

Pachatelé trestných činů

Úkolem soudu je poznat osobnost pachatele trestného činu. Správné hodnocení osobnosti pachatele má význam pro posouzení stavu jeho narušenosti, tedy pro určení stupně společenské nebezpečnosti spáchaného skutku (§ 3 odst. 4 TrZ). Má význam pro stanovení a uložení opatření, které mají směřovat k zabránění dalšího páchaní trestné činnosti i ke splnění dalších hledisek účelu trestu, jak je vymezen v ustanovení § 23 TrZ. Posuzovat pachatele trestného činu jen podle spáchaného činu by bylo neúplné a pro vyvození potřebných závěrů zcela nedostatečné.

Osobnost pachatele trestného činu pro účely trestání je možno charakterizovat zejména:

- možnostmi nápravy a osobními poměry pachatele v době ukládání trestu (§ 31 odst. 1, § 40 odst. 1 TrZ),
- zmenšenou přičetností v době spáchání trestného činu (§ 32 TrZ),
- polehčujícími a přitěžujícími okolnostmi osobní povahy (např. § 33 písm. g) - j), § 34 h) - j) TrZ, a
- hledisky pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic (§ 39a TrZ).

Řada těchto hledisek byla rozvedena již v předchozí kapitole o ukládání trestů a ochranných opatření (zmenšená přičetnost, polehčující a přitěžující okolnosti charakterizující jednotlivé stránky trestného činu nebo osobu pachatele, zařazování odsouzených pro výkon trestu odnětí svobody do jednotlivých typů věznic). V soudních rozhodnutích byly přiměřeně popsány a vyhodnoceny i možnosti nápravy a osobní poměry prvotrestaných.

Opatřování podkladů k hodnocení osobnosti pachatele začíná již v průběhu přípravného řízení a pokračuje i v průběhu řízení před soudem. K poznání osoby pachatele slouží především výsledky obviněného a svědků, znalecké posudky o vyšetření duševního stavu, lékařské zprávy o jeho zdravotním stavu, opis rejstříku trestů, písemné zprávy z místa bydliště, od zaměstnavatele, učňovských a školních zařízení, orgánů Policie ČR, zájmových sdružení občanů, hodnocení z vazby, apod.

Mezi 85 prvotrestanými osobami, jejichž odsuzující rozsudky jsme měli k dispozici, nebyla ani jedna žena, pouze jeden mladistvý a jeden cizí státní příslušník, občan Slovenské republiky, který byl rozhodnutím soudu na dobu neurčitou z České republiky vyhoštěn.

V osobních údajích odsouzených, uvedených v rozsudcích, bylo uvedeno, že v době rozhodování soudů bylo 49 osob ve vazbě. Tento počet není konečný vzhledem k tomu, že někteří odsouzení byly vazebně stíháni pouze určitou dobu v průběhu trestního stíhání a pak byli propuštěni proto, že vazební důvody pominuly, že vazba byla nahrazena zárukou, dohledem, slibem nebo peněžitou zárukou a nebo uplynula nejvyšší přípustná doba pro trvání vazby uvedená v ustanovení § 71 odst. 8 TrŘ.

Pachatel může spáchat trestný čin buď sám, jak je uvedeno v trestním zákoně v ustanovení § 9 odst. 1 TrZ, nebo jak je uvedeno v ustanovení § 9 odst. 2 TrZ společným jednáním dvou nebo více osob (spolupachatelé), z nichž každá odpovídá, jako by trestný čin spáchala sama. Z odsouzených 48 (56,4 %) prvopachatelů trestnou činnost spáchali sami, 15 (17,7 %) jako dva spolupachatelé, 17 (20,0 %) jako tři spolupachatelé a 5 (5,8 %) jako čtyři spolupachatelé. Mezi spolupachateli jsou započítáni jak prvotrestaní, tak i soby vícekrát trestané.

Ve shora uvedených případech, kdy trestná činnost byla spáchána více osobami, byla z odůvodnění soudních rozhodnutí zjišťována iniciativa prvotrestaných, jejich vliv a působení na další spolupachatele. Pouze 4 prvotrestaní byli označeni za iniciátory trestné činnosti.

Vedle spolupachatelství je mezi různé formy trestné součinnosti zahrnuto i účastenství na dokonaném trestném činu, které je vymezeno v ustanovení § 10 TrZ. Trestná činnost účastníka bezprostředně přispívá k tomu, aby došlo ke spáchání trestného činu pachatelem tím, že jej zosnují nebo řídí (organizátor), navádí jiné k jejich spáchání (návodci), nebo pachatelům takový čin usnadňují (pomocníci). Jako účastníci byli odsouzeni pouze dvě prvotrestané osoby, vždy jako pomocníci podle § 10 odst. 1 písm. c) TrZ.

Tato pomoc u odsouzeného R.K. spočívala v tom, že dvěma pachatelům trestného činu krádeže motorového vozidla prodal za 33.000,- Kč klíče od tohoto vozidla, které získal nelegálním způsobem. Další odsouzený Ing. A.S. pomáhal padělatelům bankovek tím, že jim umožnil jejich výrobu na strojích u firmy jejímž je spolumajitelem, zajistil kvalifikovaného tiskaře a nakonec se podílel na balení nejméně poloviny zakázky.

Již bylo blíže rozvedeno, že ve dvou případech byly trestné činy padělání a pozměňování peněz podle § 140 TrZ a trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 TrZ, spáchány členy organizované skupiny.

Osobní poměry pachatele, které jsou uvedeny mezi obecnými hledisky při stanovení druhu a výměry trestu v ustanovení § 31 odst. 1 TrZ, je soud vždy povinen zkoumat a řádně vyhodnotit. Nesouvisí přímo se spácháním trestného činu, ale ovlivňují úvahy o trestu a jeho

účinnosti. Jde o rodinné a osobní poměry, které existují v době rozhodování soudu. V odůvodněných rozsudků byla vyhodnocení osobních poměrů věnována náležitá pozornost.

Tabulka 11

Struktura odsouzených prvotrestaných podle věku v době spáchání trestné činnosti a v roce 2002:

věk	v době spáchání tr.činu		v roce 2002	
	počet ods.	% z celk.ods.	počet ods.	% z celk.ods.
15 - 18	1	1,2	0	-
18 - 21	20	23,5	3	3,5
21 - 30	32	37,6	30	35,3
30 - 40	14	16,5	29	34,1
40 - 50	16	18,8	13	15,3
50 a více	2	2,4	10	11,8
celkem	85	100,0 %	85	100,0 %

U opakování trestného činu byla doba spáchání počítána od spáchání posledního trestného činu, u pokračujících trestných činů od doby spáchání posledního dílčího útoku.

Mezi prvopachateli odsouzenými k nepodmíněnému trestu odnětí svobody byl jeden mladistvý a dvě osoby byly starší 50 let (55 a 58 let). Nejpočetněji je zastoupena věková skupina od 21 do 30 let a poté od 18 do 21 let. Mezi zbývajících dvěma věkovými skupinami není podstatnější rozdíl. V důsledku převažující majetkové trestné činnosti, páchané při soukromém podnikání, došlo k posunu prvopachatelů do vyšších věkových kategorií. S páchaním jiné trestné činnosti v tomto věku prvopachatelé začínají mnohem méně.

Vzdělání a dosaženou kvalifikaci se podařilo zjistit u 35 prvopachatelů. Zvláštní školu navštěvovali 2 odsouzení, 3 odsouzení ukončili základní školu bez další kvalifikace, 10 odsouzených se vyučilo, 15 odsouzených ukončilo střední školu maturitou a 5 odsouzených mělo vysokoškolské vzdělání (4 x Ing. - např. VUT Brno - geodézie a kartografie a 1 x PhDr). Tedy více než polovina odsouzených z tohoto vzorku dosáhla středoškolského nebo vyššího vzdělání.

Tabulka 12

Socioprofesionální status v době činu:

dělník	9	10,6 %
zemědělec	1	1,2 %
podnikatel	32	37,6 %
nezaměstnaný	25	29,4 %
učeň, student	2	2,4 %
důchodce	5	5,9 %
jiný	11	12,9 %

celkem	85	100,0 %

Socioprofesionální status vcelku odpovídal dosaženému vzdělání. Vysoký podíl tvořili podnikatelé, kteří se při provozování své činnosti dopouštěli majetkové trestné činnosti. Další v pořadí byly osoby bez pracovního poměru, jejichž trestná činnost byla různorodá. Tito pachatelé byli někdy vedeni snahou opatřit si trestnou činností prostředky k vylepšení svých životních podmínek. Z jiných profesí lze jmenovat např. ředitel obchodní firmy, obchodní ředitel, obchodní manažer, zásobovač soukromé firmy, dispečer, tiskař, řidič, barman. Jeden odsouzený R.D., který byl zaměstnán jako pracovník bezpečnostní služby, byl odsouzen za trestné činy kuplířství podle § 204 odst. 1, odst. 3 písm. c) TrZ a ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 písm. b) TrZ.

Téměř u poloviny odsouzených (40) se podařilo zjistit jejich rodinný stav. Ve stavu manželském bylo 24 odsouzených, 10 bylo svobodných a 6 rozvedených. Dva odsouzení byli v rozvodovém řízení. Jinak většina odsouzených hodnotila soužití v manželství nebo v rodině jako bezproblémové. V jednom případě dlouhodobé neshody v manželství vyvrcholily vraždou manželky. Dále bylo zjištěno, že 6 odsouzených bylo bezdětných, 11 mělo 1, 10 mělo 2 a 3 odsouzení měli 3 děti. U dalších odsouzených jsme pro tuto informaci neměli podklady.

Osobní hodnocení z místa bydliště bylo v odůvodněných rozsudcích konstatováno a hodnoceno u 52 odsouzených (61,2 %). Zprávy okresních nebo jiných místních úřadů se však většinou omezily pouze na sdělení o projednávaných přestupcích. Pokud byly podrobnější, většinou vyzněly ve prospěch odsouzených nebo sdělovaly že nebylo zjištěno negativních poznatků k chování občana. U nezaměstnaných bylo OÚ někdy sděleno, že jsou vedeni v evidenci uchazečů o zaměstnání. U 3 odsouzených bylo v odůvodněných rozsudcích uvedeno, že vedli řádný život nebo, že jsou průměrně hodnoceni, bez uvedení zdroje poznatků.

Vzhledem k tomu, že více než dvě třetiny odsouzených se označilo za podnikatele nebo byli bez pracovního poměru, měly soudy i méně podkladů pro jejich pracovní hodnocení. U 10 odsouzených však bylo v odůvodněných rozsudcích zaznamenáno. Zaměstnavatel u 2 odsouzených poukázal na jejich špatné charakterové vlastnosti a u 1 bylo uvedeno, že byl ze zaměstnání propuštěn pro neomluvené vynechávání pracovních směn. U 2 odsouzených provedly jejich hodnocení školní zařízení a u 6 vazební věznice. Ve vazebních věznicích 5 odsouzených podle sdělení dodržovalo řád výkonu vazby. U jednoho odsouzeného bylo uvedeno, že je veden v indexu útěkářů, když se pokusil utéci z vazební věznice. Tuto skutečnost soud blíže hodnotil i z hlediska zařazení odsouzeného pro výkon trestu odnětí svobody podle § 39a TrZ.

Z odůvodnění rozsudků byl dále zjišťován přístup prvopachatelů k objasňování jimi spáchaných trestných činů:

Tabulka 13

doznaná trestná činnost	25	29,4 %
zčásti doznaná trestná činnost	19	22,4 %
popřená trestná činnost	34	40,0 %
jiný přístup	7	8,2 %
<hr/>		
celkem	85	100,0 %

U majetkových trestných činů, zejména u nejpočetnějšího trestného činu podvodu podle § 250 TrZ, který je úmyslným trestným činem, prvopachatelé nejčastěji popírali subjektivní stránku tohoto trestného činu. Podle jejich obhajoby neměli podvodný úmysl již v době uzavírání smluv o dodávce zboží nebo půjčce peněz, problémy s jejich dodržením nastaly až později a byly nepředvídatelné. U trestného činu vraždy podle § 219 TrZ popření subjektivní stránky spočívalo v absenci úmyslu usmrtit člověka.

Jiný přístup zvolili ti prvopachatelé, kteří využili svého zákonného práva a rozhodli se o své trestné činnosti nevypovídat vůbec. Jeden pak uvedl, že v důsledku silné podnapilosti si na nic nepamatuje a pokud se dopustil trestné činnosti, svého jednání lituje.

Osobní poměry prvopachatelů odsouzených k trestu odnětí svobody, jejich přístup k objasňování a vztah k jimi spáchané trestné činnosti byly soudy hodnoceny v rámci polehčujících okolností osobní povahy jako vedení řádného života před spácháním trestné činnosti podle § 33 písm. g) TrZ (52 odsouzených), upřímná lítost podle § 33 písm. ch) TrZ (8 odsouzených) a napomáhání orgánům činným v trestním řízení při objasňování jejich trestné činnosti podle § 33 písm. j) TrZ (14 odsouzených). U některých prvotrestaných byly soudy tyto polehčující okolnosti přiznány kumulovaně, zpravidla vždy vedle polehčující okolnosti vedení řádného života.

V době spáchání trestného činu bylo 7 prvopachatelů pod vlivem alkoholu. Vždy šlo o násilnou trestnou činnost nebo o trestnou činnost s prvky násilí (2 x vražda podle § 219 TrZ, 3 x ublížení na zdraví podle § 222 TrZ, loupež podle § 234 TrZ a znásilnění podle § 241 TrZ). U majetkové trestné činnosti vliv alkoholu nebyl zaznamenán, když většinou šlo o trestnou činnost promyšlenou, připravovanou a páchanou delší dobu při soukromém podnikání. Vliv jiné návykové látky nebyl z rozsudků zjištěn.

U 20 odsouzených byl znaleci z oboru psychiatrie (jednou znalec sexuolog) zkoumán jejich duševní stav, když na základě výsledků dokazování vznikly pochybnosti o jejich plné přičetnosti. Otázka nepřičetnosti je otázka právní a vyžaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Ve všech případech bylo toto vyšetření provedeno před novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. a k podání znaleckého posudku byli ještě přibráni dva znalci. Pouze ve dvou případech znalci konstatovali sníženou přičetnost v ovládací složce. Jeden odsouzený se odmítl podrobit znaleckému zkoumání a soud vzhledem ke všem okolnostem případu na provedení tohoto důkazu netrval. U trestných činů vraždy příčiny smrti soud vždy zjišťoval za pomoci znalce

lékaře. Velmi časté byly znalecké posudky ekonomů v závažnějších trestních věcech majetkové povahy.

Jeden prvotrestaný, který byl později odsouzen pro trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, 4 TrZ (celková škoda 5.687.769,- Kč) k trestu odnětí svobody v trvání 6 roků do věznice s ostrahou, byl v přípravném řízení stíhán v řízení proti uprchlému. Nejprve bylo po něm vyhlášeno pátrání jako po pohřešované osobě a po podání obžaloby byl na základě příkazu k zatčení zadržen policejními orgány Rakouské republiky a postupem podle § 376 odst. 1 TrŘ vydán do České republiky.

Osoby poškozené trestnými činy prvopachatelů

Poškozeným se podle § 43 odst. 1 TrŘ rozumí ten, komu pachatel trestného činu ublížil na zdraví, způsobil majetkovou, morální nebo jinou škodu. Škoda musí být v příčinné souvislosti se stíhaným skutkem. Pojem poškozeného nutno odlišovat od pojmu oběti trestné činnosti, kterou se podle § 2 odst. 1 zák.č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestné činnosti vznikla škoda na zdraví (rovněž pozůstalý po osobě zemřelé, jestliže této osobě zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu).

Z rozsudků soudů prvního i druhého stupně nebylo možno zjistit podrobnější údaje o poškozených fyzických a právnických osobách. Ve výrokových částech rozsudků byli uváděni ve skutkových větách jako osoby poškozené a dále zde byl uveden rozsah poškození na zdraví nebo výše způsobené škody. V odůvodněních rozsudků pak byly rozvedeny a vyhodnoceny jejich výpovědi, které podali jako svědci a podrobně zde byl zdůvodněno rozhodnutí soudu o uplatněných nárocích na náhradu škody v adhezním řízení. Jejich bližší osobní údaje tak byly v převážné většině případů nezjistitelné.

Tabulka 14

Poškozeno různými formami útoků 85 prvotrestaných bylo :
39 fyzických osob
86 právnických osob

Poškozeným byl i český stát v případě spáchaných trestných činů padělání a pozměňování peněz podle § 140 TrZ a zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 148 TrZ.

Nejzávažnější následky byly způsobeny fyzickým osobám trestnými činy vraždy podle § 219 TrZ, jimiž bylo usmrceno 12 osob, z toho 5 žen. Pachatel trestného činu znásilnění podle § 241 tr.zák. dvě ženy znásilnil a u dalších dvou se o totéž pokusil, přičemž k dokonání nedošlo jen proto, že byl vyrušen. Majetková škoda byla fyzickým osobám způsobena v menším rozsahu než osobám právnickým.

Mezi poškozenými právnickými osobami byla sdružení fyzických nebo právnických osob, účelová sdružení majetku a další. V řadě případů prvotrestaný souzenou trestnou činností současně poškodil více právnických a fyzických osob nebo současně osoby fyzické i právnické.

Jak již bylo shora uvedeno, celkem byla poškozeným způsobena majetková škoda ve výši 211.108.751,- Kč a o uspokojení nároků poškozených bylo rozhodováno v adhezním řízení, které je součástí trestního řízení.

Z rozsudků byl dále zjišťován vzájemný vztah mezi pachateli trestných činů a jejich poškozenými (oběťmi) :

Tabulka 15

rodinný	6
poškozený zaměstnával pachatele	8
obchodní a jiný	46

V dalších případech buď škoda vůbec nevznikla nebo se nepodařilo údaje z rozsudků zjistit. O rodinný vztah mezi pachatelem a obětí šlo jen u trestného činu vraždy podle § 219 TrZ. Oběťmi pachatelů tohoto trestného činu byla jejich matka, sestra, manželka, babička, švagr a druh matky.

Délka řízení od spáchání trestného činu do právní moci rozsudku

Trestní řád nutnost rychlosti řízení zdůrazňuje již ve svých základních zásadách, když ustanovení § 2 odst. 4 TrŘ spojuje zásadu oficiality s požadavkem co nejrychlejšího projednání trestních věcí, který však musí být uplatňován s plným šetřením občanských práv (čl. 38 odst. 2 LPS mj. stanoví, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů). Požadavek rychlého rozhodnutí je zdůrazňován i v mezinárodních dokumentech (čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod a čl. 9, 10 a 14 Mezinárodních paktu o občanských a politických právech). Zrychlení soudního řízení, jako jedna z priorit v oblasti spravedlnosti, je vyžadováno i při přípravě přístupu ČR k Evropské unii a průtahy jsou opakovaně vytýkány.

Vzhledem k tomu, že jsme neměli k dispozici příslušné trestní spisy, ale pouze rozsudky soudů prvního a druhého stupně, nemohli jsme sledovat celkovou délku trestního stíhání (§ 12 odst. 10 TrŘ) a v tom délku přípravného řízení a délku řízení před soudem. Požadavkem na obsah rozsudků nejsou údaje o okamžiku zahájení trestního stíhání a podání obžaloby příslušnému soudu, které jsou pro uvedená zjištění nezbytné.

Z rozsudků jsme se tedy pokusili zjistit alespoň dobu, která uplynula od spáchání trestného činu do právní moci odsuzujícího rozsudku. U opakujících se trestných činů byl počátek doby stanoven datem posledního skutku, u pokračujících trestných činů datem posledního dílčího útoku. Podle našeho názoru i délka doby od spáchání trestného činu, tedy nejen od zahájení trestního stíhání, do pravomocného ukončení trestní věci je velmi důležitá, i když je někdy orgány činnými v trestním řízení neovlivnitelná. Předně celková délka této doby má vliv na řádné objasnění trestní věci a tím i na správné a spravedlivé rozhodnutí. Dlouhá doba od spáchání trestného činu do zahájení trestního stíhání a provádění dokazování v hlavním líčení negativně ovlivňuje množství a kvalitu důkazů. Rychlé projednání trestních věcí má význam pro boj s trestnou činností a posiluje preventivní účinek celého procesu i splnění všech hledisek účelu trestu.

Dobu, která uplynula od spáchání trestné činnosti do pravomocného ukončení trestní věci, jsme z rozsudků sledovali u všech 85 prvopachatelů podle právní kvalifikace nejzávažnějšího trestného činu :

Tabulka 16

Hlava zvl. části TrZ	§§	počet tr.činů	celková doba v měsících	průměr na jeden tr.čin v měsících
II	140/2, 3	5	117	23,4
	148/1, 3	1	65	65,0
IV	179/1	3	54	18,0
	187/1, 2	3	21	7,0
V	204/1, 3	1	22	22,0
VII	219/1	7	163	22,3
	219/1, 2	5	120	24,0
	222/1, 3	3	43	14,3
	224/1, 2	1	6	6,0
VIII	234/1, 2, 3	11	247	22,4
	241/1	1	16	16,0
IX	247/1, 2, 3, 4	8	248	31,0
	248/1, 3, 4	4	232	58,0
	250/1, 3	11	448	40,7
	250/1, 4	20	1054	52,7
	251/1, 3	1	39	39,0

U všech 85 prvopachatelů činí celková doba od spáchání trestného činu do data právní moci odsuzujícího rozsudku 2895 měsíců a průměr na hlavní trestný čin 34 měsíců.

Nejdelší je tato doba u majetkových trestných činů, zejména u trestných činů zpronevěry a podvodu, kde se blíží době 5 let. Prakticky ve všech těchto případech šlo o rozsáhlou trestnou činnost, s vysokými škodami a řadou útoků. Její objasňování, zejména subjektivní stránky u trestného činu podvodu, bylo mnohdy velmi obtížné a často si vyžádalo

odborné posouzení nebo přibrání znalce k podání posudku. U těchto trestných činů však lze dovodit, že celkovou dobu negativně ovlivnila i doba, která uplynula od spáchání trestného činu do zahájení trestního stíhání, resp. objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin v rámci postupu před zahájením trestního stíhání (§ 158 až § 159b TrŘ). Šetření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin je v těchto případech závislé především na trestním oznámení poškozených. Ti pak tento postup volí teprve po marném uplynutí sjednaných lhůt ke splnění závazků a po řadě domluv a urgencí. Jde o dobu, která je ze strany orgánů činných v trestním řízení neovlivnitelná.

I přes uvedenou skutečnost, je obtížně zdůvodnitelné zjištění, že u trestných činů podvodu sledovaná doba činila např. i 8 a 1/2 roku, 8 roků a 2 měsíce, 7 a 1/2 roků, 7 roků a 4 měsíce, 7 roků a 3 měsíce apod. Nejkratší zjištěná doba u uvedeného trestného činu byl 1 rok a 4 měsíce, 1 a 1/2 roku a 1 rok a 7 měsíců.

Mnohem příznivější je situace u závažných trestných činů proti životu a zdraví a proti svobodě a lidské důstojnosti, které patří k tradičním formám obecné kriminality. Např. u trestného činu vraždy většinou sledovaná doba příliš nepřesáhla jeden rok, ale zaznamenali jsme pravomocné ukončení trestního řízení i za 5 měsíců a 11 měsíců a u kvalifikovaného trestného činu loupeže za 4, 2 x za 7 a za 9 měsíců od spáchání trestného činu. U těchto trestných činů většinou nepřichází v úvahu výše zmíněná prodleva mezi spácháním trestného činu a okamžikem zahájení úkonů vyšetřování.

Objektivní, z rozsudku zjistitelnou, příčinou průtahů bylo chování prvotrestaného v již uvedeném řízení proti uprchlému. Po obviněném Ing. J.K. bylo vyhlášeno pátrání v měsíci září 1999 a na základě zatýkácího rozkazu ve smyslu § 376 odst. 1 TrŘ byl vydán do České republiky dne 9.1.2001. Kromě rozsáhlého dokazování měl, ze zjistitelných příčin, vliv na délku soudního řízení již zmíněný důvodný postup odvolacího soudu, který soudu prvního stupně 3 x vrátil věc k novému projednání a rozhodnutí a teprve v pořadí čtvrtým rozsudkem soudu prvního stupně a následným zamítnutím odvolání obžalovaného byla tato trestní věc pravomocně ukončena. První hlavní líčení se konalo dne 25.9.1997 a v pořadí čtvrté hlavní líčení, jímž byl obžalovaný v souladu s obžalobou uznán vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ, se konalo dne 21.5.2001. V průběhu této doby bylo prováděno rozsáhlé dokazování znaleckými posudky i posudkem ústavu.

V této souvislosti možno připomenout i jednu z nejzávažnějších změn, kterou přinesla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., která zavedením zkráceného přípravného řízení diferencuje až dosud jednotnou strukturu předsoudního stadia trestního řízení. Je koncipováno tak, aby za splnění zákonných podmínek, bylo toto řízení v krátké době ukončeno a podezřelý postaven před soud. Jeho podstatou je rychlé a neformální objasnění skutku a jeho projednání před soudem. Vzhledem k závažnosti trestné činnosti prvopachatelů, jímž je ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody, však aplikace tohoto zrychleného postupu nebude přicházet v úvahu ani v budoucnosti.

Z á v ě r

Poznatky o ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody prvotrestaným osobám byly získány ze soudních rozhodnutí soudů prvního a druhého stupně. Rozborem jejich skutkových i právních závěrů byly získány vedle ukládání trestů odnětí svobody a způsobu jejich výkonu i další poznatky, které se týkaly charakteru trestné činnosti a jejich následků, použité právní kvalifikace, ukládání dalších trestů a ochranných opatření, zjišťování

podmínek pro stanovení druhu trestu a jeho výměry, využívání a výslednosti opravných prostředků, charakteristik odsouzených a základní údaje o poškozených a údaje o době, která uplynula od spáchání trestného činu do pravomocného odsouzení.

Při ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody všem 85 prvotrestaným osobám byly respektovány základní obecné zásady, podle nichž musí soud postupovat při rozhodování o volbě některého z druhu trestů uvedených v ustanovení § 27 TrZ a při stanovení jeho konkrétní výměry (§ 31 TrZ). Vedle toho bylo ve všech případech postupováno v souladu s ustanovením § 39 odst. 2 TrZ, které vyjadřuje subsidiární povahu nepodmíněného trestu odnětí svobody v tom, že jeho uložení omezuje jen na nejzávažnější trestné činy nebo na zvláště silně narušené pachatele.

Podle uvedených hledisek byly nepodmíněné tresty odnětí svobody převážně většinou prvopachatelů ukládány za závažné trestné činy, kde zákonná trestní sazba, bez aplikace ustanovení § 40 odst. 1 TrZ, ani uložení jiného druhá trestu neumožňovala. Tyto tresty byly prvotrestaným pachatelům nejvíce ukládány za závažné majetkové trestné činy (podvody, krádeže a zpronevěry), kde konkrétní stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost byl určován značnou výší způsobených škod, která našla svůj výraz v použití vyšších trestních sazeb, často až v nejvyšších odstavcích jednotlivých trestných činů zvláštní části trestního zákona. Majetková trestná činnost spočívala především v jednání soukromých podnikatelů nebo zástupců firem, kteří uváděli poškozené v omyl a ač si byli vědomi toho, že nedisponují potřebnými finančními prostředky, lákali na nich zboží, služby nebo půjčky větších finančních částek. Pachatele motivovala touha po rychlém zbohatnutí na úkor jiných, ale někdy lze příčiny hledat i v jejich nezkušenosti v podnikání a snaze odvrátit pád své firmy.

Dále byly nepodmíněné tresty odnětí svobody ukládány za nejzávažnější trestné činy namířené proti životu a zdraví, mj. za 12 trestných činů vraždy, ale také za jeden nedbalostní delikt těžkého ublížení na zdraví při dopravní nehodě, kterou zavinil podnapilý pachatel a který z místa nehody ujel. Početné byly i trestné činy loupeže, v jednom případě spáchané členy organizované skupiny, spáchané se zbraní a s cílem získat větší peněžní hotovost. U těchto trestných činů udivovala chladnokrevnost a bezohlednost prvopachatelů, kteří si mnohdy počínali aktivněji než jejich spolupachatelé recidivisté, i surový a zákeřný způsob jejich provedení, který zvyšoval stupeň společenské nebezpečnosti jejich jednání.

Pochybení v použité právní kvalifikaci napravovaly odvolací soudy svými rozhodnutími, často pouze v důsledku změny hodnotových hranic vymezujících pojem škody způsobené trestným činem, ke kterým v mezidobí obou rozhodnutí došlo. Byly zjištěny i případy, kdy zjištěné pochybení v použité právní kvalifikaci a další důsledky z toho plynoucí již nešlo napravit, neboť odvolání bylo podáno pouze obžalovaným.

Nepodmíněné tresty odnětí svobody prvotrestaným osobám byly v převážné většině ukládány na samé dolní nebo při dolní hranici zákonné trestní sazby, u trestného činu podvodu až do poloviny zákonné trestní sazby. U dvou pachatelů soud zcela správně shledal podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 40 odst. 1 TrZ. U více než čtvrtiny prvotrestaných soudy shledaly podmínky pro jejich zařazení pro výkon trestu odnětí svobody do mírnějšího typu věznice (§39a odst. 3 TrZ). Vedle nepodmíněných trestů odnětí svobody byl pachatelům majetkové trestné činnosti poměrně často ukládán trest zákazu činnosti, která přímo souvisela se spáchanou trestnou činností. Tento trest byl ukládán v poměrně vysoké

výměře, především vzhledem k počtu spáchaných útoků a výši způsobené škody. Velmi málo bylo využíváno ukládání peněžitého trestu, přestože pachatelé úmyslnou trestnou činností získávali nemalý majetkový prospěch. Byly zjištěny i případy, že uložené peněžité tresty byly odvolacími soudy rušeny v rámci nově uložených trestů.

Z právně významných skutečností pro určení trestu soudy, podle odůvodnění jejich rozhodnutí, vcelku důsledně vyhodnocovaly polehčující a přitěžující okolnosti. Pouze ojediněle byly zjištěny případy, že se těmito okolnostmi soudy nezabývaly. Z polehčujících okolností byly nejčastěji pachatelům přiznány řádný předchozí život a napomáhání při objasňování trestné činnosti a za přitěžující byly vyhodnoceny vyšší škoda způsobená trestným činem a spáchání více trestných činů. Většinou byly tyto okolnosti kumulovány a soudy se omezovaly na jejich pouhý výčet, bez zvažování významu a dosahu každé z nich na stupeň společenské nebezpečnosti z hlediska ukládaného trestu.

Pouze 12 prvotrestaných nepodalo odvolání a rozsudky soudů nabyly právní moci již v prvním stupni. Státní zástupci podávali odvolání pouze v případech, kdy odvolání podali i obžalovaní. Sami žádné odvolání nepodali, přestože odvolací soudy vytýkaly a napravovaly častá pochybení, zejména u použité právní kvalifikace. Při rozhodování o trestech byla jejich výměra odvolacími soudy většinou snížena. Polovina z podaných odvolání byla odvolacími soudy zamítnuta pro jejich nedůvodnost.

Více než polovina prvopachatelů spáchala trestnou činnost sama a zbývající ve spolupachatelství se dvěma nebo s více osobami. Téměř polovina prvopachatelů byla v době rozhodování soudů ve vazbě. Mezi prvopachateli nebyla odsouzena ani jedna žena a pouze jeden mladistvý a jeden cizí státní příslušník (SR). Nejpočetněji byla zastoupena věková skupina osob do 30 let, ale v důsledku převažující majetkové trestné činnosti páchané při soukromém podnikání došlo i k posunu prvopachatelů do vyšších věkových skupin. Tito pachatelé dosáhli vyššího vzdělání, převažující socioprofesionální status tvořili podnikatelé a další v pořadí byly osoby bez pracovního poměru.

V osobním hodnocení prvopachatelů z místa bydliště se příslušné OÚ omezily pouze na sdělení o projednávaných přestupcích. Pokud byly zprávy podrobnější vyzněly ve prospěch prvopachatelů, tak jako zprávy o plnění pracovních povinností. Téměř polovina prvopachatelů spáchání trestné činnosti popřela a čtvrtina je doznala zčásti. U převažujícího trestného činu podvodu prvopachatelé popírali především subjektivní stránku trestného činu, tedy existenci podvodného úmyslu. Zanedbatelný byl vliv alkoholu a vliv jiné návykové látky z rozsudků nebyl zjištěn. U 20 prvopachatelů byli k posouzení trestní odpovědnosti přibráni znalci z oboru psychiatrie a pouze u dvou osob konstatovali sníženou přičetnost v ovládací složce.

Poškozenými byly fyzické i právnické osoby a ve dvou případech i český stát. Častý byl obchodní vztah mezi prvopachateli a poškozenými, dále vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem i vztah rodinný, ten vždy u trestného činu vraždy. O řádně a včas uplatněných nárocích na náhradu škody rozhodovaly soudy v adhezním řízení a svá rozhodnutí výstižně odůvodňovaly. Další podrobnější údaje o poškozených se z rozsudků a usnesení nepodařilo zjistit.

Z rozsudků jsme nakonec zjišťovali i délku doby, která uplynula od spáchání trestného činu do pravomocného ukončení trestní věci. I tento ukazatel je důležitý pro posouzení tolik

kritizované délky trestního stíhání, i když jsme si vědomi toho, že doba od spáchání trestného činu do zahájení trestního stíhání, resp. do zahájení úkonů k objasnění věci a zjištění pachatele, je mnohdy orgány činnými v trestním řízení neovlivnitelná. Průměrná délka řízení 34 měsíců a doby přesahující 8 a 7 let nejsou ukazatelem příznivým i při rozsáhlosti a právní složitosti zkoumané problematiky. Délku doby nepříznivě ovlivňuje majetková kriminalita. Mnohem příznivější je situace u násilných trestných činů, včetně trestného činu vraždy, a u trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti.

4. Dospělí a mladiství prvovězňeni - výsledky třetí části sondy

Výzkumné šetření jsme v projektu sondy plánovali provést jak u prvotrestaných, tak i prvovězňených mužů a žen (minimálně u 200 osob) a zjištěné výsledky jsme chtěli porovnat s šetřením probíhajícím v tutéž dobu u recidivistů prováděným Marešovou v rámci řešení jiného úkolu (konkrétně výzkumu dlouhodobých trestů odnětí svobody). Avšak původní záměr musel být značně korigován. Jednak nebylo možno zajistit materiály poprvé trestně stíhaných, jejichž stíhání nebylo ukončeno odsouzením, tj. na které nebyly vyhotoveny soudní spisy, jednak mezi prvovězňenými ženami se v době sběru dat nevyskytovaly prvopachatelky.

Poslední výzkumná část sondy byla nakonec provedena po etapách a jejím předmětem se staly náhodně vybrané osoby, které byly dostupné v době realizace zamýšleného výzkumu v letech 2002 a 2003 ve věznicích Heřmanice, Kuřim a dodatečně, v roce 2004, ve věznici Všehrdy a splňovaly bezpodmínečně kritérium prvovězňení a současně, alespoň větší část z nich, kritérium prvního trestního stíhání.

Vzhledem ke stále nově vznikajícím problémům, v průběhu šetření řešeným někdy více někdy méně úspěšně, se výzkum o cca jeden rok oproti schválenému projektu prodloužil. **Nakonec bylo psychologickými metodami vyšetřeno 83 opravdu náhodně vybraných dospělých mužů a 15 mladistvých chlapců, poprvé odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, přičemž převažující část byla současně i prvopachateli. Tj. celkem 98 osob. Všech 98 respondentů v době šetření vykonávalo nepodmíněný trest odnětí svobody.** Cca 60 z vyšetřených dospělých vězňů lze ztotožnit s osobami, u kterých byla současně provedena analýza jejich trestních spisů - viz druhá část sondy.

Vzhledem k tomu, že nelze bylo užít výsledky psychologického vyšetření provedeného testy SPARO a výsledky testu SUPSO k hromadnému vyhodnocení a interpretaci (viz dále), bylo v době zpracování závěrečné zprávy provedeno dodatečné psychologické vyšetření 20 prvovězňených odsouzených a 15 mladistvých odsouzených, vykonávajících v roce 2004 trest odnětí svobody ve věznici Všehrdy (jsou již zahrnuti ve výše uvedeném celkovém počtu 83 dospělých + 15 mladistvých vyšetřených odsouzených)

Výsledky získané prvním šetřením (63 prvovězňených mužů v Heřmanicích a Kuřimi) byly následně porovnány s výsledky získanými stejnými metodami u 23 recidivistů, vězňených v tutéž dobu ve stejných věznicích. (Počet 23 recidivistů není zahrnut do celkového počtu vyšetřených osob, tj. do výše uvedeného počtu 98 osob, protože jejich vyšetření bylo současně součástí jiného výzkumu.)

Výsledky dodatečného vyšetření 20 dospělých prvovězněných mužů a 15 mladistvých mužů vězněných ve Všehrdech byly interpretovány zvláště a v této části studie tvoří též samostatnou část .

Poznatky získané z šetření provedeného ve věznicích Heřmanice a Kuřim:

Analýza **osobních anamnéz** respondentů s pomocí anamnestického dotazníku přinesla následující poznatky:

Celkem byly použitelné ke zpracování materiály o 63 náhodně vybraných osobách. Ve skupině prvovězněných bylo 28 mužů z věznice Heřmanice a 35 z věznice Kuřim – celkem 63 prvovězněných mužů. Skupinu opakovaně vězněných tvořilo 11 mužů z věznice Heřmanice a 12 z věznice Kuřim – celkem 23 opakovaně vězněných osob.

Prvním zajímavým poznatkem bylo zjištění, že **mezi prvovězněnými byla značná část odsouzených ve věkovém pásmu osob starších 40 let (cca 40%), 7 osob bylo starších 60 let.** Opakovaně věznění recidivisté byli v průměru mladší 30 let a byl mezi nimi jen jeden starší 50 let. Toto pozoruhodné zjištění je v souladu s našimi názory, že po roce 90. minulého století byly především majetkové delikty významně častěji než v předchozím období páchany osobami středního věku – srov. ročenky kriminality IKSP a podobné publikace.

V souladu s očekáváním byl též poznatek, který opět koresponduje s vyšším věkem v době spáchání prvního trestného činu, a to, že prvověznění dosahovali vyššího vzdělání než recidivisté – srov. Tab.1. Většinou to byly osoby se středoškolským vzděláním s maturitou. Vyššímu vzdělání, než je u vězňů běžné, odpovídal i rukopis značné části respondentů a jejich písemný projev u otevřených otázek použitých technik.

Tab. 1 Dosažené vzdělání zkoumaných vězňů (N= 63)

	Prvověznění	Recidivisté
Nedokončené základní	1	0
Dokončené základní	10	3
Dokončená zvláštní škola	1	2
Zaučen v oboru	1	0
Vyučen (tříletý učební obor)	14	11
Středoškolské vzdělání s maturitou	32	5
Vyšší odbor.vzdělání (pomaturitní)	0	1
Vysokoškolské vzdělání	4	1

Častěji se mezi prvovězněnými než mezi recidivisty vyskytovali podnikatelé (vlastníci firem) – srov. Tab.2. Také počet osob s vyšším počtem odpracovaných let byl mezi nimi vyšší (toto zjištění opět odpovídalo vyššímu věku prvovězněných a jejich dřívější bezúhonnosti).

Tab. 2 Vykonávané zaměstnání před nástupem trestu odnětí svobody (N= 63)

	Prvověznění	Recidivisté
Nekvalifikovaný dělník	1	1
Kvalifikovaný dělník	5	6

Řidič	1	2
Technik	2	0
Úředník	0	1
Podnikatel(majitel firmy)	27	5
Společník firmy	10	1
Jiné zaměstnání	17	7

Obě porovnávané skupiny vězňů se naopak nelišily rodinným stavem: převládali rozvedení (zhruba třetina v obou skupinách) a ženatí (zhruba polovina v obou skupinách). Také kvalitu svého rodinného soužití hodnotili stejně: jako pohodovou bez větších konfliktů. Zhruba stejný počet osob z obou skupin byl bezdětný nebo s dětmi ve společné péči obou rodičů, u rozvedených byly děti trvale v péči matky.

Pokud jde o kriminální anamnézu, zde výsledky odpovídaly členění do dvou skupin. U osob prvovězňených však přesto bylo 7 osob již dříve trestně stíháno, z toho 1 před rokem 1990, ostatní po roce 1990, převážně byly odsouzené k podmíněnému trestu odnětí svobody. Ostatní neměly záznam v trestním rejstříku.

Ve skupině opakovaně vězňených bylo 7 osob trestně stíháno a odsouzeno již před rokem 1990, ostatní po roce 1990, nejčastěji 2x-5x, jeden respondent – 9x, jeden – 10x a jeden dokonce 17x. Velmi často byly tyto osoby za dřívější trestnou činnost odsouzeny zpočátku k podmíněnému trestu odnětí svobody (více než polovina z nich), později k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Nikdo z nich nebyl vězněn v cizině. Celková doba strávená ve vězení před posledním nástupem k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody činila v průměru 40 měsíců (tj. cca 3,5 roku). Nejvíce 120 měsíců, nejméně 4 měsíce. Jeden odsouzený byl dvakrát ve své kriminální kariéře omilostněn, další dva odsouzení – jedenkrát.

Aktuální trestná činnost respondentů

V trestné činnosti, za kterou byl respondentům z řad prvovězňených uložen toho času. vykonávaný nepodmíněný dlouhodobý trest odnětí svobody, výrazně převažovaly podvody (§ 250 tr.zák.) – u cca 50 % prvovězňených. Následovaly loupeže – u necelých 20% a vraždy – u 13 %. Ostatní trestné činy byly v souběhu s výše jmenovanými: krádeže, zpronevěry, neoprávněné užívání cizí věci, krácení daně.

Průměrná délka uloženého trestu odnětí svobody pak u prvovězňených činila 7,8 let, odpykáno k datu provádění vyšetřování měli v průměru 2,9 let.

U opakovaně vězňených délka uloženého trestu činila 8,4 let, odpykáno měli v průměru 3,5 let.

V aktuální trestné činnosti opakovaně vězňených respondentů též jednoznačně převažovaly podvody (u více než 40 %), následovány loupežemi a vraždami. V souběhu se pak vyskytovaly krádeže, zkrácení daně, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci atd. Tj. **skladba trestné činnosti byla vcelku shodná u obou skupin respondentů.**

Kontakty s rodinou více než 50 % prvovězňených i opakovaně vězňených označila jako časté. Jako řídké a formální ze strany rodiny je označila třetina prvovězňených, žádný recidivista. Dva opakovaně vězňení uváděli, že nemají rodinu. Několik prvovězňených (6) uvedlo, že rodina nemá o kontakt s nimi zájem. Zdá se tak, že rodinné zázemí prvovězňených

a recidivistů z našeho vzorku se svým vztahem k vězněným členům výrazně lišilo. Prvověznění měli častěji problémy s rodinnými kontakty, a to přesto, že v jiné části dotazníku označilo vztahy ve své rodině před nástupem do výkonu trestu jako pohodové a bezkonfliktní.

Tam , kde rodina měla zájem o vězně, docházelo k častým osobním kontaktům (návštěvám rodinných příslušníků), tak jak to vězeňské předpisy dovolovaly. Výjimkou byly, zejména u recidivujících vězňů, návštěvy jiné než rodinných příslušníků. Žádné návštěvy neměli 2 prvověznění a 4 recidivisté.

Dopisovali si všichni respondenti, jak prvověznění, tak opakovaně věznění, více než třetina na více adres a minimálně 1x týdně, jen 5 vězňů uvádělo interval občas.

Pokud jde o přizpůsobení se podmínkám výkonu trestu odnětí svobody, tak dle hodnocení specialistů mezi těmi, kdo se obtížně adaptoval na výkon trestu překvapivě převažovali jednotlivci z řad recidivujících vězňů, adaptace ostatních, a to jak prvovězněných, tak většiny recidivistů byla označena jako „bez větších problémů, případně jako „vcelku dobrá“.

Kázeňská praxe

Většina prvovězněných respondentů byla v průběhu trestu odměněna: 27 z 63 respondentů, a to opakovaně. Trestáni byli 3 prvověznění, což představuje cca 5 %.

Recidivisté byli též často v průběhu výkonu trestu odměňováni: téměř polovina z našeho vzorku (tj. 23 osob). Též většinou opakovaně. Častěji než prvověznění byli trestáni – 30 % ze vzorku.

Obvykle do rozporu s kázní ve věznicích přicházejí při nástupu do výkonu trestu prvověznění, recidivisté se adaptují bez větších problémů. U prvovězněných však v tomto případě byla větší přizpůsobivost vězeňským podmínkám, dle našeho názoru, ovlivněna jejich vyšším věkem a „šokem“ z uvěznění. U dlouhodobě vězněných respondentů pak tresty za zjištěné přestupky byly vyústěním intenzity jejich zapojení do „druhého života vězňů“, – jednalo se především o „kšeftaření“, (obchodování se spoluvězni s kdečím) a konflikty se spoluvězni apod.

Pokud jde o pracovní zařazení ve výkonu trestu, tak většina prvovězněných i recidivistů z našeho vzorku byla bez práce. Zařazena do práce byla cca třetina prvovězněných a 10 % recidivistů. Nikdo z respondentů včetně nezaměstnaných nebyl označen za vězně, který by práci odmítal.

Téměř všichni prvověznění (cca 90 %) se aktivně účastnili programů zacházení, čímž se výrazně odlišovali od recidivistů, účast kterých na programech, pokud se vyskytovala, tak byla pasivní.

Jako drogově závislí byli v anamnestickém dotazníku označeni 3 recidivisté a jeden prvovězněný.

Výsledky vyšetření respondentů psychologickými metodami SPARO a SUPSO

Při výběru výše jmenovaných metod jsme byli silně ovlivněni faktem, že oba testy jsou v elektronické podobě ve výbavě vězeňských psychologů a že Vězeňská služba má

s jejich autorem podepsanou smlouvu o jejich využívání pro diagnostické účely. Bohužel, hromadné zpracování sebraných dat se opakovaně nepodařilo, z důvodu složitého autorského zajištění obou metod proti zneužití. Ani nám ani vězeňským programátorům se nepovedlo data uložená v počítači hromadně vyhodnotit a výsledky vytisknout. K manuálnímu zpracování byl využitelný pouze test SUPSO. Odpovědi na jednotlivé otázky tohoto testu bylo možno individuálně zpracovat a čárkovat jednotlivé varianty odpovědí. Celkově však odpovědi respondentů v obou testech uložené v počítači bylo možno srovnat navzájem jen tak, zda se navzájem významně liší či nikoliv. Toto mechanické srovnání však mezi oběma skupinami respondentů nijak výrazně nerozlišovalo a tak lze dodatečně hodnotit jejich zařazení do naší vyšetřovací baterie jako nevhodné a pro další podobné výzkumy doporučujeme využít jiné psychologické vyšetřovací metody, jiné osobnostní dotazníky.

Z manuálního vyhodnocení metody SUPSO, která je určena k popsání tzv. aktuálních psychických stavů (ale obsahuje i obecné dotazy na zdravotní obtíže), lze popsat prvopachatele jako převážně nespokojené muže, kteří se vidí jako průměrně energické osoby, podléhající náladám, často neklidné, rozmrzelé a pesimistické. V průběhu věznění často pociťují smutek a napětí, mají sklon vybouchnout, mívají úzkostné pocity. Většina z nich (cca 80 %) se cítí osaměle. Časté jsou u nich mírné bolesti hlavy, špatně usínají, někteří si stěžují na poruchy spánku. Velmi často se u nich vyskytuje pocit tělesné a psychické únavy. Až na výjimky pijí pravidelně kávu (někteří až 4-5 šálků denně), kouří (průměrně okolo 20 cigaret denně). Pokud oficiálně užívají farmaka (jen málo osob ze vzorku), tak převažují antidepresiva, léky na bolesti páteře, žaludku a různé masti. Jako nemocní se označila cca desetina z nich.

Pokud se vyjadřovali k podmínkám výkonu trestu odnětí svobody, tak si nejvíce stěžovali na nezaměstnanost, množství lidí ve svém bezprostředním okolí, četné problémy se spoluvězni, obtěžovali je intriky spoluvězňů, nedostatek soukromí. Jen dva uváděli, že přemýšlejí nad svým trestným činem a snad pociťovali výčitky svědomí a dva si stěžovali na personál věznic - že je ve vězení nevychovávat! Několik respondentů si stěžovalo na odloučení od rodiny, přerušování studia, zařazení na nekvalifikovanou práci, nutnost přizpůsobit se podmínkám věznění. Časté stížnosti prvovězňených, krátkodobě i dlouhodobě vězňených byly na vlastní bezmocnost, „srážky s blbostí“, nepochopení okolí, nedostatek příležitostí k seberealizaci, velmi často si stěžovali na nedostatečné množství a výběr literatury v místní knihovně a nedostupnost PC.

Dlouhý čas si ve věznicích krátili čtením, sledováním televizních pořadů, cvičením a sportovními hrami, hraním společenských her, počítačových her (na hracích konzolách), sebevzděláváním včetně učení cizím jazykům, psaním dopisů, uměleckou činností – malováním, hudbou.

Příjemné zážitky a pocity uspokojení jim přinášel kontakt s rodinou (dopisy, návštěvy), čtení, cvičení, výjimečně kontakty ve věznicích, v oddíle, pocit z dobře odvedené práce nebo často uváděný dobrý pocit z vlastního sportovního výkonu.

Značná část respondentů uváděla, že ve výkonu trestu žádné příjemné zážitky nemá.

Výsledky získané dotazníkem zjišťujícím představy odsouzených o vlastní budoucnosti

Tzv. test smyslu života je aktualizovaná metoda využívaná v 80. letech ve Výzkumném ústavu penologickém především ke zjištění představ odsouzených o své budoucnosti po propuštění z vězení. Obsahuje 26 škál, na kterých určuje respondent sedmi

stupni intenzity od zcela souhlasného postoje až po zcela odmítavý postoj svůj vztah k životu, životním cílům, životním úspěchům a neúspěchům, smrti, denním událostem a vlastní budoucnosti.

Technika zjišťující stupeň uspokojení potřeby smyslu života P-I-L (Purpose in Life Test) amerických autorů Crumbaugh a Maholicka, byla do ČR uvedena Dufkovou a Kratochvílem² a v podmínkách vězeňství užívána např. Čepelákem, Dobešovou³.

Při hodnocení výsledků testu byla sledována mj. odlišnost či shoda odpovědí jak mezi prvovězňenými z obou věznic navzájem, tak u opakovaně vězňených (tj. podle jejich kmenových věznic). Výraznější odlišnosti mezi respondenty obou věznic se nevyskytovaly. Tento fakt zvýšil, dle našeho mínění, důvěryhodnost získaných poznatků.

Z vyhodnocení dotazníku jednoznačně vyplynulo, že prvovězňení respondenti se cítili ve výkonu trestu emotivně více angažovaní než recidivisté. Prvovězňení bodovali na celé škále od „jsem zde zcela znuděný“, až po „jsem nadšený“, jen jedna odpověď byla ve středu stupnice (ani-ani). Recidivisté nebodovali na krajních stupních vůbec a téměř polovina se zařadila do středu: tj. ani znuděný, ani nadšený.

Správně a úplně bylo prvovězňenými vyplněno jen 40 dotazníků.

Tab. 3 (N= 40) Vztah k životu - „život se mi zdá,“:

vždy zajímavý.....zcela banální, běžný							
Prvovězňení	12	9	4	7	0	7	1
Recidivisté	5	4	3	5	1	2	3

Pozn.:v jednotlivých políčkách tabulky jsou počty respondentů , kteří označili příslušný stupeň vyjadřující intenzitu jejich pocitů ke zkoumaným protichůdným tvrzením na sedmistupňové škále.

Pokud jde o hodnocení kvality vlastního života, tak zde takové rozlišení mezi skupinami nebylo. U obou skupin respondentů převažoval názor, že život se jim zdá zajímavý. Všichni prvovězňení měli do života jasné cíle a plány, několik recidivistů však uvádělo, že žádné životní cíle a plány do budoucnosti nemá. Své osobní existence si všichni až na 3 výjimky cenili a zdála se jim i ve vězení účelná.

Každý den i ve vězení hodnotila většina respondentů jako zajímavý, jiný, než den předchozí. Respondenti si udržovali relativní optimismus (relativní s ohledem na průměrnou délku odpykaného trestu), protože nadpoloviční část dotazovaných v obou skupinách by si přála stejný život jaký dosud měla a jejich život se jim zdál hodnotným.

Tab. 4 (N=40) Naplnění životních cílů - „v cestě za životními cíli,“:

jsem nedosáhl žádného úspěchu..... jsem dosáhl úplného splnění svých přání							
Prvovězňení	0	1	6	6	15	12	0
Recidivisté	2	4	3	3	3	7	1

Respondenti z obou skupin se odlišovali v hodnocení naplnění svých životních cílů.

² srov. Dufková,D.,Kratochvíl,S.:Psychometrické zkoumání existenciální frustrace, Čs.psychologie, 1976, s.594-596

³ srov. Dobešová, Y.: Zaměření na budoucnost u kategorie odsouzených mladých dospělých, Bulletin VÚPen SNV ČR, Praha 1979

Častěji prvovězňeni uváděli, že v cestě za životními cíli dosáhli alespoň částečně splnění svých přání. Současný život se jevil jako zajímavý též spíše prvovězňeným než recidivistům. Někteří recidivisté se viděli jako neúspěšní. V otázce zjišťující, jak si představují svůj život v důchodu, tak větší část obou skupin uvedla, že plánují dělat věci o které se v životě zajímají, ale na které dosud nemají čas.

Tab. 5 (N=40) Hodnocení života - „kdybych měl dnes zemřít měl bych pocit, že můj život,,:
měl velkou cenu..... byl zcela bezcenný

Prvovězňení	11	11	7	2	4	1	3
Recidivisté	1	5	6	4	4	1	2

Respondenti z obou skupin okolní svět vnímali jako pro ně důležitý, sebe viděli jako odpovědné osoby. Smrti se nebáli a, až na výjimky, o sebevraždě nikdy nepřemýšleli.

Na otázku vztahující se ke svobodě lidské vůle, tak svobodu lidské vůli přiznávali spíše prvovězňení, její omezenost dědičností a prostředím recidivisté.

Důležitost majetku v dosahování životních úspěchů upřednostňují respondenti obou skupin, více recidivisté. Smysl života však hledali všichni, dle vlastního tvrzení, spíše jinde a tvrdili, že mají schopnost jej najít.

Jako zdroj pocitu uspokojení v životě, z nabízených možností u prvovězňených nejvíce bodovala příroda, literatura a hudba, u recidivistů pak hudba a příroda.

Většina respondentů z obou skupin byla přesvědčena, že má svůj život zcela ve svých rukou a ovládá jej. Až na výjimky tvrdili, byť s nejmenší intenzitou, že v životě našli jasné cíle a uspokojující lidský smysl.

Tam, kde hodnotili svoje denní úkoly, tak k jejich plnění výrazně pozitivněji přistupovali prvovězňení než opakovaně vězňení.

Tab. 6 (N=40) Vztah k budoucnosti - „předpokládám, že po ukončení výkonu trestu,,:
**najdu smysl života a jeho dobrý obsah..... nepodaří se mi najít rozumnou a
smysluplnou životní náplň**

Prvovězňení	21	16	3	0	0	0	0
Recidivisté	10	4	4	3	0	0	2

Až na dva recidivisty všichni respondenti předpokládali, že po ukončení výkonu trestu (propuštění z vězení) najdou smysl života a jeho dobrý obsah, že jejich existence bude účelná, užitečná pro rodinu a společnost, jejich život bude mít zajímavou a cennou náplň.

Celkově z odpovědí prvovězňených ve vztahu k vlastní budoucnosti čísel optimismus a přesvědčení, že po propuštění z vězení je čeká úspěšný život.

Tyto výsledky testu smyslu života jsou v ostrém kontrastu s výsledky šetření provedených stejnou technikou u vězňů v 70. a 80. letech (srov. např. Dobešová 1979). Tehdy byly z výzkumu vyvozovány závěry o existenciální frustraci zkoumaných odsouzených. V tu dobu zkoumaní odsouzení charakterizovali svůj život jako prázdný,

nudný a bez jasných cílů. V dosahování životních úspěchů stavěli na první místo majetek, na budoucnost se nezaměřovali. Důležitější pro ně byl malý prospěch v přítomnosti, než velká odměna v budoucnosti.

Výsledky polostandardizovaného rozhovoru s experty z věznic

Cílem rozhovoru bylo zjistit, zda a v čem se liší způsob výkonu trestu odnětí svobody u prvovězněných a opakovaně vězněných odsouzených. Zda je k prvovězněným přístupováno s ohledem na radikální změnu v jejich životě, jakým je v životě člověka první uvěznění, zda je prvovězněným nějak po nástupu trestu pomáháno a radikální změna životního stylu zmírňována. Schéma obsahovalo cca 40 otázek. Většina odpovědí dotazovaných expertů na jednotlivé otázky se až na jednotlivé výjimky vzácně shodovala.

Celkem byl proveden rozhovor s celkem 7 experty - zaměstnanci českých věznic, převážně psychology (4 ze 7). Ostatní byli zařazeni jako specialisté. Jednalo se vždy o muže, z toho 3 s dobou služby mezi 2 –3 lety a ostatní 4 s dobou služby nad 20 let.

Z odpovědí vyplynul následující popis stavu výkonu trestu odnětí svobody prvně vězněných odsouzených:

Nástup trestu je u obou zkoumaných skupin jednotný. Po nástupu do výkonu trestu zařazovací komise ve složení specialistů oddělení výkonu trestu a dalších referentů zařadí odsouzené v souladu s možnostmi věznice, s ohledem na zdravotní stav, délku uloženého trestu, předchozí pracovní kariéru a další závažné charakteristiky osoby (problémy s drogami apod.) podle vězeňské tzv. vnitřní diference do oddílů. Většina věznic v ČR má nyní multikategoriální charakter (je v nich vykonáván trest odnětí svobody všemi kategoriemi vězňů, někdy je součástí věznice i vazební věznice), ale specialisté jsou specializovaní podle kategorií vězňů jen částečně nebo vůbec ne. Jen výjimečně v některých věznicích jsou prvověznění odsouzení ubytováni zvlášť (do jiných budov či světnic) od ostatních vězňů. Jinak v průběhu každého dne se vězni různých kategorií setkávají především při volném pohybu uvnitř věznice a na pracovištích, dále při tzv. hromadných akcích – stravování, vycházkách, na zdravotních střediscích apod.

Pokud jde o názory na odborné vyšetření vězňů (především psychologické), zde se odpovědi mladších pracovníků věznic radikálně liší od odpovědí délesloužících. Mladí hodnotí psychologické vyšetření jako tvůrčí proces se značnou volností pro specialisty, starší je vidí jako jednotné u různých kategorií vězňů, s menší volností specialisty volit jiné než obvykle užívané metody. Také názory na důvody dalších setkání psychologů s odsouzenými nejsou shodné. Sice všichni zdůrazňují, že to je převážně individuální zájem odsouzeného o setkání se specialistou, ale mladší zdůrazňují vliv práce psychologa se skupinou vězňů, starší pragmaticky uvádějí jako důvod spíše doporučení vychovatele, lékaře apod.

Při zpracování výchovného programu pro vězně je občas brán zřetel na znalecký posudek zpracovaný na vězně v době soudního procesu, pokud existuje. Výchovný program zpracovává speciální pedagog, schvaluje ředitel věznice a občas kontroluje vedoucí oddělení výkonu trestu. Podle kategorií vězňů nejsou na obsah výchovných programů kladeny odlišné požadavky. Výjimečně tyto programy obsahují prognózu chování vězně. Též výjimečně, ve

specializovaných odděleních, je s prognózou chování vězně v průběhu výkonu trestu odnětí svobody pracováno. Plnění výchovných programů je sledováno formálně čtvrtletně (dle typu věznice).

Výrazné změny chování vězně v průběhu věznění jsou však sledovány, zaznamenávány do osobní karty, a to v rámci periodického hodnocení vězně, tím jsou přístupné i v případě přemístění vězně do jiné věznice. Pokud se mezi vězni vyskytují účastníci tzv. mimořádných událostí (vzpoury, hladovky apod.), tak jsou řešeni zpravidla jednak kázeňsky, včetně možného přefazení do jiného oddílu, věznice, jednak je u nich uplatňována odborná intervence. Častěji se mezi takto problémovými vězni vyskytují zkušenější odsouzení (recidivisté). Prvověznění se mimořádných událostí účastní zcela výjimečně a spíše z donucení ostatními vězni.

Odpovědi na otázky zaměřené na zjištění subjektivních názorů a postojů expertů ke změnám v chování kategorie prvovězněných v posledních cca 7 letech oproti předchozímu období, též odlišily experty podle délky služby. Mladší byli názoru, že k žádným změnám nedošlo, starší experti tvrdili, že ano a značným, především ve vztahu k personálu a ke spoluodsouzeným, který se obecně zhoršil. Také vzrostl zájem vězňů o vnější kontakty a dění mimo věznice, došlo však i k výraznému nárůstu egocentrismu mezi vězni.

Pokud jde o pocity viny, tak dle dotazovaných expertů, výrazná většina odsouzených tvrdí, že jsou odsouzeni za něco, co nespáchali. Jen jednotlivci mezi nimi jsou schopni více méně racionálního pohledu na svůj případ. U prvovězněných především ti, kteří byli odsouzeni ke kratším trestům odnětí svobody. Naše další šetření oprávněnost těchto názorů jen potvrdilo.

S tím souvisí i vztah prvovězněných k vlastnímu trestu: značná část ho odmítá, pokud jej akceptují, tak jako nutné zlo a jeho délku hodnotí jako neúměrnou. Obdobné názory zastávali i námi šetření vězni. Část recidivujících vězňů chápe trest v podobě věznění jako součást vlastního života, kterou nutno vždy nějak přestát. Experti jsou přesvědčeni, že převážná většina mezi těmito vězni vůbec nepřipouští, že uložený trest by je měl odstrašit od další zločinnosti.

Pokud jde o spolupráci vězňů s personálem na odhalování další trestné činnosti spoluvězňů v průběhu výkonu trestu, děje se tak zcela výjimečně. Více využívány jsou schránky, kam mohou vězni anonymně vhadzovat svoje podněty a upozornění.

Svoje názory na budoucnost vězni sdělují odborným vězeňským pracovníkům vcelku ochotně. Tyto oficiálně prezentované názory jsou často optimistické, shodné s výsledky našeho šetření, predikují nesehání po propuštění z výkonu trestu. Experti hodnotí tyto názory, jako vcelku realistické. Reálnost pohledu na vlastní budoucnost velmi úzce souvisí s věkem vězně. Optimální odhad bývá spojován s věkem kolem 45 let. Ovšem na budoucnost se samotní vězni připravují v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jen zcela výjimečně.

Otázku týkající se formování potenciálních kriminálních skupin již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody v jednotlivých věznicích, mladí experti nezodpověděli, starší se shodli v názoru, že k tomu dochází obecně častěji než dříve, a to především u opakovaně vězněných odsouzených.

Současný tzv. druhý život vězňů se v posledním období nijak výrazně nezměnil. Nelegální aktivity vězňů probíhají ve věznicích nejčastěji souběžně – působí více různých skupin (včetně skupin cizinců), a týkají se především kšeftaření, výměny zajímavých informací o spoluodsouzených i personálu věznic, „péče„ o rodiny spoluodsouzených, pohybu drog, peněz, mobilů mezi vězni. To je doména recidivistů. Prvověznění se do „druhého života“, dle názorů expertů, zapojují zřídka, spíše jen ti, kteří mají delší uložené tresty, jinak zejména z počátku se vězeňské komunitě aktivně vyhýbají. Sebe hodnotí jako osoby, které mezi vězně nepatří - vždyť jsou ve vězení nedopatřením! K zamezení vlivu vězeňské subkultury na chod věznic jsou uplatňována oficiální, především technická opatření. Zatím s nepříliš zjevnou účinností. Prvověznění jsou proti šikaně recidivistů uvnitř věznice chráněni preventivně jen někdy a někde. Občas se to děje odděleným umístěním do samostatných oddělení, ex post pak intervencí personálu věznice nebo přemístěním do jiné věznice. Vznik mimořádných událostí jako důsledek šikany není znám.

Do předpropouštěcích oddělení, tam, kde jsou zřízena, jsou umisťováni vězni před propuštěním pouze tehdy, pokud mají zájem. Tato oddělení nejsou diferencována podle kategorií vězňů. Zájem vězňů o umístění do těchto oddělení není velký – nemohou tam „kšeftovat,, ani využívat „výhody,, získané v průběhu výkonu trestu v prostředí věznice. Specialisté-zaměstnanci věznic na výstupních odděleních upřednostňují působení zaměřené na zvýšení „sebeobslužnosti,, tam pobývajících vězňů. (S nárůstem počtu vězňů a prodlužováním délky uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody narůstá v posledních 2-3 letech ve věznicích i počet předpropouštěcích oddělení - pozn. autorů).

Vztah rodinných příslušníků k vězni je určován (mimo úzce osobní vazby) především ekonomickým dopadem uvěznění odsouzeného na rodinu, její hmotné zabezpečení. Proto skutečnost, že ve věznicích není práce, že jen menší část odsouzených je v průběhu výkonu trestu zaměstnána tento negativní dopad na rodinu prohlubuje. Také reakce bývalého zaměstnavatele a obavy z reakcí příp. budoucího zaměstnavatele na uvěznění odsouzeného stmelení rodiny nepodporuje. Často proto dochází ke změnám vztahů v rodině a změnám vztahů jejích jednotlivých členů k vězněnému odsouzenému. Nejmenší hrozbou pro zhoršení vztahu rodinných příslušníků k vězni je, dle názorů expertů, reakce nejbližšího okolí rodiny na spáchaný trestný čin.

Průměrnou délku adaptace na podmínky VTOS stanovili shodně všichni dotazovaní experti na cca 3 měsíce u prvovězněných odsouzených, jen u některých jedinců na cca půl roku. U recidivujících odsouzených pak na několik hodin až 2 týdny.

Vzácně se všichni shodli na potvrzení názoru, že prvověznění dlouhodobě věznění odcházejí po výkonu trestu jako horší lidé, než byli před výkonem trestu odnětí svobody (výjimky existují), a to především vlivem prizonizace. Negativní vliv na vězně má, podle expertů, nedostatek práce, zvýšená depravace osobnosti, posílení sklonů k parazitnímu stylu života, nesamostatnosti. Opakovaně věznění odsouzení odcházejí v podstatě stejní (výjimky však existují v obou směrech: lepší, horší). Ke zlepšení u vězňů nedochází zejména z důvodu neefektivnosti současného výkonu trestu odnětí svobody, především jeho výchovné (nápravné) složky.

Podle expertů, po cca 5 - 7 letech věznění i pro prvovězněného odsouzeného „není návratu“, tj. lze se jen výjimečně setkat s bezproblémovým začleněním propuštěného dlouhodobě vězněného odsouzeného do tzv. běžného, společností propagovaného

způsobu života. U krátkodobě vězněných odsouzených k zásadním změnám v životních postojích a názorech dochází zřídka - většina z nich bere pobyt ve vězení jako krátkou životní epizodu na kterou je nejlepší po odpykání trestu co nejrychleji zapomenout (vymazat ze života, paměti i životopisu), a proto jejich případné problémy se začlenění do původního prostředí po propuštění z vězení jsou spíše výsledkem vnějších vlivů než radikálních změn v jejich osobnosti ovlivněných výkonem trestu.

Delší pobyt ve věznicích trvale poznamenává nejen osoby vězněné, ale též ve věznicích pracující personál včetně vězeňských specialistů. Starší experti se shodli na cca 10 letech po kterých následuje „vyhoření„ personálu, v jehož pracovní náplni převažuje styk s vězni. Po této době se, podle nich, konzervují navykklé pracovní postupy i postoje k vězňům a jejich změna je téměř vyloučena. Začíná u personálu převažovat negativní přístup k možným změnám v zacházení s vězni, v lepším případě, pasivní přístup ke změnám v pracovních návycích a to má často za následek prokazatelně negativní dopad na výslednost jejich odborného působení a na vztah k vězňům. Častěji se pak dostávají do konfliktu s vězni, čímž posilují vlastní s negativními zkušenostmi narůstající profesní pesimismus.

Byly zjištěny četné zajímavé poznatky, jejichž správnost lze rozsáhlejším výzkumem ověřit. Např. zjistili jsme, že se ve věznicích ČR změnila skladba dlouhodobě vězněných zvýšil se mezi nimi podíl prvovězněných na úkor recidivistů. Mezi našimi respondenty (prvně i opakovaně vězněnými) převažovaly osoby odsouzené za podvody nad odsouzenými za násilnou trestnou činnost. Také délka jim uloženého trestu za podvody byla zjevně vyšší, než za závažnou násilnou kriminalitu. Prvověznění odsouzení k dlouhým trestům byli často středního věku (starší než recidivisté ze srovnávané skupiny), měli vyšší vzdělání a IQ, dobré vztahy s vlastní rodinou, zájem o společenské dění mimo věznice, včetně zájmu o politické dění apod. Pozitivní naladění, víra ve vlastní příznivou budoucnost, pozitivní očekávání odborné pomoci od odborného vězeňského personálu (což je odlišovalo i od prvovězněných zkoumaných ve starších výzkumech), jsou příslibem možných pozitivních změn jejich chování i zamezení opakování trestné činnosti u námi vyšetřených respondentů. Poznatky o části vězňů z této skupiny prvovězněných tak potvrdily oprávněnost diskusí o vhodnosti sankcionování i odsouzených k dlouhodobým trestům odnětí svobody jiným druhem trestů než klasickým uvězněním, určitě však upozornily na skutečnost, že k takovým vězňům je nutno přistupovat jinak, než k opakovaně vězněným, a přizpůsobit jejich odlišnostem mj. náplň výchovných programů.

Všechny získané výsledky, již vzhledem k náročnosti jejich získání, ověření možností provedení dalších obdobných výzkumů ve spolupráci s vězeňskou službou, ověření vlastních možností i předpokladů pro odbornou spolupráci s jednotlivými službami i odborníky ve vězeňství jsou, alespoň z našeho hlediska, cenné a jejich využitelnost bude mít delší platnost. Částečně tak kompenzuje určitý neúspěch našeho prvního psychologického vyšetření vězňů.

Poznatky z druhého vyšetření (psychologického) provedeného ve věznici Všehrdy

Po zjištění, že výsledky prvního psychologického vyšetření prvně vězněných odsouzených (metodami SPARO a SUPSO) nelze hromadně zpracovat a vyhodnotit, jsme se rozhodli tento hendikep alespoň částečně nahradit novým psychologickým vyšetřením provedeným standardními psychologickými metodami a technikami. Chtěli jsme si utvořit orientační představu o tom, jaké osobnosti se mezi prvovězněnými tč. nacházejí. Jako

realizátor tohoto našeho záměru se nabídl Mgr. M.Tamchyna - psycholog z věznice Všehrdu.

Protože vyšetření proběhlo po uplynutí více než 1 roku od prvního vyšetření, nesnažili jsme se dohledat respondenty z našeho původního vzorku, ale vzali jsme zavedk 35 vězni vyšetřeny v roce 2004 standardním způsobem v jiné věznici. Vzorek se skládal z náhodně vybraných 20 dospělých a 15 mladistvých odsouzených vězňů v době vyšetření ve věznici ve Všehrdách.

Vyšetření se skládalo z :

- zjištění osobní a rodinné anamnézy
- popisu trestné činnosti pro kterou respondent byl uvězněn
- zjištění IQ (metodou TIP)
- zpracování informací o osobnosti a zjištění příp. patických složek ve struktuře osobnosti (s využitím osobnostních dotazníků, především DOPeNu, doplňování vět, Baum-testu, příp. Hand-testu, výjimečně BDI a MMPI)
- vyšetření bylo doplněno pozorováním a rozhovorem.
-

Protože vyšetření prováděl zkušený vězeňský psycholog, se kterým jsme již léta v kontaktu , výběr metod nebyl námi ovlivňován - použil vlastní jím běžně užívanou baterii testů.

Výsledky vyšetření

Následující souhrn a vyhodnocení získaných poznatků k jednotlivým prvovězněným respondentům provedla, na základě písemných záznamů o vyšetření u jednotlivých vězňů, Marešová.

a) skupina dospělých prvovězněných:

Jednalo se o dvě podskupiny. První zahrnovala 6 vězňů odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, druhá 14 vězňů odsouzených k výkonu trestu s dozorem. V obou případech byli vězňové včetně skupiny vyšetřených mladistvých ve věznici Všehrdu.

Průměrný věk všech 20 respondentů byl 28 let. Ve věku do 30 let bylo 14 respondentů, starších - do 40 let - bylo 5 vězňů a 1 byl ve věku 62 let. I zde průměrný věk byl vyšší než býval ve výzkumech v letech před rokem 1990.

Nejčastější jimi spáchaná trestná činnost měla z pohledu trestního práva méně závažný charakter. To bylo ovlivněno zejména faktem, že do věznice Všehrdu jsou umisťováni především mladiství vězni a proto i tam umisťování dospělí odsouzení jsou vybírání s ohledem na minimalizaci potenciální kriminální nákazy mladistvých. Jednalo se jednak o nedbalostní trestné činy (u 6 respondentů ze skupiny s dohledem), konkrétně ublížení na zdraví z nedbalosti při řízení motorového vozidla (§ 224 tr.zák.), často v kombinaci s požitím alkoholu před jízdou (§ 201 tr.zák.). Ve druhé skupině byli především pachatelé krádeží - § 247 tr.zák. - 8 osob, loupeží - § 234 tr.zák. - 4 osoby, podvodu a zpronevěry - §§ 250 a 248 tr.zák. - 4 osoby, porušování domovní svobody - § 238 tr.zák.- 4 osoby. Z toho 3 osoby byly pachateli jak krádeže, tak i loupeže a tam, kde došlo k vloupání tak i porušení domovní svobody.

Rodinná anamnéza

Z vyhodnocení rodinných anamnéz lze konstatovat, že výrazně převažovali muži vychovávaní v úplné rodině - 17 respondentů. Pouze dva byli umístěni v dětství do ústavní výchovy, z toho 1 pro záškoláctví a toulky. Druhý pro výchovné problémy. Jeden vězeň byl vychováván pouze matkou. Jen dva respondenti neměli žádné sourozence.

Osobní anamnéza

Převažovali respondenti vyučení - 10 osob, nad absolventy vyššího a vysokoškolského vzdělání - 6 osob (z toho 1 právník a 1 ekonom) a středoškolského - 2 osoby. Jen základní vzdělání měli pouze dva respondenti.

Výrazná část vyšetřovaných byla svobodná - 11 osob, ženatých bylo 6 osob. Ostatní uváděli družku. Vlastní děti mělo 6 respondentů, bezdětných bylo 12, dva měli děti nevlastní.

S tím souvisel výsledek šetření s kým žijí ve společné domácnosti. U rodičů do nástupu trestu žili 4 respondenti, s matkou 3, sami - 7, s vlastní rodinou - 6.

Průměrný IQ byl 92. Podprůměrný inteligenční kvocient (do 90) byl zjištěn jen u 3 respondentů. Vyšší (110 a více) u 4 respondentů. (1 zpronevěra, 1 dopravní nehoda, 1 loupež a krádež, 1 podvod). I tento výsledek byl v rozporu s výzkumy z doby před rokem 1990, které uvádějí jako jeden ze základních znaků vězněných osob podprůměrný IQ (pod 90), a v souladu s poznatky z první části výzkumného šetření provedeného v moravských věznicích, kde zjištěný průměrný IQ vyšetřených osob byl vyšší 90, a tomuto vyššímu IQ odpovídalo i vyšší ukončené vzdělání a druh zaměstnání.

Drogy v době před nástupem do věznice užívalo 9 z dvaceti respondentů (tj. cca polovina), z toho 2 jen měkké (marihuanu). Jeden respondent se před nástupem trestu léčil od závislosti na drogách. Problémy s alkoholem měli tři respondenti. Avšak 14 respondentů bylo kuřáky v průměru 20 - 30 cigaret denně (tj. 70%).

Většina respondentů - 13 osob - se hlásila k více méně aktivnímu provozování sportu, především fotbalu a florbalu. Účast na sportovní činnosti zcela odmítal jen jeden respondent.

Jiné zájmy než sport uvedlo 5 respondentů, z toho 2 četbu a 3 hudbu a malířství.

Pokud jde o psychiatrické vyšetření nebo pobyt v psychiatrické léčebně před odsouzením, tak je přiznávalo 7 respondentů, přičemž 5 z nich bylo psychiatricky vyšetřováno s ohledem na jejich pokus či vyhrožování sebevraždou a jeden v souvislosti s léčbou drogové závislosti. Tomu odpovídal i nález vězeňského psychologa, který u 4 respondentů konstatoval výskyt depresí v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Po psychologickém vyšetření vězeňský psycholog rozdělil respondenty takto: jako introverti se projevilo 10 respondentů, stejný počet jako extroverti. Kromě toho 3 vykazovali neurotické příznaky a tři hodnotil jako psychopaty. U poloviny respondentů se jevila osobnost jako relativně emočně stabilní, osobnost ostatních se jevila jako labilní nebo pasivní. U dvou vyšetřených konstatoval zvýšený výskyt hostility. Avšak současně 12

respondentů hodnotil jako osoby optimistické.

Vinu na trestném činu, za který byli odsouzeni, vůbec nepřiznávali 2 respondenti. Ostatní jen částečně a trest se všem zdál neúměrně vysoký.

Doporučení psychologa

U poloviny respondentů doporučil psycholog standardní přístup po dobu věznění, dalším 8 individuální přístup s možností (podle potřeby vězně) kontaktovat vězeňského psychologa, příp. psychiatra a požadavkem na zvýšenou pozornost ze strany vězeňského personálu, zvláště na počátku adaptace na podmínky výkonu trestu. Ve dvou případech doporučil trvalý zájem psychologa o osobu vězně. Ve čtyřech případech doporučil zařazení respondentů do protidrogových programů.

Více než polovinu z vyšetřených (konkrétně 11 osob) doporučil k zařazení na pracoviště bez přímého střežení a nenavrhl jim žádné speciální zacházení. Na střežené pracoviště doporučil umístit zbývajících 9 vězňů, s ohledem na jejich chování a výsledky vyšetření : psychopaty, osoby s příznaky hostility, některé bývalé toxikomany, především osoby, u kterých předpokládal blízké selhání v interpersonálních vztazích se spoluvězni či vězeňským personálem. U některých z nich však současně doporučil možnost pozdějšího přeřazení na nestřežené pracoviště. Jednomu respondentovi navrhl absolvovat v průběhu výkonu trestu pobyt v bezdrogové zóně. Především mladším respondentům navrhnul zařazení do profesního vzdělávání.

b) skupina mladistvých prvovězněných

Vyšetřeno bylo 15 mladistvých (dále tak označujeme i dva respondenty v době vyšetření již zletilé) stejnou baterií psychologických testů jako předchozí dospělí respondenti. Průměrný věk mladistvých byl 17 let, nejmladší byl jeden šestnáctiletý, nejstarší jeden 22letý, který dokončoval trest nastoupený v době, kdy byl mladistvým. Nikdo z nich nebyl současně prvopachatelem. Všichni byli již před tím, než spáchali trestných čin, za který byli uvězněni, alespoň vyšetřováni pro spáchání jiného trestného činu.

Trestná činnost za kterou byli vězněni z nich činila relativně homogenní skupinu recidivujících lupičů a zlodějů (§ 234 a § 247 tr.zák.). Byl mezi nimi jeden vrah (§ 219 tr.zák.) a dva mladiství byli odsouzeni za úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví (§ 222 tr.zák.). Mnozí byli souzeni za loupeže i krádeže.

Zajímavý byl poznatek, že zjištěné IQ bylo relativně vysoké a výrazně je tak odlišovalo od zlodějů a lupičů starších generací. Průměrné IQ je sice řadilo do průměru kolem 90, ale ve skupině byli jen dva podprůměrní (pod 90 IQ) a 7 bylo ve vyšším průměru či mírném nadprůměru, takže více než ve skupině dospělých respondentů, kteří však měli rozmanitější kriminalitu (včetně neúmyslných trestných činů a hospodářské kriminality).

Rodinná anamnéza

Většina mladistvých respondentů pocházela z úplných rodin - 9 z 15 mladistvých. Další z neúplných, přičemž převažoval pobyt s matkou, jen jeden byl vychováván otcem. Všichni měli další sourozence vlastní a nevlastní. V průměru 2 - 3 sourozence. Všichni uváděli silně konfliktní rodinné prostředí. 6 respondentů bylo v dětství umístěno z různých důvodů do ústavní výchovy. Z těchto 6 byli tři tzv. notoričtí útěkáři. Mezi důvody umístění do výchovných ústavů převažovaly výchovné problémy, u třech respondentů se jednalo i o

velmi závadné rodinné prostředí. Ve dvou případech byl otec opakovaně vězněn za kriminální činnost.

Osobní anamnéza

Pokud jde o vzdělání, tak 4 respondenti absolvovali zvláštní školu, jeden jen základní školu. Vyučen byl - tj. měl ukončené vzdělání jiné než základní - také jen jeden mladistvý. Ostatní byli v učení, avšak učení v různém stadiu neukončili. Neukončení nebylo, ani v jediném případě, v přímé souvislosti s trestním stíháním či nástupem nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Jen čtyři respondenti vypověděli, že neužívali drogy - měkké ani tvrdé, ani s nimi neexperimentovali. Ostatních 11 ano. Z toho: 5 převážně marihuanu, výjimečně náhodně nějakou „taneční drogu“ a 6 i tvrdé drogy (nejčastěji pervitin, 1 - heroin). Jeden byl již ústavně i ambulantně od drogové závislosti léčen.

Dva mladiství byli vyšetřováni na psychiatrii, nikoliv však v souvislosti s užíváním drog. Jeden respondent přiznal, že se vážně zabýval myšlenkami na sebevraždu.

Alkohol příležitostně užívalo 5 mladistvých, avšak kouřilo pravidelně 11 mladistvých, z toho dva silně (30-40 cigaret denně).

Sportu se aktivně věnovalo 10 dotazovaných. Na rozdíl od dospělých respondentů měli více rozmanitých sportovních zájmů: fotbal, basketbal, florbal, posilování, box aj. Jiné zájmy než sportovní uvádělo 5 mladistvých: zpěv, hudbu (klavír), tanec a počítačové hry.

Po vyšetření psychologem lze konstatovat:

Nejvíce mladistvých označil jako extroverty - 8 respondentů. 6 mladistvých označil jako introverty a jednoho jako psychopata. Patický nálezy však mělo několik dalších: 3 byli současně označeni jako neurotici, 2 jako hyperaktivní a 3 jako výrazně úzkostní. Pokud jde o emoční ladění, tak jen 5 mladistvých bylo možno označit jako osoby stabilní, ostatní byli emočně labilní. Znaky hostility byly zjištěny u 10 respondentů, deprese u 3 respondentů. Jako případné oběti šikany byli označeni 3 mladiství. Šest mladistvých označil psycholog jako osoby s optimistickým laděním. Pět respondentů označil jako osoby výrazně se sebeprosazující.

Kritický ke své trestné činnosti byl jen jeden mladistvý. Jeden mladistvý byl výrazně nesmířen s uděleným trestem - podával stálé odvolání. Několik mladistvých (4) trpělo pocitem křivdy. Pět mladistvých mělo výrazné obavy ze svých mladistvých spoluvězňů.

Doporučení psychologa

Standardní přístup doporučil jen u třetiny z vyšetřených mladistvých. U ostatních upřednostnil individuální přístup a sledování utváření interpersonálních vztahů v kolektivu spoluodsouzených. Tam, kde rodinné zázemí vcelku fungovalo, tak kladl důraz na posilování rodinných vazeb. Téměř u všech doporučil další profesní vzdělávání v průběhu výkonu trestu, většinou pak formou učení v učebním oboru a dvěma dospělým formou krátkodobých kursů.

Závěr

Z vyšetření mužů dospělých a mladistvých, v době šetření prvovězňených, a z jejich vzájemného porovnání (vzorek respondentů byl malý) snad můžeme učinit následující zobecňující závěr: i poprvé věznění se liší ve svých základních charakteristikách v závislosti na věku, méně již s ohledem na délku uloženého trestu.

Dospělí prvovězňení se k svému uvěznění staví spíše jako k náhodné životní prohře, která je sice nepříjemná, deprimující, ale po jejímž překonání se jejich život, jak doufají, vrátí do zhruba stejných kolejí jako před jejich uvězněním a vzpomínky na uvěznění se pokusí vytěsnit ze svého života i myslí. Výkon trestu odnětí svobody se snaží „vydržet“ bez větších problémů a konfliktů s personálem a čekají (spoléhají) na možnost předčasného propuštění. Je naděje, že výrazné části z nich se to může splnit. Jejich osobnostní charakteristiky nejsou většinou odlišné od obecného průměru, ani jejich rodinná a osobní anamnéza neobsahuje významné kriminogenní znaky a také fakt, že se dopustili kriminálního jednání v pozdějším věku, ukazuje na menší kriminální zatíženost.

Mladiství prvovězňení se v mnoha ohledech ve srovnání s námi vyšetřenými dospělými vězni jeví jako osoby problémovější, s horší životní perspektivou, tj. zdá se, že se tak potvrdil známý empirický poznatek, že čím dříve začíná kriminální kariéra, tím více bývá narušená osobnost pachatele, tím horší je prognóza jeho dalšího života. Sondou získané poznatky potvrzují, že naši mladiství respondenti častěji než naši dospělí respondenti pocházejí z tzv. problémových rodin, rodin vyznačujících se výrazně konfliktním způsobem řešení problémů, rodin vícečetných a různorodých (mnoho vlastních i nevlastních sourozenců, nových partnerů rodičů). Často se jedná o osoby, které již i opakovaně byly pro své problémy řešeny (často byly umístovány do ústavní výchovy, opakovaly útoky z výchovných zařízení, byly řešeny pro drogovou závislost), a to od časného mládí. Také jejich časté umístění do zvláštních škol a problémy ve školách jiného typu, při relativně průměrné inteligenci ukazují, že toto umístění bylo vyústěním spíše jejich problémového chování, než nedostatky v porozumění při výukovém procesu. Také trestná činnost s převažujícími prvky neadekvátního násilí (převzato z hodnocení jimi spáchaných loupeží) je určitým vyjádřením jejich způsobů chování. Jejich trestná činnost a následné uvěznění v mladistvém věku se tak jeví jako logické pokračování jejich problémového chování a snižuje předpoklad, že dojde k radikální změně způsobu jejich života v době po propuštění z vězení.

5. Souhrn a závěr provedené sondáže:

Prvopachatelé a prvověznění je téma v kriminologických publikacích silně zanedbávané a tak snad náš pokus popsat tyto kategorie pachatelů trestných činů alespoň formou sondy do problematiky bude užitečný pro založení dalších výzkumů, rozsáhlejších co do šíře i co do hloubky zpracovávaného tématu, rozsáhlejších a pronikavějších jak v části analýzy souvisejících teoretických východisek, tak i empirických zjištění.

Prezentovaná výzkumná část naší studie je sice trochu nesourodá, ale příčiny této nesourodnosti jsou ve studii několikrát vysvětleny. Výsledky jednotlivých samostatných částí sondy však nejsou ve vzájemném rozporu, naopak, s ohledem na fakt, že jsou na sobě značně nezávislé svým pojetím i průběhem řešení zadaných úkolů, je pozoruhodné jak jejich výsledky nakonec souznějí.

První část výzkumné sondy (kapitola 2. studie) obsahuje výsledky šetření týkajícího se 90 prvopachatelů, poprvé trestně stíhaných, trestaných a prvovězněných ve věku mladistvém.

Závěr z této části zní: U větší části mladistvých delikventů, především vězněných, byl dosavadní život před uvězněním značně problematický. Ještě před spácháním trestného činu za který byli odsouzeni, se vyznačovali méně závažným sociálně problémovým chováním. Téměř polovina již před 15. rokem. Pokud se již v té době dopustili trestného činu - nebyli za něj stíháni - pokračovali v trestné činnosti i ve věku mladistvém. Někteří mladiství z našeho vzorku se však dostali do rozporu s trestním zákonem, aniž by předtím vykazovali znaky sociálně patologického chování. Takovou náhlou změnou chování se však vyznačovali především mladiství ze skupiny prvně trestně stíhaných, nikoliv ze skupiny prvně vězněných.

Nejméně čtvrtina mladistvých respondentů pobývala ve výchovných zařízeních, někteří byli projednáváni podle zákona o rodině. Mladiství ze skupiny prvotrestaných častěji než ze skupiny prvovězněných pocházeli z rodin vnějšně bezproblémových. Z nefunkčních rodin byla i větší část pachatelů nejzávažnějších trestných činů - vražd a loupeží.

Téměř polovina respondentů měla zkušenosti se zneužíváním drog a alkoholu. Ve srovnání s mladistvými z poslední etapy výzkumu mezi respondenty bylo mezi nimi více abusorů alkoholu. Avšak převažující životní styl mladistvých z obou částí sondy byl totožný: užívání drog, alkoholu, kouření a v mezičase shánění prostředků na tyto nákladné závislosti, často právě trestnou činností.

Prvověznění pobytem ve vězení získali bez výjimek šanci získat pracovní kvalifikaci - před uvězněním ji mělo ukončenou jen několik z nich.

V této, jako jediné, části sondy byly respondenty i ženy - mladistvé ženy. Jedním z výsledků sondy pak bylo zjištění, že obdobně jako chlapci se značná část z nich vyznačovala sociálně problémovým chováním již v dětství, že, i když ojediněle, ale byly stíhány i za takovou trestnou činnost, která bývala spíše doménou jen mužů: výtržnictví, loupeže, ublížení na zdraví.

Tam, kde prvopachatelé-mladiství byli současně i prvovězněnými, tak byli uvězněni za velmi závažnou trestnou činnost. Tito pachatelé pak byli mezi těmi vězni, kteří dostali nejvyšší trest nepodmíněného odnětí svobody, 60 % ostatních prvovězněných mělo uloženo tresty nikoli vyšší dvou let - tj. v délce, která by neměla příliš snižovat jejich schopnost zapojit se po propuštění z vězení do dalšího života. Tam, kde respondenty byli prvně trestaní, tak většina z nich dostala trest podmíněného odnětí svobody nebo došlo k podmíněnému zastavení trestního stíhání.

Druhá část sondy (kapitola 3) shrnuje výsledky analýzy 85 trestních spisů vybraných dospělých prvovězněných, současně převážně prvotrestaných pachatelů. Závěr z druhé části sondy je následující:

Nepodmíněné tresty odnětí svobody převážně většině prvopachatelů byly ukládány za závažné trestné činy, kde zákonná trestní sazba ani uložení jiného druhu trestu neumožňovala.

Majetková trestná činnost respondentů spočívala především v jednání soukromých podnikatelů nebo zástupců firem, kteří uváděli poškozené v omyl a ač si byli vědomi toho, že nedisponují potřebnými finančními prostředky, lákali na nich zboží, služby nebo půjčky větších finančních částek. Pachatele motivovala touha pro rychlém zbohatnutí na úkor jiných, ale někdy lze příčiny hledat i v jejich nezkušenosti v podnikání a snaze odvrátit pád své firmy.

Nejzávažnější trestné činy byly zastoupeny 12 vraždami. Početné byly i loupeže v jednom případě spáchané členy organizované skupiny. U těchto trestných činů udivovala chladnokrevnost a bezohlednost prvopachatelů, kteří si mnohdy počínali aktivněji než jejich spolupachatelé recidivisté, i surový a zákeřný způsob jejich provedení, který zvyšoval stupeň společenské nebezpečnosti jejich jednání.

Nepodmíněné tresty odnětí svobody prvotrestaným respondentům byly v převážně většině ukládány na samé dolní nebo při dolní hranici zákonné trestní sazby, u trestného činu podvodu až do poloviny zákonné trestní sazby. Velmi málo bylo využíváno ukládání peněžitého trestu, přestože pachatelé úmyslnou trestnou činností získávali nemalý majetkový prospěch. Byly zjištěny i případy, že uložené peněžité tresty byly odvolacími soudy rušeny.

Poslední část sondy (třetí) je zahrnuta do 4. kapitoly a obsahuje poznatky získané psychologickým vyšetřením 83 dospělých a 15 mladistvých prvovězněných a výsledky dotazníkového šetření provedeného u vězeňských expertů.

Závěry uvedené na str. 129-130 studie zde jen stručně: Poprvé věznění mladiství delikventi se liší ve svých základních osobních a osobnostních charakteristikách od poprvé vězněných dospělých. Značná část mladistvých se jeví jako více kriminálně narušená než dospělí a proto i prognóza jejich dalšího života po propuštění z vězení je horší.

Úplným závěrem: Cíl všech snažení o poznání kategorie prvopachatelů (méně prvovězněných) je ryze pragmatický - využít získané poznatky při zpracování nových účinnějších postupů proti kriminalitě obecně a proti rozšiřování počtu a zastoupení v populaci osob páchajících trestnou činností zvláště. V případě jednotlivých delikventů je jedním z cílů jejich potrestání, včetně jejich uvěznění, ovlivnit je natolik, aby jejich další život nebyl pokračováním a rozvíjením kriminální kariéry, ale naopak ji vylučoval. Dalším dílčím cílem je alespoň částečně eliminovat u prvopachatelů a prvovězněných negativní rysy osobnosti, návyky, sklony, postoje, podnítit v nich potřebu uspokojovat jejich vlastní potřeby sociálně adekvátním způsobem. Tj. opravdu se pokusit docílit alespoň určité nápravy delikventa, té části jeho osobnosti, jejíž projev vyústil v trestnou činnost.

Bohužel jsou to cíle dílčí, jejichž dosažení přímo závisí na řešení kriminality jako negativního sociálního jevu celou společností. A protože v řešení a postupech proti kriminalitě současná společnost není úspěšná a jednotlivá opatření, většinou navzájem nezkoordinovaná, přinášejí jen krátkodobý úspěch, nelze očekávat radikální změny ani v zastoupení prvopachatelů mezi delikventy. Jen pokračující stabilizace společnosti a vyřešení alespoň základních sociálních problémů může radikálně ovlivnit jejich počet a podíl v populaci.

Resumé

Studie „Sondáž do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných“ je věnována problematice tzv. prvopachatelů a prvovězněných. V prvním případě se jedná o pachatele poprvé trestně stíhané Policií ČR za úmyslnou kriminalitu a ve druhém případě o osoby poprvé vězněné v českých věznicích.

První kapitola obsahuje vysvětlení obou výše uvedených pojmů, cíle sondáže, popisuje použité metody a vymezuje dílčí úkoly. Tamtéž jsou uvedeny statistické údaje policie o evidovaných (známých) pachatelích, kteří vyhovují v sondáži stanoveným kritériím pro zařazení pachatelů trestných činů mezi osoby poprvé trestně stíhané. Statistiky policie doplňují statistiky Vězeňské služby ČR o osobách poprvé v ČR vězněných.

Druhá kapitola obsahuje výsledky sondy týkající se 90 prvopachatelů, prvotrestaných a prvovězněných ve věku mladistvém.

Ve třetí kapitole jsou shrnuty výsledky analýzy 85 trestních spisů vybraných dospělých prvovězněných, převážně prvotrestaných, pachatelů.

Čtvrtá kapitola obsahuje výsledky anamnestického a psychologického vyšetření 63 náhodně vybraných poprvé vězněných odsouzených a jeho srovnání s výsledky obdobného vyšetření u 23 opakovaně vězněných odsouzených. Tato kapitola ještě obsahuje výsledky dotazníkového šetření provedeného u vybraných vězeňských specialistů. Šetření bylo zaměřeno na zjištění podmínek výkonu trestu odnětí svobody u poprvé vězněných odsouzených a popis případných odlišností od výkonu trestu opakovaně vězněných odsouzených.

V závěru studie jsou rozdiskutovány výsledky dílčích úkolů s cílem poskytnout dostatek výchozích údajů a názorů pro založení širěji koncipovaného výzkumu věnovaného problematice prvopachatelů a prvovězněných.

Summary

The study „Research into the subject of persons in the Czech Republic prosecuted and imprisoned for the first time“ is devoted to the subject of so-called first offenders and first-time prisoners. The first case deals with offenders prosecuted for the first time by the Police of the Czech Republic for intentional crimes, while the second case deals with persons who have been imprisoned for the first time in Czech prisons.

The first chapter contains an explanation of both of the aforementioned terms, the research objectives, a description of the methods used and an outline of the specific tasks. It also gives police statistics on registered (known) offenders who meet the research’s relevant criteria for including offenders among persons prosecuted. The police statistics supplement those of the Prison Service of the Czech Republic on persons imprisoned for the first time in the Czech Republic.

The second chapter contains the results of research carried out among 90 juvenile first offenders and first-time prisoners.

The third chapter summarises the results of analyses of 85 criminal records of selected adult offenders imprisoned for the first time.

The fourth chapter contains the results of anamnestic and psychological examinations of 63 randomly chosen first-time prisoners and their comparison with the results of similar examinations of 23 repeat offenders sentenced to prison terms. The chapter also includes the results of research conducted by means of questionnaire among selected prison specialists. The research focused on the conditions for the enforcement of a prison sentence among first-time prisoners and a description of any differences in the enforcement of prison sentences for repeat offenders.

The study’s conclusion discusses the results of the specific tasks with the aim of providing sufficient initial data and opinions to form a basis for wider research into the question of first offenders and first-time prisoners.

Použitá literatura:

Dobešová, Y.: Zaměření na budoucnost u kategorie odsouzených mladých dospělých, Bulletin VÚPen SNV ČSR, Praha 1979

Dufková, D., Kratochvíl, S.: Psychometrické zkoumání existenciální frustrace, Čs.psychologie, 1976, s. 594-596

Marešová, A.: Kriminální statistika ČSFR s komentáři, IKSP, 1993, s. 41

Marešová, A. a kol.: Kriminalita v roce 2002, IKSP, Praha 2003

Ročenka Vězeňské služby České republiky 2003

Statistické výkazy Policejního prezidia ČR č. 1 Kriminalita za období ... od roku 1990 do roku 2003

**SONDA DO PROBLEMATIKY OSOB V ČR POPRVÉ TRESTNĚ STÍHANÝCH
A POPRVÉ VĚZNĚNÝCH**

Autoři: Alena Marešová
Petr Kotulan
Milada Martinková

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR
František Kurzweil
Naskové 3
Praha 5

Dáno do tisku: prosinec 2004

Vydání: první

Náklad: 160 výtisků

ISBN 80-7338-034-X